National Library
of Sweden

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

X. B

S.O.U.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1951: 39
JORDBRUKSDEPARTEMENTET

BETÄNKANDE

ANGÅENDE

PRODUCENT- OCH KONTANTBIDRAG TILL VISSA INNEHAVARE AV MINDRE JORDBRUK

AVGIVET AV

PRODUCENTBIDRAGSUTREDNINGEN

STOCKHOLM
1951

Statens offentliga utredningar 1951

Kronologisk förteckning

1. Statligt stöd åt svensk filmproduktion. Beckman. 73 s. **Fi.**
2. Försvarets personaltjänst. Kihlström. 166 s. **Fö.**
3. Förhållandet mellan arbetsuppgifter och löneställning vid statens järnvägar. Victor Petterson. 139 s. **K.**
4. Antagningen av medicine studerande m. fl. Kihlström. 123 s. **E.**
5. Förslag till naturskyddslag m. m. Haeggström. 212 s. **Jo.**
6. Näringslivets lokalisering. Appelberg, Uppsala. 245 s. **H.**
7. Principer för dyrortsgrupperingen. Kihlström. 116 s. **C.**
8. Betänkande angående polis- och åklagarväsendets organisation. Norstedt. 304 s. **I.**
9. 1945 års universitetsberedning. 6. Den vetenskapliga publiceringsverksamheten, personal-, institutions- och stipendiefrågor m. m., det akademiska befordringsväsendet. Svenska Tryckeriaktiebolaget. 332 s. **E.**
10. Sjöfartsförbindelserna mellan Gotland och fastlandet. Victor Petterson. 171 s., 3 pl. **K.**
11. Statsmakterna och folkhushållningen under den till följd av stormaktskriget 1939 inträdda krisen. Del 10. Tiden juli 1948—juni 1950 jämte sakregister till delarna 1—10. Av K. Åmark. Idun. 338 s. **H.**
12. Promemoria med förslag till allmän verksstadga. Katalog och Tidskriftstryck. 68 s. **Ju.**
13. 1944 års allmänna skattekommitté. 5. Betänkande angående studiekostnaders behandling i beskattningshänseende. Marcus. 79 s. **Fi.**
14. Landsbygdselektrifieringens utbredning år 1950. Idun. 47 s. **K.**
15. Daghem och förskolor. Betänkande om barnstugor och barntillsyn. Victor Petterson. 641 s., 6 pl. **S.**
16. Filmcensuren. Betänkande 1. Beckman. 95 s. **E.**
17. Statens sjukhusutredning av år 1943. Betänkande 6. Redogörelse för arbetsstudier vid kroppssjukhusens vårdavdelningar m. m. Beckman. 233 s. **I.**
18. Betänkande med förslag till förordning angående upphandling och arbeten för statens behov m. m. Norstedt. 77 s. **Fi.**
19. SOS. Samhällets olycksfalls- och säkerhetstjänst. Gummesson. 69 s. **I.**
20. Betänkande med förslag till ny ägofredslagstiftning. Beckman. 143 s. **Jo.**
21. Kejnekommissionens utredning. Norstedt. 313 s. **Ju.**
22. Förslag till sjömanslag m. m. Marcus. 106 s. **H.**
23. Socialvårdskommitténs betänkande. 18. Utredning och förslag angående begravningshjälpsförsäkring. Falu Nya Boktryckeri, Falun 43 s. **S.**
24. Betänkande med förslag rörande utformningen av åtgärder för ökad skattefinansiering av kommunala investeringar. Beckman. 55 s. **Fi.**
25. Socialvårdskommitténs betänkande. 19. Utredning och förslag angående yrkesskadeförsäkringslag m. m. Kihlström. 55*, 443 s. **S.**
26. Vatten- och avloppsfrågan. Beckman. XIV, 597 s. **K.**
27. Konkurrensbegränsning. Betänkande med förslag till lag om skydd mot samhällsskadlig konkurrensbegränsning. Del 1. Idun. 722 s. **H.**
28. Konkurrensbegränsning. Betänkande med förslag till lag om skydd mot samhällsskadlig konkurrensbegränsning. Del 2. Bilagor. Idun. 549 s. **H.**
29. Skolöverstyrelsens organisation. Victor Petterson. 358 s. **E.**
30. Ekonomiskt långtidsprogram 1951—1955. Marcus. 200 s. **Fi.**
31. Den utomprocessuella rättshjälpen åt mindre bemedlade. Nordstedt. 116 s. **Ju.**
32. Bränsle och kraft. Orientering rörande Sveriges energiförsörjning. Av K.-G. Ljungdahl. Gummesson. 73 s. **H.**
33. 1946 års kommitté för sjuksköterskeutbildningen. 2. Högre utbildning av sjuksköterskor m. m. 3. Specialutbildning av av sjuksköterskor. Kihlström. 120 s. **I.**
34. Betänkande angående omorganisation av apoteksväsendet i riket m. m. Katalog och Tidskriftstryck. XVI, 680 s. **I.**
35. Den svenska byggnadsmaterialmarknaden. Produktion, distribution och prissättning av jord- och stenindustriens material. Av N. Tengvik. Sydsvenska Dagbladet, Malmö. 280 s. **S.**
36. Arkiv- och biblioteksfilmning. Appelberg, Uppsala. 114 s. **E.**
37. Universitetskanslersämbetets uppgifter och organisation m. m. Falu Nya Boktryckeri, Falun. 116 s. **E.**
38. Skor. Beckman. 347 s. **H.**
39. Betänkande angående producent- och kontantbidrag till vissa innehavare av mindre jordbruk. Beckman. 120 s. **Jo.**

Anm. Om särskild tryckort ej angives, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. **E** = ecklesiastikdepartementet, **Jo** = jordbruksdepartementet.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1951: 39
JORDBRUKSDEPARTEMENTET

BETÄNKANDE

ANGÅENDE

PRODUCENT- OCH KONTANTBIDRAG TILL VISSA INNEHAVARE AV MINDRE JORDBRUK

AVGIVET AV

PRODUCENTBIDRAGSUTREDNINGEN

STOCKHOLM 1951
K. L. BECKMANS BOKTRYCKERI

KUNGL. BIBLIOTEKET STOCKHOLM

INNEHÅLL

Sid.

Skrivelse till Statsrådet och Chefen för Kungl. Jordbruksdepartementet 5

Kapitel 1. Direktiven för utredningen. Utredningsarbetets uppläggning..... 7
Direktiven för utredningen..... 7
Utredningsarbetets uppläggning 9

Kapitel 2. Producentbidragets utveckling och nuvarande utformning. Producentbidraget i siffermässig belysning..... 12
Producentbidraget under tiden juli 1939—juni 1948 12
Förslaget av 1942 års jordbrukskommitté om särskilda bidrag till vissa mindre jordbruk 15
Kungl. Maj:ts proposition till 1947 års riksdag om producent- och kontantbidrag. Riksdagsbeslutet 18
Gällande bestämmelser om producent- och kontantbidrag 21
Producentbidraget i siffermässig belysning 27

Kapitel 3. Erfarenheter och önskemål beträffande producentbidraget..... 36
Vid 1949 års riksdag väckta motioner 36
RLF:s framställning i oktober 1949 38
Från lantbruksnämnderna infordrade yttranden 39
Från mejeristyrelserna införskaffade yttranden..... 48
Besvärsärenden hos Kungl. Maj:t och lantbruksstyrelsen..... 52

Kapitel 4. Allmänna villkor för bidragsrätten..... 61
Inledning 61
Arealgränsen 62
Inkomst- eller förmögenhetsgräns 79
»Arbetsinsatsgräns» 84

Kapitel 5. Bidragsbeloppen och bidragsskalan..... 87

Kapitel 6. Särskilda frågor rörande bidragsrätten..... 97
Producentbidrag till nytillträdande brukare 97
Producentbidrag eller kontantbidrag m. m..... 100
Producentbidraget och bekämpningen av de smittsamma husdjurssjukdomarna 103
Producentbidrag för getmjölk 105

Kapitel 7. Sammanfattning och förslag..... 106

Särskilda yttranden och reservationer 110
Herr Hæggblom 110
Herr Jönsson 116
Herr Svensson 118

INNEHÅLL

Sid.

Skrivelse till Statsrådet och Chefen för Kungl. Jordbruksdepartementet 5

Kapitel 1. Direktiven för utredningen. Utredningsarbetets uppläggning 7
Direktiven för utredningen 7
Utredningsarbetets uppläggning 9

Kapitel 2. Producentbidragets utveckling och nuvarande utformning. Producentbidraget i sällsmässig belysning 12
Producentbidraget under tiden juli 1939—juni 1948 12
Förslaget av 1942 års jordbrukskommitté om särskilda bidrag till vissa mindre jordbruk 15
Kungl. Maj:ts proposition till 1947 års riksdag om producent- och konsumentbidrag. Riksdagsbeslutet 18
Gällande bestämmelser om producent- och konsumentbidrag 21
Producentbidraget i sällsmässig belysning 27

Kapitel 3. Erfarenheter och önskemål beträffande producentbidraget 36
Vid 1949 års riksdag väckta motioner 36
RLF:s framställning i oktober 1949 38
Från lantbrukarnämnderna inkomna yttranden 39
Från mejeristyrelserna inkomna yttranden 48
Besvärsärenden hos Kungl. Maj:t och lantbruksstyrelsen 52

Kapitel 4. Allmänna villkor för bidragsrätten 61
Inledning 61
Arealgränsen 62
Inkomst- eller förmögenhetsgräns 79
»Arbetsinsatsgräns» 84

Kapitel 5. Bidragsdeloppen och bidragsskalan 87

Kapitel 6. Särskilda frågor rörande bidragsrätten 97
Producentbidrag till nyttillträdande brukare 97
Producentbidrag eller konsumentbidrag m. m. 100
Producentbidraget och bekämpningen av de smittsamma husdjurssjukdomarna 103
Producentbidrag för getmjölk 105

Kapitel 7. Sammanfattning och förslag 106

Särskilda yttranden och reservationer 110
Herr Heggblom 110
Herr Jönsson 116
Herr Svensson 118

Till

Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Jordbruksdepartementet

Genom beslut den 3 juni 1949 uppdrog Kungl. Maj:t åt småbruksutredningen att företaga en översyn av bestämmelserna om producent- och kontantbidrag till vissa innehavare av mindre jordbruk.

Med hänsyn till att småbruksutredningen hade åtskilliga andra omfattande problem under behandling och därför ännu ej hade börjat behandla de frågor, som nämnda uppdrag avsåg, befanns det sedermera lämpligt att utbryta översynen från småbruksutredningens arbete och uppdraga den åt särskilda sakkunniga.

Den 2 december 1949 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för jordbruksdepartementet att tillkalla högst sex sakkunniga för att utreda frågan om behovet av ändringar i gällande regler beträffande producent- och kontantbidraget. I enlighet med detta bemyndigande tillkallades såsom sakkunniga generaldirektören N. Malmfors, tillika ordförande, ledamoten av riksdagens första kammare, hemmansägaren Jon N. Jonsson, Fjäle, ledamöterna av riksdagens andra kammare hemmansägaren K. A. M. Andersson, Löbbo, rektorn E. E. Hæggblom, Kåremo, hemmansägaren N. Jönsson, Rossbol, och agronomen W. Svensson, Ljungskile.

Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande den 17 februari 1950 tillkallade chefen för jordbruksdepartementet såsom ytterligare sakkunnig byråchefen K. H. Olsson.

Sedan generaldirektören Malmfors avsagt sig utredningsuppdraget, tillkallades den 14 juni 1950 landshövdingen B. A. Fallenius att i stället för Malmfors vara de sakkunnigas ordförande. Såsom de sakkunnigas sekreterare förordnades den 18 augusti 1950 förste aktuarien E. H. Swedborg.

Åt de sakkunniga, som antagit benämningen producentbidragsutredningen, uppdrog Kungl. Maj:t den 2 juni 1950 att utreda frågan om vad vissa prishöjningar på fodermedel kunde betyda för det mindre jordbruket. Detta utredningsuppdrag har fullgjorts i och med att utredningen den 17 oktober 1950 till Kungl. Maj:t överlämnat »P. M. angående fodermedelsfördyringen och det mindre jordbruket».

Kungl. Maj:t eller chefen för jordbruksdepartementet har till utredningen överlämnat följande skrivelser att tagas under övervägande vid fullgörandet av utredningsuppdraget, nämligen:

Veterinärstyrelsen, den 22 april 1950, med framställning angående vissa villkor för utfående av producent- och kontantbidrag;

Lantbruksstyrelsen, den 12 augusti 1950, angående framställning av Jämtlands läns mejeriförening om tilldelning av producent- och kontantbidrag för getmjölk; samt

Fryksdalens mejeriförening, Sunne, den 19 oktober 1950, rörande beviljande av kontantbidrag.

Vidare ha till utredningen inkommit särskilda skrifter rörande producentbidraget från Kristianstads läns småbrukarförbund och från Malmöhus läns småbrukarförbund, båda dagtecknade den 29 januari 1951.

Producentbidragsutredningen får härmed efter slutfört uppdrag vördsamt överlämna *Betänkande angående producent- och kontantbidrag till vissa innehavare av mindre jordbruk.* I betraktande av de av Herr Statsrådet för utredningsarbetet givna direktiven har utredningen ansett sitt uppdrag begränsat till att utan omprövning av de principiella grunderna för bidraget i den mån så är möjligt söka avhjälpa brister i bidragssystemet.

Särskilda yttranden ha avgivits av herrar Hæggblom, Jönsson och Svensson.

Stockholm den 18 juni 1951.

B. FALLENIUS

ABEL ANDERSSON EINAR HÆGGBLOM JON N. JONSSON

NILS JÖNSSON HELMER OLSSON WALD. SVENSSON

Erik Swedborg

Kapitel 1. Direktiven för utredningen. Utredningsarbetets uppläggning

Direktiven för utredningen

I direktiven för producentbidragsutredningen[1] erinrar chefen för jordbruksdepartementet inledningsvis om att beslutet av 1947 års riksdag om riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken även omfattade frågan om särskilt stöd åt vissa innehavare av mindre jordbruk. I detta avseende innebar beslutet avsevärda ändringar i dittills gällande regler om producentbidrag för mjölk.

I fråga om förutsättningarna för erhållande av bidrag fastslogs, framhåller departementschefen, att stödet i princip borde utgå endast till sådana brukningsdelar, där det med hänsyn till brukningsdelens beskaffenhet och försörjningsmöjligheterna utanför densamma kunde anses erforderligt att lämna brukarna ett särskilt stöd intill dess erforderlig rationalisering av brukningsdelen kunnat genomföras. Av olika skäl ansågs det dock icke lämpligt att beträffande den nuvarande brukaregenerationen pröva bidragsbehovet i vidare mån än som följde av den arealgräns, som fastställts till normalt 10 hektar åker och till åker omräknad ängsmark[2]. Däremot borde frågan om bidragsrättens bestånd prövas, då brukningsdel bytte ägare.

De nya reglerna för producentbidrag, vilka trädde i kraft den 1 juli 1948, inneburo även en ändring av bidragsbeloppen. Sålunda höjdes bidragets maximibelopp från 320 till 480 kronor om året. Bidragsskalan ändrades så, att bidragsbeloppet per kilogram mjölk vid relativt små mjölkleveranser ökades avsevärt. Härjämte infördes en ny bidragsform, nämligen kontantbidrag till sådana mjölkproducenter, som ej kunde leverera mjölk till mejeri[3].

De beslutade bidragsreglerna avveko, påpekar departementschefen, på vissa punkter från vad Kungl. Maj:t föreslagit. Den måhända viktigaste avvikelsen avsåg frågan om behovsprövning vid beviljande av bidrag. Med hänsyn till de svårigheter, som den föreslagna inkomstprövningen erbjöd, hade särskilda utskottet funnit övervägande skäl tala för att bidraget till de nuvarande innehavarna av mindre brukningsdelar skulle utgå utan behovsprövning. Viss sådan prövning borde däremot enligt utskottet ske då fråga uppkom att bevilja bidrag till ny ägare av mindre jordbruk.

[1] Anförande till statsrådsprotokollet för den 2 december 1949 av chefen för jordbruksdepartementet. Se Post- och Inrikes Tidningar den 5 i samma månad.

[2] Under tiden oktober 1947—juni 1948 utgjorde arealgränsen 15 hektar, tidigare 25 hektar.

[3] Sådana mjölkproducenter hade dock tidigare kunnat erhålla lantsmörsbidrag.

Redan vid 1949 års riksdag, framhåller departementschefen, framfördes önskemål om ändring av bidragsbestämmelserna. I två motioner yrkades sålunda, att arealgränsen skulle höjas från 10 till 15 hektar. I två andra motioner hemställdes, att riksdagen hos Kungl. Maj:t skulle begära omprövning av villkoren för utdelning av producentbidrag till sådana mjölkproducenter, som icke hade jordbruk som huvudsakligt yrke. Slutligen yrkades i två motioner, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle hemställa dels att den s. k. småbruksutredningen måtte erhålla i uppdrag att snarast möjligt utarbeta sådana förslag till regler för producentbidraget, som kunde vara mera ägnade att främja produktionen än de år 1947 antagna, dels ock att andra möjligheter till produktionskostnadsstöd, vilka eventuellt kunde samordnas med detta bidrag, borde prövas. På förslag av jordbruksutskottet beslöt riksdagen anhålla hos Kungl. Maj:t om överlämnande av samtliga nu nämnda motioner till småbruksutredningen för att av utredningen tagas under övervägande vid fullgörande av dess uppdrag.[1]

Departementschefen yttrar vidare, att lantbruksstyrelsen hösten 1949 fick i uppdrag att undersöka, huruvida producent- och kontantbidragen i någon större utsträckning kommit sådana personer till godo, som med hänsyn till sina inkomstförhållanden ej kunde anses ha något direkt behov av dylika bidrag. Undersökningen hade givit vid handen, att mellan 20 och 25 % av de av undersökningen berörda bidragstagarna enligt taxeringslängderna haft en sammanräknad nettoinkomst av mer än 5 000 kronor samt omkring 12 % en sammanräknad nettoinkomst av mer än 6 000 kronor.

I förevarande sammanhang nämner departementschefen till slut, att Riksförbundet Landsbygdens Folk (RLF) i skrivelse den 17 oktober 1949 hemställt, att frågan om en rättvisare utformning av ifrågavarande bidrag måtte skyndsamt utredas. Som skäl för sin framställning hade förbundet i främsta rummet anfört, att bidragsbestämmelserna fått en sådan utformning, att bidrag i stor utsträckning tilldelades personer, vilka hade sin huvudsakliga inkomst av förvärvskällor utanför jordbruket och icke hade behov av bidrag. Den föreslagna utredningen borde enligt förbundet vid prövningen av möjligheterna att få fram den bästa och mest rättvisa utformningen av bidragen beakta att de icke finge en sådan utformning, att de, såsom nu vore fallet, föranledde en eljest omotiverad begränsning eller ökning av mjölkproduktionen.

Den utformning, som producent- och kontantbidragen erhöllo vid 1947 års riksdag, hade alltså, framhåller departementschefen vidare, i åtskilliga avseenden utsatts för kritik. Det stode även klart, att det vore ytterst svårt att konstruera ett bidrag av ifrågavarande slag på ett i allo tillfredsställande sätt. Han anför i fortsättningen.

[1] Kungl. Maj:t meddelade den 3 juni 1949 beslut i enlighet med riksdagens hemställam. Utredningsuppdraget överfördes sedermera, genom beslut av Kungl. Maj:t den 2 december 1949, till producentbidragsutredningen.

Någon anledning att nu ompröva de principiella grunder för det särskilda stödet åt innehavare av mindre jordbruk, vilka antogos av 1947 års riksdag, föreligger dock icke. Bl. a. bör det sålunda ej ifrågasättas att ändra stödets karaktär av en övergångsanordning i avbidan på genomförandet av den erforderliga rationaliseringen. Däremot är det tydligen angeläget, att man i den mån så är möjligt skall avhjälpa de brister, som kunna finnas i bidragssystemet.

En allvarlig brist är det förhållandet, att bidrag i ett mycket stort antal fall utgår till personer, vilka icke med hänsyn till beskaffenheten av deras brukningsdelar eller till deras inkomstställning kunna anses vara i behov av det tillskott till förbättrande av brukningsdelens lönsamhet, som ifrågavarande stöd är avsett att ge. Det stod givetvis från början klart, att ett slopande av den i propositionen nr 75/1947 föreslagna behovsprövningen skulle få till följd en betydande och ur sakliga synpunkter omotiverad utvidgning av kretsen av de bidragsberättigade. Detta underströks även bl. a. i särskilda utskottets utlåtande. Man torde dock knappast ha räknat med att utvidgningen skulle bliva så omfattande, som nu faktiskt visat sig ha blivit fallet. Det synes därför befogat att man — trots att en behovsprövning otvivelaktigt är förenad med stora svårigheter — ånyo skall överväga möjligheterna att genom någon form av en sådan prövning åtminstone i huvudsak begränsa det särskilda stödet till de brukare, för vilka det egentligen är avsett.

Även ur andra synpunkter förefaller det önskvärt, att en översyn av de nuvarande bidragsbestämmelserna skall komma till stånd. Mot dessa har bl. a. riktats den anmärkningen, att de skulle vara ägnade att åstadkomma en snedvridning av produktionen på så sätt att de i vissa fall skulle leda till i och för sig omotiverade minskningar resp. ökningar av mjölkproduktionen. Då bidragsbestämmelserna nu tillämpats över ett år, bör det vara möjligt att konstatera, huruvida den faktiska produktionsutvecklingen givit något belägg för riktigheten av denna anmärkning. I samband härmed bör även kunna prövas, huruvida ur andra synpunkter någon ändring av bidragsskalan eller eljest någon ändring av bidragsbestämmelserna kan anses påkallad.

Av de skäl som nu anförts har departementschefen ansett det påkallat, att en översyn skulle ske av de av 1947 års riksdag beslutade bestämmelserna om producent- och kontantbidrag till vissa innehavare av mindre jordbruk. Översynen borde ha till syfte att klargöra huruvida — med utgångspunkt från de av riksdagen anlagda principiella synpunkterna i fråga om stödets uppgift och utformning — några ändringar i bidragbestämmelserna kunde anses påkallade. Vid översynen borde jämväl beaktas, att de förslag, som eventuellt kunde komma att framläggas, icke borde leda till någon ökning av den totala kostnaden för bidragen. Även den nuvarande maximeringen av bidragsbeloppen borde tjäna som norm vid utarbetandet av eventuella förslag till justeringar av bidragsskalan.

Utredningsarbetets uppläggning

Såsom framhålles av föredragande departementschefen i de för producentbidragsutredningen meddelade direktiven har producent- och kontantbidragen i sin nuvarande utformning utsatts för kritik i åtskilliga avseenden. I direktiven ha också angivits några viktigare punkter, på vilka kritiken satts in.

Syftet med utredningen har enligt direktiven begränsats till att utan omprövning av de principiella grunderna för bidraget i den mån så är möjligt söka avhjälpa vissa brister i bidragssystemet.

Departementschefen nämner särskilt i direktiven två frågor, som borde behandlas av utredningen. För det första borde den överväga möjligheterna att genom någon form av behovsprövning åtminstone i huvudsak begränsa bidraget till sådana brukare, för vilka det egentligen vore avsett. För det andra borde den pröva, huruvida med hänsyn till en anmärkt snedvridning av produktionsutvecklingen eller ur andra synpunkter någon ändring av bidragsskalan kunde anses påkallad.

De båda nu nämnda frågorna har utredningen ägnat särskild uppmärksamhet (se kapitel 4 resp. 5). Utredningen har emellertid till behandling även upptagit vissa andra frågor (kapitel 6).

För fullgörandet av sitt uppdrag har utredningen funnit det angeläget att taga del av de erfarenheter rörande tillämpningen av de nuvarande bidragsbestämmelserna, som finnas samlade hos lantbruksnämnderna. För detta ändamål hemställde utredningen genom cirkulärskrivelse den 9 maj 1950 hos lantbruksnämnderna om svar på vissa frågor rörande producent- och kontantbidragen, som upptagits på ett särskilt formulär. Frågorna voro följande.

1. Hur många producent- resp. kontantbidrag utgingo vid årsskiftet 1949/50 inom nämndens verksamhetsområde? Hur fördela sig bidragen på jordbruk med mindre än 2 hektar, med 2—5 hektar, med 5—10 hektar och med mer än 10 hektar åker?

2. Vilka förändringar ha inom nämndens verksamhetsområde inträffat med avseende på antalet bidragsberättigade i fråga om a) producentbidrag, b) kontantbidrag dels före den 1 januari 1949, dels under tiden 1 januari—31 december 1949, dels efter den 1 januari 1950?

Angiv särskilt i hur många fall inom nämndens verksamhetsområde bidraget indragits resp. beviljats tills vidare i samband med ägareskifte.

3. Har inom nämndens verksamhetsområde ett mera allmänt missnöje med de nu gällande grunderna för producent- resp. kontantbidrag kommit till uttryck? Vilka äro i så fall de oftast åberopade missnöjesanledningarna? Vilka av dessa anser nämnden vara de sakligt sett tyngst vägande?

4. Vilka bestämmelser rörande a) producentbidrag, b) kontantbidrag ha vållat de största svårigheterna vid tillämpningen?

5. Föreligga enligt lantbruksnämndens mening skäl för ändring av arealgränsen 10 hektar jordbruksjord?

6. I vilken utsträckning utgår inom nämndens verksamhetsområde producent- resp. kontantbidrag till personer, som icke ha jordbruk till huvudsaklig förvärvskälla, d.v.s. erhålla mer än hälften av inkomsten från annan inkomstkälla än jordbruk? — Anmärkning. Denna fråga bör såvitt möjligt besvaras genom en undersökning av förhållandena inom ett antal typiska kommuner med sammanlagt omkring 10 % av hela antalet bidragsberättigade inom verksamhetsområdet.

7. Föreligga enligt nämndens mening skäl för införande av en undre arealgräns och i så fall vilken?

8. Äro enligt nämndens mening nu gällande bestämmelser rörande bidragsbeloppet per kilogram mjölk och bidragsskalan för producentbidrag riktigt avvägda eller böra några ändringar vidtagas? I så fall vilka?

9. Är enligt nämndens mening kontantbidragets storlek riktigt avvägd i förhållande till producentbidraget? Om så ej är förhållandet, angiv de ändringar, som nämnden skulle vilja föreslå.

10. Vilka regler tillämpar nämnden vid beviljande av kontantbidrag, särskilt med avseende på avståndet från mjölktransportlinje?

11. Har det inom nämndens område kunnat konstateras, att bestämmelserna om producentbidrag föranlett jordbrukarna till sådan ökning eller minskning av sina mjölkleveranser, som annars icke skulle kommit till stånd?

Ha bestämmelserna om kontantbidrag medfört några påtagliga förskjutningar i fråga om koantal och mjölkproduktion?

12. Vilka övriga synpunkter och önskemål önskar nämnden anföra med anledning av hittillsvarande erfarenheter av de nu gällande bestämmelserna rörande producent- resp. kontantbidrag?

I liknande syfte har utredningen även med cirkulärskrivelse den 27 maj 1950 genom förmedling av Svenska mejeriernas riksförening tillställt mejeristyrelserna ett frågeformulär för besvarande. Detta upptog samma frågor som de med nummer 3, 5, 7, 8, 11 och 12 i det till lantbruksnämnderna utsända formuläret.

Vid fullgörandet av sin arbetsuppgift har utredningen haft att bygga på bland annat det sålunda från lantbruksnämnder och mejeristyrelser insamlade materialet. Redovisning av detsamma sker i kapitel 3, bortsett från vissa statistiska uppgifter (svaren på frågorna nummer 1 och 6[1]), vilka återges i kapitel 2. I kapitel 3 redogör utredningen även för de besvär, som under åren 1949 och 1950 anförts över beslut av lantbruksstyrelsen och lantbruksnämnder i ärenden rörande producent- och kontantbidrag. Vidare refereras i samma kapitel de i utredningsdirektiven omnämnda motioner rörande dessa bidrag, som väckts vid 1949 års riksdag, samt RLF:s likaledes i direktiven omnämnda framställning av den 17 oktober 1949.

[1] På grund av bl. a. att bidragsförhållandena ännu icke stabiliserats under år 1949 ha svaren på fråga nummer 2 icke kunnat användas.

Kapitel 2. Producentbidragets[1] utveckling och nuvarande utformning. Producentbidraget i siffermässig belysning

Producentbidraget under tiden juli 1939—juni 1948

Frågan om särskilt stöd åt det mindre jordbruket i form av producentbidrag på mjölk upptogs av 1938 års jordbruksutredning i dess utlåtande den 29 december 1938 med förslag till åtgärder i prisreglerande syfte under regleringsåret 1939/40. Utredningen förklarade sig i detta utlåtande ännu icke vara beredd att taga ställning till spörsmålet om formerna för den hjälp, som kunde erfordras för innehavarna av mindre jordbruk. Förslaget om producentbidrag avsåg därför närmast att inom det dåvarande jordbruksstödets ram under nämnda regleringsår bereda dessa jordbrukare en tillfällig hjälp. Utredningen underströk särskilt, att dess förslag vore att betrakta som ett provisorium och icke gjorde anspråk på att utgöra någon lösning av frågan om särskilt stöd åt de mindre jordbruken.

Jordbruksutredningens förslag innebar, att varje producent, som erlade mjölkavgift eller som levererade mjölk till avgiftspliktigt mejeri eller mjölkhandlare, av prisutjämningsmedel skulle tilldelas ett särskilt bidrag för en mindre kvantitet mjölk, förslagsvis 450 kilogram per månad, eller den lägre kvantitet, för vilken avgift erlades. Bidragets storlek borde emellertid icke överstiga mjölkavgiften. Sattes bidraget högre än mjölkavgiften skulle nämligen de producenter, som voro befriade från att erlägga avgiften, emedan deras genomsnittliga försäljning understege 5 kilogram per dag, komma i en ogynnsammare ställning än de producenter, vilkas försäljning överstege denna kvantitet. För att kompensera den ökade kostnad för mjölkregleringen, som producentbidraget skulle medföra, föreslog utredningen samtidigt en viss höjning av smörpriset.

I ett flertal yttranden över jordbruksutredningens förslag uttalades betänkligheter mot att inom jordbruksregleringens ram företaga en längre gående differentiering mellan olika producentkategorier än som redan hade skett. Även dåvarande chefen för jordbruksdepartementet uttalade liknande betänkligheter men accepterade likväl förslaget såsom ett provisorium för regleringsåret 1939/40 (proposition nr 230/1939). Beträffande departementschefens uttalande på denna punkt skall i övrigt endast erinras om att ett förslag av

[1] Här liksom på ett flertal ställen i det följande användes ordet producentbidrag såsom sammanfattande beteckning för producent- *och* kontantbidraget.

RLF om att endast producenter med en mjölkleverans av högst 1 000 kilogram per månad skulle komma i åtnjutande av bidraget avvisades, bl. a. med hänsyn till den lockelse att sälja överskjutande kvantitet vid sidan om regleringen, som en dylik bestämmelse skulle innebära.

Sedan riksdagen godkänt förslaget, utfärdades bestämmelser angående särskilt bidrag till mjölkproducenter (k. k. den 22 juni 1939, nr 401). Enligt denna skulle under tiden 1 juli 1939—30 juni 1940 producentbidrag utgå till varje brukningsdel med ett belopp, som för kalendermånad räknat motsvarade den mjölkavgift, som under samma månad belöpte å 450 kilogram mjölk och till mjölk omräknad grädde eller å den mindre myckenhet därav, som under månaden försålts från brukningsdelen.

Under andra halvåret 1939 uppgick mjölkavgiften till 2 öre per kilogram, och producentbidraget utgick sålunda även med detta belopp. Då fråga om slopande av mjölkavgiften uppkom hösten 1939 aktualiserades också spörsmålet om de grunder, efter vilka producentbidraget skulle utgå i fortsättningen. I proposition nr 66/1939 föreslogs, att sammankopplingen av mjölkavgift och producentbidrag skulle upphöra. Så skedde också från årsskiftet 1939/40. Samtidigt höjdes den kvantitet mjölk, för vilken producentbidrag utgick. Fr. o. m. den 1 januari 1940 utgick sålunda bidraget med 2 öre per kilogram för sammanlagt högst 650 kilogram mjölk och till mjölk omräknad grädde per månad; för mjölk och grädde, som sålts från producent direkt till konsument, utgick bidraget dock icke med högre belopp än mjölkavgiften (1 januari—30 juni 1940 1,5 öre per kilogram).

Redan vid 1939 års urtima riksdag framfördes förslag om att grunderna för producentbidraget skulle ändras på så sätt, att bidraget skulle beräknas på en årskvantitet i stället för på en månadskvantitet. Härigenom skulle de mjölkproducenter, som under en del av året levererade en mindre mängd mjölk än den bidragsberättigade, få tillgodoräkna sig överskjutande kvantiteter under andra delar av året. Livsmedelskommissionen, som avstyrkte detta förslag, bl. a. under hänvisning till de risker för en skärpt säsongväxling i mjölkproduktionen, som detsamma enligt kommissionens mening innebar, föreslog i stället en differentiering av bidragsbeloppet mellan vinter- och sommarhalvåret. Under månaderna oktober—mars borde sålunda bidraget utgå med 3 öre per kilogram och under återstoden av året med 2 öre per kilogram. Enligt kommissionens förslag skulle vidare den bidragsberättigade kvantiteten höjas från 650 till 900 kilogram per månad. Förslaget följdes såtillvida, att producentbidraget genom k. k. den 21 juni 1940, nr 630, fastställdes till 3 öre per kilogram under vinterhalvåret.

Med ingången av budgetåret 1941/42 genomfördes vissa ändringar i producentbidraget. Bidragsbeloppet höjdes generellt till 3 öre per kilogram. Den bidragsberättigade kvantiteten bibehölls visserligen vid 650 kilogram per månad men samtidigt föreskrevs, att efterreglering skulle ske vid kalenderårsskiftet,

så att bidrag skulle kunna tillgodogöras för en årskvantitet av 7 800 kilogram. Samtidigt begränsades rätten till bidrag till att avse sådan mjölk, som levererats till mejeri, berättigat till prisutjämningsbidrag och konsumtionsmjölkstillägg. Producentbidrag utgick sålunda icke längre för mjölk, som sålts till mjölkhandlare.

År 1943 togs frågan om producentbidragets utformning upp till behandling inom 1942 års jordbrukskommitté i samband med spörsmålet om prissättningen på jordbrukets produkter. Kommittén hemställde därvid till livsmedelskommissionen, att denna skulle undersöka möjligheterna till en omläggning av producentbidragen i syfte att ge de svagaste jordbruken största möjliga hjälp. Syftet var närmast att få till stånd en ytterligare differentiering av mjölkpriset, icke endast med hänsyn till brukningsdelarnas storlek utan även med hänsyn till de skiftande produktionsbetingelserna i olika delar av landet. I sitt förslag angående jordbruksregleringens utformning under regleringsåret 1943/44 upptog livsmedelskommissionen denna fråga. Kommissionens förslag innebar, att bidraget skulle höjas för de minsta leverantörerna och successivt sänkas för de större leverantörerna. Enligt kommisionens beräkningar skulle den föreslagna omläggningen medföra en viss besparing, vilken skulle begagnas för utbetalning av lokala differentieringsbidrag å mjölk.

Förslaget upptogs av Kungl. Maj:t i proposition nr 246/1943 och godkändes av riksdagen. Enligt de i överensstämmelse med riksdagsbeslutet utfärdade bestämmelserna utgick producentbidraget efter den 1 juli 1943 efter följande grunder. För en grundkvantitet invägd mjölk av 200 kilogram per månad utgick bidraget med 4 öre per kilogram. För en tillskottskvantitet av 300 kilogram per månad utgjorde bidraget 3 öre, för en därpå följande kvantitet av 300 kilogram 2 öre och för ännu en tillskottskvantitet av 300 kilogram 1 öre per kilogram invägd mjölk. Vid en ytterligare ökning av leveransen minskades bidraget. Vid ännu en tillskottskvantitet av 300 kilogram bortföll det sistnämnda bidraget av 1 öre per kilogram, vid leverans av ytterligare 300 kilogram bortföll 2-öresbidraget och efter ännu en leverans av 300 kilogram bortföll även 3-öresbidraget. Vid varje 300 kilograms ytterligare leverans sänktes bidraget för grundkvantiteten med 1 öre per kilogram. I samband med denna omläggning av bidraget slopades den s. k. efterregleringen. Vidare infördes en arealgräns av 25 hektar (livsmedelskommissionen och Kungl. Maj:t hade föreslagit 40 hektar).

År 1944 gjordes vissa förändringar i bidragsskalan. I en framställning av Småbrukarnas riksförbund hade anförts, att de 1943 genomförda ändringarna i bestämmelserna rörande producentbidrag i första hand gagnat arbetarsmåbruk med en à två hektar, medan ändringarna däremot icke inneburit någon nämnvärd förbättring för innehavare av ofullständiga jordbruk. Tvärtom hade årsutjämningens slopande snarast lett till en försämring för dessa. Enligt förbundets förslag borde bidraget utgå kvartalsvis med 4 öre per kilogram för

leveranser av högst 2 000 kilogram mjölk i kvartalet. Vid leveranser av mer än 2 000 men högst 3 500 kilogram skulle bidragsbeloppet förbli oförändrat. Vid leveranser av mer än 3 500 kilogram i kvartalet skulle bidraget reduceras med 2 öre för varje överskjutande kilogram, så att bidraget helt bortfölle vid en kvartalsleverans av 7 500 kilogram eller mera. Vidare skulle enligt förbundets förslag årsutjämningen återinföras.

Livsmedelskommissionen framlade för sin del med anledning av riksförbundets framställning vissa alternativa förslag till revision av producentbidragsbestämmelserna. I proposition nr 253/1944 anslöt sig departementschefen närmast till ett alternativ, som innebar att de förutvarande bestämmelserna i huvudsak borde bibehållas, dock med den ändringen, att bidragsbeloppet vid stigande mjölkproduktion skulle sjunka i snabbare takt. Den justering av bidragsbestämmelserna, som i enlighet med riksdagens beslut genomfördes fr. o. m. den 1 juli 1944, kom emellertid att närmare ansluta sig till motionerna I: 216 och II: 335 med i huvudsak samma innehåll som riksförbundets förslag. De från nyssnämnda dag gällande bestämmelserna inneburo följande. Bidraget utbetalades kvartalsvis och utgick med 4 öre per kilogram för leveranser upp till 2 000 kilogram per kvartal. För kvartalsleveranser av mer än 2 000 men högst 3 500 kilogram utgick bidraget med oförändrat belopp (80 kronor). För större leveranser minskades detta belopp med 2 öre för varje kilogram mjölk utöver 3 500 kilogram för att helt upphöra vid en kvartalsleverans av 7 500 kilogram. För att förenkla utbetalningarna avrundades bidragsbeloppen till jämna krontal. I motsats till vad Småbrukarnas riksförbund yrkat återinfördes icke årsutjämningen. Vidare bibehölls arealgränsen 25 hektar till den 1 oktober 1947, då densamma sänktes till 15 hektar.

Dessa bestämmelser angående producentbidragen gällde t. o. m. utgången av juni månad 1948. Fr. o. m. den 1 juli 1948 gäller k. k. den 11 juni 1948 (nr 323) om producent- och kontantbidrag till vissa innehavare av mindre jordbruk. För tillkomsten av de nya bestämmelserna och dessas innebörd redogöres i efterföljande avsnitt av detta kapitel.

Förslaget av 1942 års jordbrukskommitté om särskilda bidrag till vissa mindre jordbruk

Det förslag till riktlinjer för den framtida jordbrukspolitiken, som år 1946 framlades av 1942 års jordbrukskommitté (SOU 1946: 42 och 46), syftade, såsom också framhålles i utredningsdirektiven, till en sammankoppling av den prisreglerande verksamheten och rationaliseringsverksamheten på jordbrukets område. Den avvägning av det statliga stödet åt jordbruksnäringen, som kommittén förordade, innebar nämligen att statsmakterna borde söka bereda full lönsamhet åt sådana jordbruk, som till storleken motsvarade genomsnittet i gruppen 10—20 hektar och som kunde anses fylla rimliga villkor i fråga om

arrondering och de fasta anläggningarnas beskaffenhet. Det av kommittén uppdragna programmet för jordbrukets rationalisering innefattade bl. a. en s. k. yttre rationalisering, syftande till att skapa ett ökat antal familjejordbruk genom anskaffandet av tillskottsjord från större jordbruk eller genom sammanläggning av sådana mindre jordbruk, där den bristande lönsamheten hos själva jordbruket ej kunde kompenseras av andra förvärvskällor (*övergångsjordbruk*).

Med denna uppläggning av de allmänna riktlinjerna för jordbrukspolitiken blev frågan om ett särskilt stöd för det mindre jordbruket närmast ett spörsmål om de åtgärder, som av sociala skäl borde vidtagas för att bereda övergångsjordbrukens innehavare en skälig hjälp under den tid, som måste förflyta, innan rationaliseringsprogrammet kunde genomföras. Kommittén framhöll i sitt betänkande, att den föreslagna prisavvägningen, om inga särskilda stödåtgärder vidtoges, komme att innebära, att ett stort antal jordbruk i de lägre storleksgrupperna ej skulle kunna uppnå full lönsamhet. Detta förhållande borde å ena sidan vara ägnat att påskynda den yttre rationaliseringen av dessa brukningsdelar, eftersom brukarna borde bli mera benägna att förvärva tillskottsjord till desamma eller, om denna möjlighet ej stode till buds, att lämna brukningsdelarna. Framför allt borde det bli mindre lockande att förvärva en dylik brukningsdel, som endast kunde erbjuda dåliga utkomstmöjligheter. Å andra sidan måste man emellertid räkna med att en stor del av de dåvarande ägarna av övergångsjordbruken, särskilt de äldre, oberoende av den låga inkomstnivån komme att kvarstanna på sina brukningsdelar, så länge de kunde sköta dem, och att en yttre rationalisering skulle komma till stånd först i samband med generationsväxlingen. Under en följd av år skulle det sålunda komma att finnas ett betydande antal jordbrukare, som icke skulle komma upp till en inkomstnivå, som låge i närheten av andra gruppers. Detta förhållande vore ur sociala synpunkter mycket otillfredsställande och det vore därför befogat att det allmänna vidtoge åtgärder för att förbättra dessa brukares ställning.

Jordbrukskommittén angav från dessa utgångspunkter vissa begränsningar, som enligt dess mening borde iakttagas i fråga om stödverksamhetens omfattning. Dessa kunna sammanfattas på följande sätt.

1) Stöd bör ej utgå till sådana jordbrukare som, trots den bristande lönsamheten hos deras jordbruk, befinna sig i sådant ekonomiskt läge, att särskilda stödåtgärder ej kunna anses motiverade av sociala skäl.

2) Stödets storlek bör principiellt bestämmas med hänsyn till brukningsdelens beskaffenhet. Däremot bör hänsyn icke tagas till sådana personliga omständigheter, som kunna medföra särskilt stort behov av hjälp. Ett hjälpbehov, som föranledes av särskilt stor försörjningsbörda, ålder eller sjukdom, bör tillgodoses med anlitande av de vanliga sociala hjälpformerna.

3) Stödet bör icke i allt för hög grad verka hämmande på arbetet med den den yttre rationaliseringen.

4) Stödet bör vidare utformas så att det icke stimulerar till en ur allmänna jordbruksekonomiska synpunkter olämplig intensifiering av driften på de berörda brukningsdelarna.

Enligt kommitténs mening uppfyllde producentbidraget icke dessa önskemål rörande utformningen av stödverksamheten. Kommittén anförde härom följande.

Denna stödform tar ej någon hänsyn till det skiftande behovet hos olika brukare eller till olikheter i fråga om brukningsdelarnas lönsamhet. Eftersom producentbidraget utgår oberoende av brukarens inkomstförhållanden, kan det nämligen även tillkomma personer, vilka på grund av andra inkomstkällor ingalunda äro i behov av något sådant stöd. Genom att bidraget utgår i viss proportion till mjölkleveransernas storlek, premieras vidare inom vissa gränser de jordbruk, vilka ha en förhållandevis stor mjölkproduktion och där hjälpbehovet därför normalt i stället får antagas vara relativt ringa. Nyssnämnda sätt för bestämmande av bidraget medför även, att den jordbrukare, som har stor familj och till följd därav en relativt stor egen förbrukning av mjölk, får lägre bidrag än den jordbrukare, som har lika stor mjölkproduktion, men på grund av lägre mjölkkonsumtion i hemmet kan leverera större kvantiteter till mejeriet än den förstnämnda brukaren. Då producentbidraget utgår till en brukningsdel även efter det att brukningsdelen övergått till ny ägare, kommer det vidare att verka hindrande för strävandena att få till stånd en yttre rationalisering av brukningsdelarna. Slutligen måste producentbidraget komma att verka i hög grad stimulerande till en eljest icke ekonomisk ökning av mjölkproduktionen å de enskilda brukningsdelarna.

Efter att ha berört möjligheten att genom viss omläggning av producentbidragen anpassa dessa efter det angivna syftet fann kommittén, att den enda praktiskt framkomliga vägen för att lämna det erforderliga stödet vore att låta detta utgå i form av kontantbidrag. Dylika kontantbidrag borde utgå endast till sådana brukningsdelar, som vore att betrakta som övergångsjordbruk, och endast om brukaren faktiskt befunne sig i ett sådant inkomstläge, att han kunde anses vara i behov av särskilt stöd. Dessa kontantbidrag borde ersätta de dittills utgående producentbidragen.

De av kommittén föreslagna bidragsbestämmelserna voro i huvudsak följande.

Bidrag skulle utgå endast till de dåvarande innehavarna av brukningsdelar mellan i regel 2 och 10 hektar åker och till åker omräknad ängsmark. Den undre gränsen skulle dock kunna sänkas till lägst 1 hektar, under förutsättning att brukaren faktiskt hämtade sin huvudsakliga inkomst från jordbruket. Likaså skulle den övre arealgränsen kunna överskridas beträffande brukningsdelar med exempelvis dålig arrondering eller dålig beskaffenhet hos jorden. Vidare föreslogs en inkomstgräns, över vilken inkomsten genom tillägg av bidraget icke skulle få stiga. Denna inkomstgräns skulle bygga på taxeringarna och föreslogs, under förutsättning av att bidragsverksamheten igångsattes år 1947, till ett belopp av 2 600 kronors »sammanräknad nettoinkomst» enligt genomsnittet av 1943—1945 års taxeringar. Bidragsbeloppen föreslogos skola utgå enligt följande skala.

Åkerareal	Kronor per brukningsdel
1— 2 hektar	250
2.1— 3 »	350
3.1— 4 »	425
4.1— 7 »	500
7.1— 8 »	425
8.1— 9 »	350
9.1—10 »	250

Bidraget skulle sålunda utgå med högst 500 kronor, vilket belopp i regel skulle tillkomma brukningsdelar med över 4 men med högst 7 hektar åker. För brukningsdelar med en areal av 4 hektar och därunder samt med en areal av mer än 7 hektar skulle bidraget utgå med reducerat belopp. De i skalan angivna beloppen skulle emellertid enligt kommitténs förslag ej ovillkorligen tjäna som rättesnöre för de bidragsbeviljande myndigheterna utan endast vara en norm, som skulle kunna frångås, då förhållandena mera väsentligt avveke från det genomsnittliga. Justeringar av bidragsbeloppen skulle dock icke få medföra överskridande av maximibeloppet (500 kronor) och icke heller av den förut angivna inkomstgränsen (2 600 kronor).

Bidraget borde enligt kommitténs förslag i princip utgå endast till de dåvarande brukarna. Undantag skulle endast kunna göras, då den nye brukaren redan tidigare varit nära knuten till brukningsdelen, exempelvis då make övertoge brukningsdel efter den andre makens död eller beträffande barn som i realiteten skött brukningsdelen redan före det nya bidragssystemets införande. Vidare föreslog kommittén vissa åldersgränser. Sålunda skulle bidrag i regel utgå endast till brukare, som vid tiden för de nya bidragsreglernas införande fyllt 30 år. Om brukaren beretts tillfälle att till skäligt pris förvärva tillskottsjord till sin fastighet men vägrat att begagna sig av detta erbjudande, borde bidraget kunna bortfalla eller nedsättas. Denna påföljd borde dock icke träffa sådan brukare, som uppnått 40 års ålder.

Kungl. Maj:ts proposition till 1947 års riksdag om producent- och kontantbidrag. Riksdagsbeslutet

Mot det förslag beträffande utformningen av stödet till de mindre jordbruken, som framlagts av 1942 års jordbrukskommitté, gjordes i remissyttrandena ett flertal invändningar. De av departementschefen i proposition nr 75/1947 förordade åtgärderna i detta hänseende kommo också att på väsentliga punkter avvika från vad kommittén hade föreslagit.

Enligt propositionen borde stödet även i fortsättningen i första hand utgå i form av producentbidrag för mjölk. Bidragsreglerna borde emellertid i väsent-

liga hänseenden revideras. Sålunda borde den övre arealgränsen, som vid denna tid ännu var 25 hektar, sänkas avsevärt. Bidrag skulle vidare utgå endast till de dåvarande innehavarna av mindre jordbruk och blott till sådana brukare, vilkas inkomst under en viss basperiod legat under en fastställd inkomstgräns. Bidragsbeloppet borde höjas och samtidigt borde beräkningsgrunderna för bidragen ändras, så att dessa i högre grad än tidigare varit fallet komme de mest behövande till godo.

I överensstämmelse med dessa grundprinciper skulle bidragsskalan enligt propositionen konstrueras på så sätt, att bidraget utginge med 12 öre per kilogram för en kvantitet av upp till 4 000 kilogram mjölk eller till mjölk omräknad grädde per år. För leveranser mellan 4 000 och 7 000 kilogram skulle bidragsbeloppet förbli oförändrat (480 kronor) men för leveranser över 7 000 kilogram minskas med 6 öre för varje överskjutande kilogram. Bidraget skulle utbetalas kvartalsvis och efterreglering ej förekomma.

Arealgränsen borde sänkas från 25 till 10 hektar, varvid dock bidrag borde få utgå även till större brukningsdelar om lönsamheten på grund av dålig arrondering eller dålig beskaffenhet hos åkerjorden låge så mycket under det normala, att brukningsdelen vore jämförlig med en genomsnittlig fastighet med mindre än 10 hektar åker. Någon undre arealgräns borde icke fastställas.

Inkomstgränsen för fullt producentbidrag (A-bidrag) föreslogs till 3 100 kronor »sammanräknad nettoinkomst» enligt taxeringarna för åren 1944—1946. För undvikande av ojämnheter borde emellertid en övergångsbestämmelse införas av innehåll, att bidrag skulle utgå med hälften av de förut angivna beloppen till sådana brukare, vilkas genomsnittliga inkomst under basperioden överstigit 3 100 men ej 3 400 kronor (B-bidrag).

Från regeln att producentbidrag borde utgå endast till de dåvarande brukarna skulle enligt propositionen undantag kunna göras utom för make samt för barn, som redan tidigare i huvudsak skött brukningsdelen, även för annan person, beträffande vilken samma förhållande varit rådande. Härutöver borde emellertid under en övergångstid av 3 år möjlighet finnas att bevilja producentbidrag åt ny ägare under förutsättning att lantbruksnämnden haft tillfälle att disponera över fastigheten för rationaliseringsändamål men underlåtit att begagna sig av detta tillfälle.

Jordbrukskommitténs förslag om en undre åldersgräns av 30 år för åtnjutande av producentbidrag upptogs icke av departementschefen. Detsamma gäller kommitténs förslag att den som erhållit tillfälle att utvidga sin fastighet men icke utnyttjat detta erbjudande skulle gå förlustig rätten till producentbidrag.

Någon årlig prövning av den föreslagna inkomstgränsen förutsattes icke skola ske. Den gränsdragning, som avsågs skola ske med ledning av taxeringsresultaten för åren 1944—1946, borde sålunda tillämpas till dess förhållandena ändrat sig i så hög grad att en omprövning bleve nödvändig. Ej heller borde

enligt propositionen bidrag automatiskt bortfalla därför att en brukningsdel genom förvärv av tillskottsjord nådde över arealgränsen, utan även i sådant fall borde en omprövning av bidragsrätten ske först i samband med en allmän omprövning av bidragsfrågorna.

För mjölkproducenter utan möjlighet att leverera mjölk till mejeri föreslogs i propositionen ett system med kontantbidrag, baserat på antalet kor och i övrigt utformat efter samma allmänna förutsättningar som producentbidragen. Med hänsyn till att producentbidrag icke föreslagits utgå för husbehovsförbrukningen av mjölk, undantogs brukare med endast en ko från rätt till kontantbidrag. Dessa bidrag föreslogos i övrigt skola utgå enligt följande skala.

Antal kor	A-bidrag, kronor	B-bidrag, kronor
1	0	0
2	160	80
3	320	160
4	480	240
5	480	240
6	360	180
7	240	120
8	120	60
9 eller fler	0	0

Avgörande vid bestämmandet av bidragets storlek borde vara det antal kor, som genomsnittligt hölls på brukningsdelen under åren 1944—1946.

Riksdagsbehandlingen av ifrågavarande proposition resulterade i vissa, delvis väsentliga modifikationer av Kungl. Maj:ts förslag. I huvudsak innebar särskilda utskottets av riksdagen godkända utlåtande på denna punkt följande.

Förslaget att stödet till det mindre jordbruket skulle utgå i form av producentbidrag för mjölk, kompletterat med ett efter koantalet avvägt kontantbidrag för sådana jordbrukare, som icke kunde leverera mjölk till mejeri, godtogs. Beträffande kontantbidraget underströks, att avgörande vikt borde fästas vid brukningsdelens läge i förhållande till mejeriets körlinje och bidrag sålunda beviljas endast om med hänsyn till avståndet till körlinjen leverans av praktiska skäl finge anses utesluten. Dock borde undantag kunna göras i det fall, att det förelåge ett rent lokalt behov av mjölk, vilket ej kunde täckas genom leverans från annan brukningsdel eller från mejeri.

Stödet borde i princip utgå till dess rationaliseringen hunnit genomföras. Utskottets uttalanden på denna punkt inneburo en viss uppmjukning av vad som föreslagits i propositionen. Enligt utskottet borde sålunda bidrag kunna utgå till ny ägare i sådana fall, då erforderlig yttre rationalisering av fastigheten ännu ej kunnat genomföras samt ett bibehållande av bidraget med hänsyn härtill

och till omständigheterna i övrigt syntes påkallat. Det underströks emellertid, att bidrag i dylikt fall ej borde beviljas med mindre fastigheten vore i behov av yttre rationalisering och detta behov vore så stort, att brukaren ej kunde beräknas ha möjlighet att uppnå en skälig inkomstnivå, förrän rationaliseringen blivit genomförd. Oavsett föreliggande brister å fastigheten borde i sådant fall bidrag icke heller utgå om den nye ägaren på grund av personliga förhållanden befunne sig i en sådan ställning, att behov av bidrag ej kunde anses föreligga. Den omständigheten, att bidrag beviljades till ny ägare, borde enligt utskottet icke heller ovillkorligen medföra, att detsamma skulle utgå under hela den tid han komme att inneha fastigheten. I sådant fall borde bidrag endast utgå till dess rationaliseringen genomförts eller ägaren beretts möjlighet att genomföra densamma.

Den viktigaste avvikelsen från propositionen innebar slopandet av inkomstgränsen. Bidrag skulle sålunda enligt riksdagens beslut utgå utan behovsprövning. Det förutsattes emellertid, att fråga om bidrag till ny brukare — även om någon bestämd inkomstgräns icke vore fastställd — skulle ske med hänsyn bl. a. till de försörjningsmöjligheter, som brukningsdelen erbjöde och brukarens ställning i övrigt.

Den i propositionen föreslagna arealgränsen 10 hektar godtogs av riksdagen, liksom de jämkningsmöjligheter beträffande densamma, som förutsatts i propositionen.

Bidragsskalan modifierades på så sätt, att avvecklingen av bidraget skulle gå i långsammare takt än som förordats i propositionen. Avdraget för en kvantitet mjölk överstigande 7 000 kilogram per år fastställdes sålunda till 3 öre per kilogram i stället för 6 öre per kilogram. Vidare skulle enligt riksdagsbeslutet bidraget grundas på årskvantitet i stället för kvartalskvantitet.

Gällande bestämmelser om producent- och kontantbidrag

Nu gällande bestämmelser om producent- och kontantbidrag till vissa innehavare av mindre jordbruk återfinnas i k. k. den 11 juni 1948, nr 323, vilken trätt i kraft den 1 juli samma år.

Bidragskungörelsens 1—3 §§ innehålla *inledande bestämmelser*. I dess 1 § stadgas, att bidraget som regel skall utgå såsom producentbidrag i förhållande till den mängd mjölk och grädde, som brukaren levererar till mejeri. Bidrag må dock utgå även till mjölkproducent, som på grund av brukningsdelens läge under hela eller större delen av året är förhindrad att leverera mjölk till mejeri eller som, utan att dylikt hinder föreligger, levererar mjölk till annan än mejeri för att tillgodose ett lokalt behov, som ej kan täckas genom leveranser från annan brukningsdel eller från mejeri. I dylikt fall utgår bidraget såsom kontantbidrag i förhållande till det antal kor, som genomsnittligt fanns å bruk-

ningsdelen under åren 1944—1946. För utarrenderad brukningsdel tillkommer bidragsrätten arrendatorn. Ärenden rörande producent- och kontantbidrag avgöras, om ej annat stadgas, av vederbörande lantbruksnämnd (2 §).

Bidragsrätten regleras i kungörelsens 4—8 §§. Rätt till bidrag tillkommer varje enskild jordbrukare, som den 1 juli 1948 innehade en brukningsdel med en åkerareal av högst 10 hektar. Bidrag kan dock beviljas även åt innehavare av större brukningsdel, därest avkastningsförmågan på grund av dålig ägoanordning eller dålig beskaffenhet hos åkerjorden är så låg, att den motsvarar avkastningsförmågan hos en genomsnittlig fastighet i orten med en åkerareal av högst 10 hektar och utan annan naturtillgång. Om brukningsdelen överstiger 10 hektar, skall bidrag dock utgå endast om brukaren med hänsyn till övriga för honom föreliggande inkomstmöjligheter kan anses vara i behov av bidraget. Vid beräkning av arealen medräknas även ängs- och betesmarken, omräknad till åker (4 §, 1 mom.).

Bidrag kan under vissa förutsättningar utgå även till enskild jordbrukare, vilken förvärvat eller arrenderat brukningsdel efter den 30 juni 1948. De i kungörelsen angivna förutsättningarna härför föreligga i följande två fall (4 §, 2 mom. a) och b)).

a) Den föregående innehavaren av brukningsdelen har enligt tidigare återgivna bestämmelser varit berättigad till bidrag, varjämte den nye brukaren *antingen* övertagit brukningsdelen efter make *eller* eljest på grund av släktskap eller annat förhållande stått den föregående innehavaren nära och redan före den 1 juli 1948 helt eller huvudsakligen skött jordbruket å brukningsdelen.

b) Brukningsdelen är i behov av yttre rationalisering och brukaren kan beräknas ha möjlighet att först sedan sådan rationalisering kommit till stånd uppnå en tillfredsställande bärgning, varjämte med hänsyn härtill och till omständigheterna i övrigt ett särskilt stöd till brukaren kan anses befogat.

Om bidragsberättigad arrendator avlider och arrendet övertages av dödsboet eller någon av dödsbodelägarna kan, om så finnes skäligt, bidrag utgå under återstoden av den löpande arrendetiden, även om nyss angivna förutsättningar icke äro för handen (4 §, 3 mom.).

Delägare i andelsladugård kan medgivas rätt till bidrag för den del av den i andelsladugården producerade mjölken, som kan anses belöpa på hans brukningsdel, därest han uppfyller de i 4 § angivna förutsättningarna för bidrag. Beslut härom skall fattas av lantbruksstyrelsen (5 §).

Ingen får samtidigt åtnjuta bidrag för mer än en brukningsdel eller uppbära såväl producent- som kontantbidrag. Om någon innehar flera brukningsdelar, för vilka bidrag må utgå, äger han själv bestämma, för vilken av dessa han skall uppbära bidrag (6 §).

Till jordbrukare, som den 1 juli 1948 innehade bidragsberättigad brukningsdel, utgår bidrag under hela den tid han innehar fastigheten. Detsamma gäller maka, som övertagit brukningsdel efter avliden make, ävensom person, som

på grund av släktskap med föregående brukare tillerkänts rätt till producentbidrag. Då bidrag tillerkänts ny brukare på grund av fastighetens behov av rationalisering, utgår detsamma endast under tid, som lantbruksnämnden äger bestämma. Vid dylikt avgörande skall beaktas, att bidraget bör upphöra, då erforderlig yttre rationalisering av brukningsdelen kommit till stånd, eller behovet av bidraget eljest bortfallit, eller om brukaren utan bärande skäl underlåtit att begagna sig av föreliggande möjlighet att genomföra sådan rationalisering (7 §).

Såsom förut angivits utgår bidrag till den, som tillträder en brukningsdel efter den 30 juni 1948, endast under vissa bestämda förutsättningar. Med hänsyn till betydelsen att inför ägobyte på förhand äga klarhet om fortsatt bidragsrätt, har stadgats skyldighet för lantbruksnämnd att på förfrågan av den, som efter nyssnämnda datum ämnar förvärva eller arrendera brukningsdel, lämna besked huruvida han må erhålla bidrag (8 §).

Beträffande *bidragsbeloppen* stadgas i kungörelsens 9—11 §§ följande.

Producentbidrag utgår för kalenderår med 12 öre för varje kilogram av den myckenhet mjölk och till mjölk omräknad grädde, som under året producerats å brukningsdelen och levererats till mejeri, dock högst för 4 000 kilogram mjölk och till mjölk omräknad grädde. Överstiger den levererade mängden 7 000 kilogram, minskas bidraget med 3 öre för varje kilogram av den överskjutande myckenheten. Bidrag beräknas endast för hela tiotal kilogram. Slutar beloppet ej å helt krontal, skall det jämkas till närmaste hela krontal (9 §).

Om någon, som uppbär producentbidrag, under kortare tid är förhindrad att leverera mjölk till mejeri, kan bidrag efter lantbruksnämndens medgivande utgå även för den myckenhet mjölk, som han kan antagas ha levererat till mejeriet, därest hindret icke förelegat. Detsamma gäller, då sådan producent sålt mjölk till annan än mejeri för att tillgodose ett lokalt behov, som icke kunnat täckas genom leveranser från annan brukningsdel eller från mejeri (10 §).

Kontantbidrag utgår med följande belopp (11 §).

Genomsnittligt antal kor å brukningsdelen åren 1944—1946	Årligt bidragsbelopp i kronor
1	0
2	160
3	320
4—5	480
6	360
7	240
8	120
9 eller flera	0

Kungörelsens 12—18 §§ innefatta bestämmelser om *utbetalande av bidrag* m. m. Bidragen utbetalas av det mejeri, till vilket mjölkproducenten levererat mjölk eller grädde eller, beträffande kontantbidrag, inom vars verksamhetsområde bidragstagarens brukningsdel ligger. Utbetalning sker halvårsvis. Producentbidrag utbetalas dock först efter kalenderårets slut, därest det på första halvåret belöpande bidragsbeloppet icke överstiger 30 kronor. Om det vid kalenderårets slut visar sig, att producent för första halvåret uppburit större belopp än som tillkommer honom i producentbidrag för hela året, skall det överskjutande beloppet återbetalas. Sådan återbetalningsskyldighet skall dock icke föreligga, om bidragsrätten upphört före årets slut (12 §).

Producentbidrag utgår utan ansökan till jordbrukare, som den 1 juli 1948 innehade brukningsdel, vars åkerareal ej översteg 10 hektar. I andra fall skall ansökan om producentbidrag göras hos lantbruksnämnden. För att komma i åtnjutande av kontantbidrag skall brukare göra ansökan hos lantbruksnämnden (13 §).

Kungörelsens 19—24 §§ innehålla ansvarsbestämmelser. I 25 § stadgas, att lantbruksstyrelsen äger meddela de ytterligare föreskrifter, som erfordras för kungörelsens tillämpning ävensom meddela undantag från bestämmelserna i 3—6 §§.

Med stöd av kungörelsens 25 § har lantbruksstyrelsen meddelat *tillämpningsföreskrifter* i en serie cirkulärskrivelser till lantbruksnämnderna. Föreskrifterna utgöras av dels detaljbestämmelser till kungörelsens stadganden, dels tolkning av ifrågavarande stadganden. Gränsen mellan dessa båda slag av tillämpningsföreskrifter är naturligtvis icke skarp. I vissa fall ha föreskrifterna meddelats med anledning av förfrågningar från lantbruksnämnderna.

I förevarande sammanhang torde uppmärksamheten främst böra ägnas de föreskrifter, som ha avseende på bidragsrätten. Det kan anmärkas, att lantbruksstyrelsen vid utfärdandet av föreskrifterna i viss utsträckning torde ha byggt på förarbetena till bidragskungörelsen, närmast då 1947 års centrala lantbrukskommittés betänkande (SOU 1948: 2, sid. 107 ff.).

Såsom förut angivits skall producentbidrag utgå till vissa innehavare av mindre *jordbruk*. Bidragsrätten är alltså knuten till innehavet av jordbruk. Lantbruksstyrelsen har på förekommen anledning förklarat, att den benämning, som vid taxering åsättes fastighet, icke skall vara helt avgörande för bidragsrätten, enär det visat sig, att någon klar och enhetlig gränslinje mellan »jordbruksfastighet» och »annan fastighet» icke tillämpas vid fastighetstaxeringen. Styrelsen har ansett, att för brukningsdel taxerad såsom »annan fastighet», ehuru innehållande jordbruksjord i sådan omfattning, att kor kunna hållas på densamma, må utgå bidrag därest mjölkproduktionen å brukningsdelen är baserad väsentligen på hemmaproducerat foder. (Cirk.-skr. 25 februari 1949.)

Producentbidraget utgår såsom förut nämnts till jordbrukare, vars brukningsdel den 1 juli 1948 bestod av högst 10 hektar åker och till åker omräknad ängsmark. Beträffande det praktiska förfarandet i vad gäller att fastställa brukningsdels storlek har lantbruksstyrelsen lämnat vissa anvisningar, vilka den dock anger ha mera karaktären av råd än av bindande föreskrifter. Anvisningarna äro av följande huvudsakliga innehåll.

Det har synts ligga närmast till hands, att de erforderliga arealuppgifterna inhämtas ur 1945 års fastighetstaxeringslängder. Ett annat förfaringssätt, som ansetts kunna användas i stället för det nyssnämnda eller eventuellt jämsides med och som komplement till detta, har varit att inhämta uppgifter ur de hos kristidsnämnderna förvarade kopiorna av uppgifter avseende den arealinventering, som ägt rum i juni 1948. I den mån lantbruksnämnd har funnit anledning antaga, att de inhämtade arealuppgifterna icke längre överensstämma med de verkliga förhållandena till följd av avstyckningar, ägobyten, överföring av åker till bete o. s. v., borde brukaren genom intyg av trovärdiga personer styrka uppgifterna om brukningsdelens sammansättning. I särskilt oklara fall förutsättes, att nämndernas egna tjänstemän undersöka förhållandena på ort och ställe.

Vad angår frågan hur omräkning av ängs- och betesmark till åker skall ske, har till en början fastslagits vad som skall förstås med åker. Därmed bör avses all mark, som är lagd under plog och föremål för regelmässig odling ävensom mångåriga vallar. För omräkningen ha några bindande regler icke kunnat uppställas, utan denna har förutsatts göras efter prövning från fall till fall. Till underlättande av omräkningsarbetet har det ansetts vara lämpligt att man för bygder eller områden med i stort sett ensartade förhållanden fastställer relationstal, som angiva värdet (avkastningsförmågan) av olika slag av ängs- och betesmark i procent av åkerns värde. Till viss ledning härvidlag har ansetts i vissa fall kunna tjäna de vid jordbruksräkningen år 1944 för omräkningen av ängsareal till reducerad jordbruksareal använda relationstalen, vilka äro grundade på förhållandet mellan ägoslagens taxeringsvärden. (Cirk.-skr. 16 oktober 1948.)

Bidragsrätten är, såsom framgår av det föregående, knuten till förhållandena vid viss tidpunkt, den 1 juli 1948. Hur det går med bidragsrätten, om brukningsdelen — närmare bestämt dess areal åker och till åker omräknad ängsmark — förändras efter nämnda dag, d. v. s. undergår ökning eller minskning (allt givetvis under förutsättning att några ändringar i övrigt, som kunna inverka på bidragsrätten, icke förekomma), har lantbruksstyrelsen bedömt på följande sätt.

Vad först angår frågan, huruvida en arealökning skall kunna medföra förlust av bidragsrätten, uttalas, att därest jordbrukare, som tillerkänts bidrag, därefter genom köp eller annorledes utökar brukningsdelen, så att densammas åkerareal överstiger 10 hektar, han likväl alltjämt skall vara berättigad att erhålla bidrag. (Cirk.-skr. 31 oktober 1949.)

Beträffande frågan, huruvida den, som på grund av brukningsdelens storlek den 1 juli 1948 är utesluten från bidragsrätt, skall på grund av minskning av densamma kunna tillerkännas bidrag, anföres, att i princip icke kan ske någon utvidgning av bidragsrätten på grund av senare inträffad frånsäljning, bortarrendering, upphörande av arrende, expropriation eller annan handling, varigenom åkerjordens areal minskats. Undantag från denna princip har dock ansetts böra göras för det fall, att arealminsk-

ningen inträtt genom att arrende av viss del av brukningsdelen upphört utan brukarens egen önskan. Såsom ytterligare förutsättning härför har dock uppställts, att den på detta sätt reducerade brukningsdelen är i behov av yttre rationalisering och att även i övrigt de i kungörelsens 4 § 2 mom. b) angivna förutsättningarna äro uppfyllda. (Cirk.-skr. 31 oktober 1949.)

Genom kungörelsens bestämmelser har någon klar gräns icke dragits mellan tillämpningsområdena för producentbidrag resp. kontantbidrag. Lantbruksstyrelsen har något utvecklat och förtydligat bestämmelserna på denna punkt.

Bidrag skall i regel utgå som producentbidrag. Till mjölkproducent, som på grund av brukningsdelens läge under större delen av året, d. v. s. under mera än sex av årets månader, är förhindrad att leverera mjölk till mejeri eller som, utan att dylikt hinder föreligger, levererar mjölk till annan än mejeri för att tillgodose ett sådant lokalt behov, som avses i 1 §, skall bidrag dock utgå som kontantbidrag. Producentbidrag må utan ansökan tillerkännas den, som under minst sex av årets månader levererar mjölk till mejeri. Är någon, som uppbär producentbidrag, under kortare tid, dock minst en månad, förhindrad att leverera till mejeri, må lantbruksnämnden, om hindret kan godtagas, efter ansökan kunna tillerkänna honom sådant bidrag jämväl för den myckenhet mjölk, som han, enligt vad det kan antagas, skulle ha levererat till mejeriet, därest hindret icke förelegat. Den, som uppbär producentbidrag, må ock — likaledes på ansökan — tillerkännas sådant bidrag för den myckenhet mjölk, som han enligt styrkta uppgifter samtidigt med att mejerileverans skett, sålt till annan än mejeri för att tillgodose ett sådant lokalt behov, som avses i 10 § (i detta fall utgör försäljningen till »annan» partiellt hinder för leverans till mejeri). (Cirk.-skr. 16 oktober 1948.) Omfattar mejerileverans kortare tid än ett halvt år utan att hinder i kungörelsens mening föreligger under återstoden av året, må producentbidrag kunna tillerkännas brukaren, under förutsättning att anledningen till den uteblivna mejerileveransen är konsumtion i brukarens eget hushåll. (Cirk.-skr. 26 april 1949.)

Kontantbidraget utgår enligt vad som förut nämnts i förhållande till det antal kor, som genomsnittligt fanns på brukningsdelen under åren 1944—1946. Bidraget utgår närmare bestämt när koantalet under nämnda år uppgått till 2—8 stycken. Bestämmelserna på denna punkt utvecklas av lantbruksstyrelsen på följande sätt.

Koantalet bör kunna fastställas med ledning av uppgifterna till 1944, 1945 och 1946 års kreatursräkningar. I de fall dylika uppgifter saknas, kan antalet i stället utrönas genom exempelvis intyg av trovärdiga personer. (Cirk.-skr. 16 oktober 1948.) Det utgör icke något villkor för rätt till kontantbidrag att kor funnos på brukningsdelen 1944—1946. Det genomsnittliga antalet kor finge blott betraktas som en grund för beräkningen av bidragets storlek. Därmed torde ha avsetts, att bidrag skall utgå efter ett antal kor, som kan anses normalt på orten för den brukningsdel, varom är fråga. I de fall, då några kor icke funnos på brukningsdelen under basperioden, torde nämnderna därför vara oförhindrade att beräkna bidraget i förhållande till exempelvis det antal kor, som fanns på brukningsdelen under år 1947. Härvid förutsättes dock, att detta antal icke överstege det antal kor, som enligt nämndens bedömande mera varaktigt kunde underhållas på den ifrågavarande brukningsdelen. (Cirk.-skr. 10 december 1948.) Jordbrukare, som tillerkänts kontantbidrag i förhållande till antalet kor under basperioden, äga tills vidare uppbära sådant bidrag med oförändrat belopp oberoende av om de minska eller öka antalet kor eller övergå till att hålla kreaturslöst jordbruk. (Cirk.-skr. 31 oktober 1949.)

Härmed torde de viktigaste tillämpningsföreskrifter beträffande bidragsrätten, som meddelats av lantbruksstyrelsen, vara genomgångna. I fråga om bidragsbeloppen ha några dylika föreskrifter icke varit behövliga, bortsett från tabeller över bidragets storlek vid mjölkleveranser av olika storlek.

Inom lantbruksnämnderna utvecklade sig till en början en mycket olikartad praxis såväl när det gällde att fastställa viss tidpunkt, före vilken bidragsansökningar skulle vara inkomna, som i fråga om behandlingen av ansökningar, som inkommit efter fastställd tidpunkt. På grund härav fann lantbruksstyrelsen för gott att meddela den anvisningen, att en bidragsansökan i regel borde medföra rätt till bidrag tidigast fr. o. m. kalenderhalvåret närmast före det, under vilket ansökningen inkommit till nämnden[1]. (Cirk.-skr. 24 januari 1950.)

Beträffande utbetalning av bidrag m. m. har lantbruksstyrelsen utfärdat förhållandevis utförliga föreskrifter. Då dessa i förevarande sammanhang äro av mindre intresse, torde redogörelsen för desamma kunna göras ganska kortfattad. Det utbetalningssystem, för vilket i det följande i korthet redogöres, avser det som f. n. (försommaren 1951) gäller. På grundval av de erfarenheter, som vunnits under den tid bidrag hittills utgått, ha här avsedda föreskrifter i vissa hänseenden ändrats i jämförelse med vad som från början gällde.

Beräkningen av kontant- och producentbidragen utföres av lantbruksnämnderna. Utbetalningen av bidragen ankommer däremot på mejerierna. Utbetalningarna grundas på de av mejerierna upprättade bidragsjournalerna, vilka på nämnderna förses med anteckningar om de belopp, som skola utgå.

I slutet av februari 1950 erhöllo mejerierna från Svenska mejeriernas riksförening mot revers ett belopp, avsett att användas för bidragsutbetalning i mars gällande sista halvåret 1949. Till grund för fastställandet av dessa belopp lades de utbetalade bidragen för första halvåret 1949. I deklarationen för juni 1950 hade mejerierna att angiva de för sista halvåret 1949 verkligen utbetalade bidragen. Medel för dessa bidragsutbetalningar erhöllo mejerierna med avräkningen för juni, d.v.s. i augusti. Dessa medel ha alltså kommit mejerierna tillhanda i lagom tid för utbetalningen av bidragen för första halvåret 1950, vilken ägde rum i september. Efter detta system fortsättes, så att mejerierna i decemberdeklarationen upptaga utbetalningarna för första halvåret 1950 o. s. v.

Producentbidraget i siffermässig belysning

Utredningen meddelar i det följande några uppgifter om antalet bidragstagare och om utbetalta bidragsbelopp m. m.

I tabellerna 1 a och 1 b ha sammanställts uppgifter från Svenska mejeriernas riksförening dels om producentbidrag utbetalda under tiden juli 1939—juni 1948, dels om producent- och kontantbidrag utbetalda under tiden juli 1948—december 1950.

[1] Jfr kapitel 3, avsnittet »andra besvärsgrunder».

Av intresse i föreliggande sammanhang är främst utvecklingen under senare år. Under åren 1945 och 1946 samt första halvåret 1947, då producentbidrag ännu utgick till brukningsdelar med intill 25 hektar åker, utgjorde antalet bidragstagare omkring 230 000. Under andra halvåret 1947, då arealgränsen som tidigare nämnts (från den 1 oktober) sänktes till 15 hektar, nedgick bidragstagarnas antal med 23 000. De totala kostnaderna per helt år räknat sjönko sam-

Tabell 1 a. Under tiden juli 1939—juni 1948 utbetalade producentbidrag

År	Antal bidrag		Bidragsbelopp	
	Lägst	Högst	Totalt, 1 000 kr	Per mottagare, kr[1]
1939 2:a halvåret	204 200	207 900	10 214	50
1940 1:a halvåret	203 600	211 600	13 203	64
2:a »	209 600	214 100	16 849	80
Hela året	.	.	**30 052**	.
1941 1:a halvåret	210 200	223 800	16 246	75
2:a »	223 100	226 800	20 495	91
Hela året	.	.	**36 741**	.
1942 1:a halvåret	221 700	232 100	20 480[2]	90
2:a »	227 700	234 800	21 859[2]	94
Hela året	.	.	**42 339**	.
1943 1:a halvåret	228 200	240 900	21 371	91
2:a »	213 300	218 200	21 178	98
Hela året	.	.	**42 549**	.
1944 1:a halvåret	214 400	222 200	20 824	95
2:a »	225 800	231 400	25 092	110
Hela året	.	.	**45 916**	.
1945 1:a halvåret	229 400	231 300	24 915	108
2:a »	228 000	233 500	25 513	111
Hela året	.	.	**50 428**	.
1946 1:a halvåret	230 800	234 100	25 238	109
2:a »	228 900	235 800	25 810	111
Hela året	.	.	**51 048**	.
1947 1:a halvåret	228 800	234 000	25 247	109
2:a »	206 100	229 200	23 643	109
Hela året	.	.	**48 890**	.
1948 1:a halvåret	204 300	204 400	22 061	108

[1] Det totala bidragsbeloppet dividerat med antalet bidrag i genomsnitt (medeltalet av lägsta och högsta antal bidrag).

[2] Inkl. efterreglering, vilken fördelats lika på de båda halvåren.

Tabell 1 b. Under tiden juli 1948—december 1950 utbetalade producent- och kontantbidrag

År	Antal bidrag			Totalt bidragsbelopp, 1 000 kr			Bidragsbelopp per mottagare, kr		
	Pr.-bidr.	K-bidr.	Pr.- o. K-bidr.	Pr.-bidr.	K-bidr.	Pr.- o. K-bidr.	Pr.-bidr.	K-bidr.	Pr.- o. K-bidr.
1948 2:a halvåret	163 000	30 700	193 700	30 507	4 720	35 227	187	154	182
1949 1:a halvåret	162 800	31 700	194 500	29 762	4 874	34 636	183	154	178
2:a »	162 500	33 800	196 300	32 543	5 370	37 913	200	159	193
Hela året ..	.	.	.	**62 305**	**10 244**	**72 549**	.	.	.
1950 1:a halvåret	159 000	32 400	191 400	29 518	5 003	34 521	186	154	180
2:a »	162 100	31 300	193 400	31 986	4 802	36 788	197	153	190
Hela året ..	.	.	.	**61 504**	**9 805**	**71 309**	.	.	.

tidigt från ca 51 miljoner kronor till ungefär 47 miljoner kronor. Bidragsbeloppet per mottagare utgjorde under de betraktade åren ca 220 kronor i genomsnitt.

I samband med omläggningen av producentbidragssystemet fr. o. m. den 1 juli 1948 sänktes arealgränsen som förut omtalats från 15 till 10 hektar, vilket givetvis i och för sig medförde en ytterligare inskränkning av antalet bidragstagare. Å andra sidan tillkom kontantbidraget till mjölkproducenter, vilka under större delen av året icke hade några mejerileveranser. Kontantbidraget kan sägas tidigare ha haft en viss motsvarighet i lantsmörsbidraget, vilket avskaffades samtidigt som det förra infördes, men vars betydelse under de senare åren av dess bestånd var ganska ringa.[1] Omläggningen av bidragssystemet i juli 1948 medförde som synes en nedgång av det totala antalet bidragstagare från 204 000 till 194 000. Antalet mottagare av producentbidrag, med bortseende alltså från kontantbidraget, nedgick emellertid till 163 000 eller med över 40 000 i jämförelse med tidigare. Nedgången beror främst på den nyss berörda sänkningen av arealgränsen. Minskningstalet 40 000 utgör dock icke någon direkt mätare av antalet brukningsdelar, som mistat bidragsrätten på grund av den ändrade arealgränsen, detta på grund av bl. a. att de nya bestämmelserna ju i viss utsträckning ge möjligheter till mejerileverantörer att erhålla kontantbidrag, en möjlighet som tidigare icke fanns.

Trots att tillkomsten av producent- och kontantbidragen enligt 1947 års riksdagsbeslut såsom nyss omtalats medförde en nedskärning av det totala antalet bidragstagare, ha kostnaderna ökat ej oväsentligt i förhållande till tidigare. År 1947 uppgingo de totala kostnaderna för producentbidraget till 49 miljoner kronor, år 1949 noterades för producent- och kontantbidragen en sammanlagd kostnad av 72,5 miljoner kronor. Ökningen utgör 48 %. Per bi-

[1] Antalet mottagare av lantsmörsbidrag utgjorde under första halvåret 1948 ca 5 000 st.

dragstagare utgöra motsvarande tal i genomsnitt 220 resp. 370 kronor (producentbidrag 380 kronor och kontantbidrag 310 kronor). Ökningen beror givetvis på den höjning av bidragsbeloppen, som företogs i samband med omläggningen av bidragssystemet.

Det har i det föregående framhållits, att producentbidraget principiellt är att betrakta som ett stöd avsett att utgå till vissa innehavare av mindre jordbruk under en övergångstid, närmare bestämt intill dess den yttre rationaseringen av det svenska jordbruket genomförts i enlighet med de vid 1947 års riksdag antagna riktlinjerna för den svenska jordbrukspolitiken. Bestämmelserna äro också så utformade, att nytillträdande brukare endast under förut angivna speciella omständigheter erhålla bidrag för brukningsdel, som i den förre innehavarens hand medfört bidragsrätt. Antalet bidrag bör därför successivt sjunka. Av tabell 1 b framgår emellertid, att antalet bidragstagare ökat t. o. m. andra halvåret 1949, därefter nedgått första halvåret 1950 men sedan åter ökat

Tabell 2. Under år 1950 utbetalade belopp för producent- och kontantbidrag

Lantbruksnämndsområde	Producentbidrag		Kontantbidrag		Producent- och kontantbidrag	
	Totalt, 1000 kr	Per bidragstagare, kr	Totalt, 1000 kr	Per bidragstagare, kr	Totalt, 1000 kr	Per bidragstagare, kr
Stockholms stad och län	627	307	131	320	758	309
Uppsala län	504	352	53	294	557	346
Södermanlands län	630	324	84	322	714	324
Östergötlands län	1 438	365	223	391	1 661	368
Jönköpings län	3 659	340	289	334	3 948	340
Kronobergs län	3 784	375	298	294	4 082	368
Kalmar läns n:a	701	356	95	328	796	352
Kalmar läns s:a	1 406	361	116	315	1 522	357
Gotlands län	1 011	393	23	225	1 034	387
Blekinge län	1 100	372	206	262	1 306	364
Kristianstads län	3 341	359	95	252	3 436	355
Malmöhus län	2 354	336	4	286	2 358	336
Hallands län	2 164	321	52	302	2 216	320
Göteborgs och Bohus län	2 543	373	291	291	2 834	362
Älvsborgs läns n:a	2 194	387	363	320	2 557	376
Älvsborgs läns s:a	2 860	355	353	255	3 213	341
Skaraborgs län	3 363	348	186	321	3 549	347
Värmlands län	3 702	411	1 512	285	5 214	364
Örebro län	1 481	363	475	349	1 956	360
Västmanlands län	461	365	94	329	555	359
Kopparbergs län	1 841	374	1 556	307	3 397	340
Gävleborgs län	2 767	379	488	318	3 255	369
Västernorrlands län	4 711	363	779	318	5 490	356
Jämtlands län	3 265	354	472	310	3 737	348
Västerbottens län	6 014	378	815	291	6 829	365
Norrbottens län	3 553	369	1 118	294	4 671	348
Hela riket	**61 475**	**363**	**10 171**	**302**	**71 702**	**353**

Tabell 3. Antalet producent- och kontantbidrag vid årsskiftet 1949/50 med fördelning på storleksgrupper efter arealen jordbruksjord

Lantbruksnämnds-område	Producentbidrag					Kontantbidrag					Summa prod.- o. kont. bidrag				
	—2	2—5	5—10	10—	Samtliga	—2	2—5	5—10	10-	Samtliga	—2	2—5	5—10	10—	Samtliga
Stockholms stad och län	151	560	997	139	1 847	70	198	123	12	403	221	758	1 120	151	2 250
Uppsala län	226	404	667	84	1 381	53	69	54	5	181	279	473	721	89	1 562
Södermanlands län	111	415	1 406	73	2 005	24	106	115	3	248	135	521	1 521	76	2 253
Östergötlands län	492	1 299	2 077	103	3 971	97	284	186	6	573	589	1 583	2 263	109	4 544
Jönköpings län	436	3 963	6 201	—	10 600	22	505	314	4	845	458	4 468	6 515	4	11 445
Kronobergs län	630	3 469	5 445	386	9 930	331	533	122	1	987	961	4 002	5 567	387	10 917
Kalmar läns n:a	101	473	1 193	191	1 958	36	153	84	4	277	137	626	1 277	195	2 235
Kalmar läns s:a	240	950	2 520	144	3 854	31	197	107	1	336	271	1 147	2 627	145	4 190
Gotlands län	424	989	1 364	6	2 783	.	.	.	—	105[1]	(453)	(1 045)	(1 384)	6	2 888
Blekinge län	251	1 005	1 577	65	2 898	170	471	138	2	781	421	1 476	1 715	67	3 679
Kristianstads län	1 430	2 961	4 418	378	9 187	54	208	94	15	371	1 484	3 169	4 512	393	9 558
Malmöhus län	1 257	2 142	3 578	2	6 979	2	3	9	—	14	1 259	2 145	3 587	2	6 993
Hallands län	862	2 155	3 512	153	6 682	26	105	35	3	169	888	2 260	3 547	156	6 851
Göteborgs och Bohus län	690	2 246	3 462	275	6 673	268	494	177	10	949	958	2 740	3 639	285	7 622
Älvsborgs läns n:a	207	1 921	3 222	211	5 561	126	668	300	11	1 105	333	2 589	3 522	222	6 666
Älvsborgs läns s:a	870	3 691	3 221	181	7 963	389	832	131	—	1 352	1 259	4 523	3 352	181	9 315
Skaraborgs län	1 079	3 010	5 233	251	9 573	88	280	186	6	560	1 167	3 290	5 419	257	10 133
Värmlands län	992	3 328	4 349	122	8 791	2 098	2 428	705	21	5 252	3 090	5 756	5 054	143	14 043
Örebro län	501	1 374	2 142	15	4 032	196	549	836	6	1 587	697	1 923	2 978	21	5 619
Västmanlands län	176	374	744	43	1 337	55	98	107	6	266	231	472	851	49	1 603
Kopparbergs län	447	2 012	2 352	27	4 838	1 436	2 610	712	8	4 766	1 883	4 622	3 064	35	9 604
Gävleborgs län	569	2 988	3 429	191	7 177	286	769	400	27	1 482	855	3 757	3 829	218	8 659
Västernorrlands län	1 596	5 657	5 400	284	12 937	803	1 436	339	5	2 583	2 399	7 093	5 739	289	15 520
Jämtlands län	1 732	3 950	3 019	191	8 892	505	752	177	6	1 440	2 237	4 702	3 196	197	10 332
Västerbottens län	1 477	6 497	6 942	235	15 151	710	1 436	242	5	2 393	2 187	7 933	7 184	240	17 544
Norrbottens län	1 573	4 292	3 498	220	9 583	1 127	2 154	402	4	3 687	2 700	6 446	3 900	224	13 270
Hela riket	**18 520**	**62 125**	**81 968**	**3 970**	**166 583**	**9 032**	**17 394**	**6 115**	**171**	**32 712**	**27 552**	**79 519**	**88 083**	**4 141**	**199 295**
D:o, rel. tal	11.1	37.3	49.2	2.4	100.0	27.6	53.2	18.7	0.5	100.0	13.8	39.9	44.2	2.1	100.0

[1] Uppgifter om fördelningen på storleksgrupper ej lämnade. En approximativ uppdelning med ledning av den för riket i övrigt gällande fördelningen har emellertid företagits av tabelltekniska skäl.

Tabell 4 a. Producentbidragsmottagare procentuellt fördelade efter taxerad nettoinkomst

Lantbruksnämndsområde	Taxerad nettoinkomst, kronor								
	t.o.m. 3 000	3 001-3 500	3 501-4 000	4 001-4 500	4 500-5 000	5 001-5 500	5 501-6 000	över 6 000	Samtliga
Stockholms stad och län..	61	12	10	7	4	4	2	—	100
Uppsala län	32	14	9	12	12	4	9	8	100
Södermanlands län	34	13	11	13	9	7	5	8	100
Östergötlands län.....	46	15	14	8	6	4	2	5	100
Jönköpings län	50	11	9	8	7	5	2	8	100
Kronobergs län	35	13	12	9	8	5	5	13	100
Kalmar läns n:a.....	48	15	12	7	8	4	3	3	100
Kalmar läns s:a	33	11	9	10	9	7	4	17	100
Gotlands län.....	37	8	13	12	9	6	5	10	100
Blekinge län	56	14	8	6	6	2	3	5	100
Kristianstads län	48	15	12	8	5	5	2	5	100
Malmöhus län	29	13	11	11	9	9	5	13	100
Hallands län.....	45	14	11	8	7	5	4	6	100
Göteborgs o. Bohus län ..	45	11	13	8	7	5	4	7	100
Älvsborgs läns n:a	49	9	11	8	7	5	3	8	100
Älvsborgs läns s:a	53	12	10	7	7	2	2	7	100
Skaraborgs län	47	12	10	9	7	6	3	6	100
Värmlands län	36	12	13	10	8	6	2	13	100
Örebro län.....	35	12	11	9	8	7	5	13	100
Västmanlands län	37	14	11	7	9	7	5	10	100
Kopparbergs län	26	10	11	8	7	7	6	25	100
Gävleborgs län	29	11	10	9	9	6	7	19	100
Västernorrlands län	33	11	8	9	8	8	7	16	100
Jämtlands län	36	9	9	10	7	5	6	18	100
Västerbottens län	23	10	10	11	11	8	7	20	100
Norrbottens län	30	7	11	11	7	8	6	20	100
Hela riket	**37**	**12**	**11**	**9**	**8**	**6**	**5**	**12**	**100**

andra halvåret 1950. Detta kan synas förvånande. Anledningen till sistnämnda förhållande är, att antalet bidrag säsongmässigt växlar så, att det är större under årets senare hälft än under den förra. Jämföras motsvarande kalenderhalvår 1949 och 1950, finner man en nedgång i antalet bidrag.

Man finner av de i tabell 1 b införda uppgifterna om kostnaderna för producentbidraget, att desamma ökat från 1948 till 1950, såväl totalt som per mottagare. Sistnämnda förhållande torde väl huvudsakligen förklaras av den ökning av mjölkproduktionen, som skett mellan de båda nämnda åren samt av en viss anpassning hos de enskilda jordbrukarna av mjölkleveranserna i syfte att erhålla maximibidrag. Att en sådan anpassning skett bestyrkes av såväl lantbruksnämnder som mejeristyrelser (se kapitel 3).

I tabell 2 ha sammanställts från lantbruksstyrelsen erhållna uppgifter om under år 1950 utbetalta bidragsbelopp med fördelning på lantbruksnämndsområden.[1] Man finner som väntat, att de största totalsummorna falla på Jön-

[1] Bidragsbeloppet per mottagare har uträknats inom utredningen på grundval av uppgifter om antalet bidragstagare vid årets början och antalet under året tillkomna bidragstagare. Sistnämnda antal har vid beräkningen reducerats med hälften.

Tabell 4 b. Kontantbidragsmottagare procentuellt fördelade efter taxerad nettoinkomst

Lantbruksnämndsområde	Taxerad nettoinkomst, kronor								
	t. o. m. 3 000	3 001-3 500	3 501-4 000	4 001-4 500	4 501-5 000	5 001-5 500	5 501-6 000	över 6 000	Samtliga
Stockholms stad och län..	74	9	11	—	3	3	—	—	100
Uppsala län	37	27	5	5	11	5	5	5	100
Södermanlands län	57	18	11	3	11	—	—	—	100
Östergötlands län.....	73	6	3	3	3	3	3	6	100
Jönköpings län	83	4	5	2	—	4	—	2	100
Kronobergs län.....	64	5	8	7	5	3	2	6	100
Kalmar läns n:a.....	64	3	12	6	9	—	—	6	100
Kalmar läns s:a	67	3	14	5	3	8	—	—	100
Gotlands län.....	80	10	—	—	—	10	—	—	100
Blekinge län	77	8	8	1	2	1	2	1	100
Kristianstads län	60	14	8	5	4	4	2	3	100
Malmöhus län	100	—	—	—	—	—	—	—	100
Hallands län.....	56	22	9	4	—	9	—	—	100
Göteborgs o. Bohus län ..	65	10	7	7	4	1	—	6	100
Älvsborgs läns n:a	58	11	10	4	7	2	1	7	100
Älvsborgs läns s:a	75	6	9	2	1	2	1	4	100
Skaraborgs län	53	12	9	10	6	4	4	2	100
Värmlands län	40	8	10	11	8	6	3	14	100
Örebro län.....	49	12	10	8	7	4	3	7	100
Västmanlands län	49	15	7	4	4	6	6	9	100
Kopparbergs län	34	9	9	7	9	8	7	17	100
Gävleborgs län	34	9	17	10	9	8	3	10	100
Västernorrlands län	40	11	12	10	5	5	4	13	100
Jämtlands län	42	8	7	8	5	9	6	15	100
Västerbottens län	33	10	11	11	9	6	5	15	100
Norrbottens län	42	8	9	9	7	5	3	17	100
Hela riket	**47**	**9**	**10**	**8**	**7**	**5**	**3**	**11**	**100**

köpings och Kronobergs län samt på norra Sverige. Beloppen per bidragstagare variera som synes icke anmärkningsvärt mycket.

I tabell 3 ha sammanställts av utredningen från lantbruksnämnderna inhämtade uppgifter om antalet producent- och kontantbidrag vid årsskiftet 1949/50 med fördelning på storleksgrupper efter arealen jordbruksjord. Man finner av tabellen, att av det totala antalet bidragstagare drygt 4 100 stycken eller 2 % inneha brukningsdelar med över 10 hektar jordbruksjord. Motsvarande antal för brukningsdelar med mindre än 2 hektar utgör ca 27 500 brukningsdelar eller 14 %. Av intresse i övrigt kan anses vara fördelningen på producent- och kontantbidrag inom olika delar av landet. Inom Kopparbergs län utgöras ej mindre än 50 % av hela antalet bidrag av kontantbidrag. Även för Värmlands län redovisas ett högt procenttal, nämligen 37 samt för Örebro och Norrbottens län 28. I Malmöhus län utgår kontantbidrag i ett fåtal fall och även i Gotlands, Kristianstads och Hallands län är antalet dylika bidrag ganska ringa.

I utredningsdirektiven hänvisas bl. a. till en undersökning, som av lantbruksstyrelsen på uppdrag av chefen för jordbruksdepartementet företagits för kart-

Tabell 4 c. Producent- och kontantbidragsmottagare procentuellt fördelade efter taxerad nettoinkomst

Lantbruksnämndsområde	Taxerad nettoinkomst, kronor								
	t. o. m. 3 000	3 001-3 500	3 501-4 000	4 001-4 500	4 501-5 000	5 001-5 500	5 501-6 000	över 6 000	Samtliga
Stockholms stad och län	63	11	11	6	3	4	2	—	100
Uppsala län	32	15	9	12	12	4	8	8	100
Södermanlands län	36	14	11	12	9	6	4	8	100
Östergötlands län	50	14	12	7	6	4	2	5	100
Jönköpings län	53	10	9	7	6	5	2	8	100
Kronobergs län	38	12	11	9	8	5	4	13	100
Kalmar läns n:a	50	13	12	7	8	4	2	4	100
Kalmar läns s:a	35	11	10	10	8	7	3	16	100
Gotlands län	40	8	12	11	9	7	4	9	100
Blekinge län	62	12	8	5	4	2	3	4	100
Kristianstads län	50	15	11	8	5	5	2	4	100
Malmöhus län	29	13	11	11	9	9	5	13	100
Hallands län	46	14	11	8	6	5	4	6	100
Göteborgs o. Bohus län	47	11	12	8	7	5	3	7	100
Älvsborgs läns n:a	50	10	10	7	7	5	3	8	100
Älvsborgs läns s:a	55	11	10	7	6	2	2	7	100
Skaraborgs län	47	11	10	10	7	6	4	5	100
Värmlands län	38	10	12	10	8	6	3	13	100
Örebro län	39	12	10	9	8	6	5	11	100
Västmanlands län	40	14	10	6	8	7	5	10	100
Kopparbergs län	30	9	10	8	8	7	6	22	100
Gävleborgs län	31	10	12	9	9	7	6	16	100
Västernorrlands län	34	11	9	9	8	8	6	15	100
Jämtlands län	37	9	8	10	7	5	6	18	100
Västerbottens län	24	10	10	11	11	8	6	20	100
Norrbottens län	34	7	11	10	7	7	5	19	100
Hela riket	**40**	**11**	**11**	**9**	**7**	**6**	**4**	**12**	**100**

läggning av bidragstagarnas inkomstförhållanden. För detta ändamål införskaffade lantbruksstyrelsen från samtliga lantbruksnämnder uppgifter på grundval av taxeringslängderna om bidragstagarnas »sammanräknade nettoinkomst». Material skulle insamlas från olika delar av nämndernas verksamhetsområden och avsågs att omfatta som regel omkring 10 % av samtliga producent- och kontantbidragstagare inom resp. nämnders verksamhetsområde. På grundval av de sålunda erhållna uppgifterna har i tabellerna 4 a, 4 b och 4 c skett en procentuell fördelning av antalet bidragstagare på olika inkomstklasser[1]. Man finner, att av samtliga bidragstagare 12 % kommer på personer med över 6 000 kronor. De högsta procenttalen finner man nästan genomgående i de delar av landet, där skogen spelar en stor roll för jordbrukets ekonomi. Men även för Malmöhus län noteras ett högt procenttal.

Från lantbruksnämnderna har utredningen även införskaffat uppgifter om fördelningen av bidragen mellan brukare med jordbruk som huvudsaklig förvärvskälla och brukare med annan huvudsaklig förvärvskälla. Materialet

[1] Jfr tabell 10, vilken dock avser 1945 års förhållanden.

skulle omfatta ca 10 % av hela antalet bidragstagare. Avsevärda svårigheter ha otvivelaktigt förelegat att få in materialet. Nämnderna ha dock nedlagt ett stort arbete för att få det så fullständigt som möjligt. Av olika skäl ha emellertid uppgifterna från tre lantbruksnämnder icke befunnits användbara. I stort sett torde materialet ge en riktig bild av de förhållanden det är avsett att avspegla. På grundval av de användbara uppgifterna har gjorts följande sammanställning utvisande den procentuella fördelningen för hela riket.

	Storleksgrupp, hektar				
	—2	2—5	5—10	över 10	Samtliga
Jordbruket huvudsaklig förförvärvskälla	33	67	89	94	74
Annan huvudsaklig förvärvskälla	67	33	11	6	26
Samtliga jordbruk	100	100	100	100	100

Man finner, att av bidragstagarna drygt fjärdedelen har annat än jordbruk som huvudsaklig inkomstkälla. Vid brukningsdelar under 2 hektar är det endast en tredjedel som har jordbruket som förnämsta inkomstkälla.

Kapitel 3. Erfarenheter och önskemål beträffande producentbidraget

Producentbidragskungörelsen trädde i kraft den 1 juli 1948 och har alltså nu (sommaren 1951) varit gällande i tre år. Under denna period ha erfarenheter vunnits rörande bestämmelsernas lämplighet i olika avseenden ävensom framförts önskemål om ändring av desamma på en del punkter. I det följande redovisar utredningen en del olika material av angivet slag som utredningen tagit del av under arbetets gång och som varit av betydelse vid dess överväganden om ändrade bidragsbestämmelser.

Vid 1949 års riksdag väckta motioner

I det följande redogöres något utförligare för de motioner rörande producentbidraget, som väcktes vid 1949 års riksdag och som omnämnts i utredningsdirektiven. I likalydande motionerna I: 174 (av herr Karl Persson m. fl.) och II: 225 (av herr Onsjö m. fl.) hemställdes, att riksdagen måtte besluta en höjning av arealgränsen för producentbidraget från 10 till 15 hektar. I sin motivering för denna hemställan erinrade motionärerna om att särskilda utskottet vid 1947 års riksdag påpekat, att vid ett fastställande av arealgränsen vid 15 hektar producentbidraget skulle ingå i basjordbrukets kalkylerade inkomster. Motionärerna framhöllo emellertid, att den beräkning av basjordbrukets utgifter och inkomster, som skulle ligga till grund för prissättningen på jordbrukets produkter, icke kunde genomföras förrän i framtiden, men att producentbidraget det oaktat indragits för jordbrukare med fastigheter med 10—15 hektar åker. De erinrade vidare om att bondeförbundets representanter i särskilda utskottet vid 1947 års riksdag i en reservation yrkat, att arealgränsen skulle fastställas till 15 hektar. Reservanterna hade härvid framhållit, att alla brukningsdelar, som i förhållande till basjordbruket vore att anse som minusvarianter, borde principiellt bli berättigade att erhålla ett på lämpligt sätt avvägt producentbidrag. För att detta ändamål skulle bli uppfyllt vore en arealgräns om 15 hektar lämplig. Motionärerna, som också åberopade allmänt jordbrukspolitiska och försörjningsmässiga skäl för en höjning av arealgränsen, framhöllo vidare, att det under alla förhållanden måste vara ett rättvisekrav, att producentbidraget till det mindre jordbruket utginge till avsedd grupp jordbruk tills beräkningssättet med basjordbrukskalkylen kunde genomföras.

I likalydande motionerna I: 48 (av herr Isaksson m. fl.) och II: 46 (av herr Hæggblom m. fl.) yrkades, att riksdagen hos Kungl. Maj:t ville begära omprövning av villkoren för producentbidragens utdelning till sådana mjölkproducenter, som icke hade jordbruk som huvudsakligt yrke. Motionärerna framhöllo bl. a. följande.

Vad som i producentbidragens nuvarande utformning speciellt icke stämmer med utskottsuttalandet är, att producentbidrag tycks komma många till del, för vilka jordbruket icke är huvudsakliga yrket och för vilka understödsbehov icke föreligger. Det förekommer mer eller mindre talrikt här och där i landet att utanför tätorter boende industriarbetare, byggnadsarbetare, småföretagare m. fl., som ha fastigheter med någon liten jordareal, hålla en eller två kor främst för att ha egen tillgång på mjölk, men som även lämna en del mjölk till avsalu. Dessa personer ha ofta timlöner och inkomster, som betydligt överstiga närboende jordbrukares arbetsförtjänster, och det väcker då en betydande irritation, att dessa skola kunna komma i åtnjutande av ett upptill 12 öre högre mjölkpris för den mjölk de sälja än det som kommer de egentliga mjölkproducenterna till del. Att staten ger understöd utan att något egentligt behov föreligger, är naturligtvis icke riktigt, och då det sker på ett så uppenbart sätt som genom mjölkproducentbidrag, kan vetskapen härom befaras verka demoraliserande. Allmänt göres nog också den reflexionen, att om producentbidraget icke gåves till dem, som icke äro egentliga jordbrukare, skulle de verkligen behövande jordbrukarna få ett bättre mjölkpris. Allmänt framhålles också, vilka möjligheter som föreligga för manipulationer för att få ut högsta möjliga bidrag per kilogram mjölk.

I likalydande motionerna I: 175 (av herr Näslund m. fl.) och II: 207 (av herr Svensson i Ljungskile m. fl.) yrkades slutligen, att riksdagen hos Kungl. Maj:t ville hemställa, för det första att småbruksutredningen måtte erhålla i uppdrag att utarbeta sådana förslag till regler för producentbidrag på mjölk åt det mindre jordbruket, som kunde vara mera ägnade än de 1947 antagna att främja produktionen, för det andra att pröva andra möjligheter till produktionskostnadsstöd, som eventuellt kunde samordnas med producentbidraget på mjölk.

Bakom motionärernas yrkande har legat den uppfattningen, att det icke varit lyckligt att producentbidraget givits en social karaktär och gjorts till ett påtryckningsmedel för att åstadkomma en minskning av antalet småbruk. Ett stöd åt det mindre jordbruket, som fått denna karaktär, kunde befaras komma att skärpa den katastrofala utvandringen från landsbygden. Man borde istället giva stödet åt det mindre jordbruket samma motivering och samma allmänna karaktär som prisstödet för jordbruksnäringen i övrigt. Det borde vara en integrerande del i vår jordbrukspolitik, f. n. lika nödvändig som dess övriga delar för att komma till rätta med de lantbruksproblem, som i hela folkets intresse måste lösas. Småbrukarhjälpens bestånd samt dess utformning och omfattning borde som jordbruksstödet i övrigt vid olika tidpunkter underkastas den omprövning, som den ekonomiska utvecklingen motiverade. Motionärerna höllo före, att producentbidraget måste ges den allmänna karaktär som nyss angivits. Vidare borde bidraget per kilogram icke få vara så stort att det kom-

plicerade mjölkhandeln och den bidragsberättigade mjölkmängden icke så liten, att den verkade direkt produktionshämmande vid det stora antalet mindre jordbruk, vilkas innehavare i stället borde givas möjlighet att öka sin produktion. Enligt motionärernas mening borde man hålla fast vid de allmänna grunderna för det tidigare utgående producentbidraget och endast genomföra de modifikationer, som direkt påkallades av erfarenheten. En höjning med 50 %, alltså från 4 till 6 öre per kilogram, men med bibehållande av samma bidragsberättigade mjölkmängd och samma hektargräns (15 hektar) som före 1948, skulle enligt deras mening ha utgjort en lämplig anpassning, i varje fall tills ny erfarenhet vunnits.

Såsom nämnts i utredningsdirektiven beslöt 1949 års riksdag hos Kungl. Maj:t anhålla om överlämnande av samtliga nu refererade motioner till småbruksutredningen för att tagas under övervägande vid fullgörandet av dess uppdrag. Kungl. Maj:t meddelade härefter den 3 juni 1949 beslut i enlighet med riksdagens hemställan. Utredningsuppdraget överfördes sedermera, genom beslut av Kungl. Maj:t den 2 december 1949, till producentbidragsutredningen.

RLF:s framställning i oktober 1949

Såsom omnämnts i utredningsdirektiven hemställde RLF i skrivelse till chefen för jordbruksdepartementet den 17 oktober 1949, att frågan om en rättvisare utformning av producentbidraget måtte skyndsamt utredas. Som skäl för sin framställning anförde förbundet i främsta rummet, att bidragsbestämmelserna fått en sådan utformning, att bidrag i stor utsträckning tilldelades personer, vilka hade sin huvudsakliga inkomst av förvärvskällor utanför jordbruket och icke hade behov av bidrag. De verkliga småjordbrukarna däremot, vilka hade något större brukningsdelar och i allmänhet icke hade något annat huvudyrke än jordbruket, finge otillräckliga bidrag. Rättelse däri borde enligt förbundets mening ske. Ett tänkbart sätt att åstadkomma en sådan rättelse vore att införa en behovsprövning, varvid huvudyrket eller inkomsten kunde vara prövningsgrund. Ett annat sätt kunde vara att utforma skalan för bidragen så, att de allra minsta mjölkproducenterna, vilka i allmänhet hade annat huvudyrke än jordbruk, finge lägre bidrag än nu och de något större producenterna finge högre bidrag. För mellangruppen med de mest bidragsbehövande borde därvid bidragsbeloppets maximum få stiga över nuvarande belopp 480 kronor. Ett tredje tänkbart alternativ vore att låta bidrag utgå blott till brukningsdelar över en viss storlek, exempelvis 2 eller 3 hektar, eller att låta bidrag till jordbruksdelar under denna arealgräns vara beroende av yrkes- eller behovsprövning.

Förbundet framhöll i sin skrivelse vidare, att man under den föreslagna utredningen även borde pröva andra möjligheter än de nyss nämnda för att få fram den bästa och mest rättvisa utformningen av bidragen. Vid utredningen

borde jämväl beaktas, att bidragen borde få en sådan utformning att de icke, såsom nu vore fallet, på vissa brukningsdelar föranledde en eljest omotiverad begränsning eller ökning av mjölkproduktionen.

Från lantbruksnämnderna infordrade yttranden

Producentbidragsutredningen lämnar i det följande en redogörelse för svaren på sin cirkulärskrivelse till lantbruksnämnderna den 9 maj 1950 (se kapitel 1).

Missnöjesanledningar i fråga om producentbidraget. På utredningens fråga, huruvida inom resp. lantbruksnämnders verksamhetsområden uttalats ett mera allmänt missnöje beträffande grunderna för producentbidraget, ha svaren varit ganska skiftande. Att missnöjesanledningar finnas, konstateras av samtliga lantbruksnämnder. Somliga nämnder beteckna missnöjet som mera allmänt förekommande, medan andra anse så icke vara fallet. Lantbruksnämnden i södra Kalmar län anför, att missnöje med de nu gällande grunderna för producent- och kontantbidrag förekommit ganska allmänt, mycket sannolikt beroende på att grundtanken bakom och syftet med bidragsverksamheten icke hade klart uppfattats eller att dessa icke kunnat accepteras av jordbrukarna. Att missnöje med nu gällande bestämmelser förekommer, vitsordas av lantbruksnämnden i Malmöhus län: Huruvida detta missnöje skulle vara mera allmänt är svårt att utröna, då detsamma torde gälla nuvarande bestämmelsers utformning och icke nämndens tolkning därav. — De nu refererade yttrandena klargöra till stor del karaktären av den kritik, som förekommit.

Oftast åberopade missnöjesanledningar utgöra för det första att behovsprövning icke förekommer vid beviljande av bidrag, för det andra att arealgränsen dragits vid 10 hektar jordbruksjord eller att arealbestämmelserna äro för schematiska eller tillämpas för schematiskt, för det tredje att bidrag som regel ej utgår till nytillträdande brukare. Missnöje har anmälts även på andra punkter, ehuru icke så ofta som på de angivna. Innan det redogöres för lantbruksnämndernas yttranden rörande missnöjesanledningarna må understrykas, att det här rör sig om *till nämnderna framförda klago- och önskemål*, till vilka nämnderna ibland tagit ställning, ibland icke.

Främst bland missnöjesanledningarna torde få ställas *bristen på behovsprövning*. I det följande refereras några yttranden på denna punkt.

»En arrendator, som brukar fastighet med en åkerareal, överstigande 10 hektar åker, erhåller icke bidrag, medan en ägare av jordbruksfastighet, vilken i åkerareal omfattar mindre än 10 hektar men med stor skogsmarksareal och god tillgång på skog, tillerkännes sådant bidrag. En virkeshandlande eller industriarbetare, som äger eller brukar mindre jordbruksfastighet, erhåller bidrag utan hinder därav, att hans huvudsakligaste inkomstkälla icke utgöres av jordbruk.» (Lantbruksnämnden i Kronobergs län.)

»Bland de oftast förekommande missnöjesanledningarna kan nämnas, att personer med betydande förmögenhet i form av kontanter eller skogstillgångar erhålla

bidrag. En annan anledning är, att innehavare av brukningsdelar, som ha sitt egentliga förvärvsarbete utanför jordbruket, exempelvis vid industrier eller inom vägväsendet, också äro berättigade till bidrag.» (Lantbruksnämnden i Göteborgs och Bohus län.)

Lantbruksnämnden i södra Älvsborgs län »finner det vara uppenbart, att utformningen av bidragsbestämmelserna i hög grad gynnar den ägar- och brukarkategori, som före den 1 juli 1948 hade tillträtt enheter med mindre än 10 hektar åker men med överskott på skog och sålunda ändock utgörande bärkraftiga jordbruk. (I slättbygder med ringa skogstillgång blir bedömningen 1948 och senare i stort sett överensstämmande.) Det torde icke kunna bestridas, att det av departementschefen framlagda förslaget om viss prövning av bidragen med hänsyn till brukarens inkomst skulle ha lett till mera rättvisande resultat, såväl för de kombinerade jordbruken som för stödjordbruksinnehavare med god inkomst av annat arbete. Missnöjet i dessa hänseenden anser nämnden såsom det sakligt sett mest vägande.»

»Då det gäller bidrag till personer, som före den 1 juli 1948 innehade brukningsdelar, som ej översteg 10 hektar åker, riktar sig missnöjet i första hand mot att behovsprövning ej förelegat. Särskilt är man missnöjd med att bidrag beviljas innehavare av stödjordbruk, vilka i flertalet fall ha annan huvudsaklig inkomstkälla än jordbruket och därtill genomgående leverera så blygsamma mängder mjölk, att de bliva berättigade till bidrag av 12 öre för varje levererat kilogram.» (Lantbruksnämnden i Skaraborgs län.)

Missnöjet med bestämmelserna om *arealgräns* avse som redan antytts i huvudsak två förhållanden, nämligen dels att gränsen dragits vid 10 hektar och icke högre, dels att gränsdragningen efter jordbruksarealen ofta icke är rättvisande i fråga om brukningsdelarnas inbördes bärkraft.

»Vad tiohektarsgränsen beträffar har allmänheten mycket svårt att förstå, att t. ex. en arrendator, som brukar 12 hektar åker och i övrigt har svag ekonomi, skall vara utestängd från bidrag, medan en förmögen ägare till en egendom med mycken skog kan erhålla bidrag.» (Lantbruksnämnden i Södra Kalmar län.)

Lantbruksnämnden i Blekinge län anför: »Ehuru bidragsbestämmelserna icke äro schematiska utan lämna rum för en viss skälighetsprövning i de fall åkerarealen överstiger 10 hektar, ha dock bestämmelserna i några fall blivit till stötande resultat, som givit upphov till visst missnöje. Bidrag har sålunda måst beviljas för kombinerat jordbruk med betydande skogsmark, enär hänsyn icke kan tagas till befintlig skog så länge åkerarealen icke överstiger 10 hektar, men å andra sidan har bidrag måst vägras för jordbruksfastighet med ringa skogstillgång eller helt utan sådan på grund av för hög åkerareal, ehuru denna senare fastighets lönsamhetsgrad varit betydligt mindre än den förras. Nämnda missnöjesanledning anser lantbruksnämnden vara den sakligt sett tyngst vägande.»

»Bland dem som klaga över 1948 års 10-hektarsgräns befinna sig medlemmar av gruppen jordbrukare med något större areal än 10 hektar, under framhållande att sådana jordbruk ofta visa väsentligt sämre lönsamhet på grund av behovet av lejd arbetskraft än vad mindre bruk, som kunna skötas av en man, göra.» (Lantbruksnämnden i södra Älvsborgs län.)

Beträffande arealgränsen hänvisas i övrigt till lantbruksnämndernas längre fram återgivna egna yttranden och förslag.

Ett flertal lantbruksnämnder utveckla relativt utförligt den kritik, som anförts mot att *nytillträdande brukare* som regel icke erhålla fortsatt bidrag för bruk-

ningsdelen. I denna fråga äro yttrandena ofta, på grund av dess komplicerade natur, förhållandevis ingående.

Lantbruksnämnden i Södermanlands län vill särskilt framhålla det missnöje, som uppstått över att vissa för skogskörslor och dylikt erforderliga, avlägset belägna brukningsdelar vid tillträde efter den 1 juli 1948 ej ansetts bidragsberättigade på grund av att brukningsdelarna ej kunna bli föremål för yttre rationalisering: »Det synes vara önskvärt, att erforderliga skogskörareboställen av stödjordsbrukstyp, som ej kunna bliva föremål för yttre rationalisering, även skulle kunna erhålla bidrag. Dessa skogskörareboställen ligga i regel avlägset belägna och äro därför oftast svåra att få besatta med lämpliga innehavare. När därtill kommer, att ny innehavare ej kan erhålla producent- eller kontantbidrag, har det blivit än svårare att bibehålla ifrågavarande skogskörareboställen. Det har dock visat sig, att skogskörareboställena varit till stor fördel för skogsbruket, men att vederbörande innehavare ej kunnat erhålla full sysselsättning med skogskörning eller skogsarbete (tillgången på dylikt arbete har därjämte varierat från år till år), varför innehavaren varit beroende av det till skogskörarebostället hörande jordbruket.»

Ett visst fog för sig har enligt lantbruksnämnden i Jönköpings län den kritik, som nämnden återger på följande sätt. »Så göres exempelvis ofta gällande, att arrendatorer vid brukareskifte efter den 1 juli 1948 komma i sämre ställning än andra, då bärkraften hos brukningsdel enligt bestämmelserna alltid skall bedömas såsom om hela brukningsdelen vore i ägarens hand. Då flertalet brukningsdelar här i länet äro s. k. kombinerade jordbruk men arendatorn ju icke har någon avkastning från skogen, anses nämnda bedömningsgrund som icke rättvis. I detta sammanhang ifrågasättes ofta, att bestämmelserna i 4 § 2 mom. a) producentbidragskungörelsen om undantag i vissa fall från huvudregeln under samma moments punkt b) ur social synpunkt äro olämpliga, då den anhörige väl nästan regelmässigt övertagit brukningsdelen på förmånligare villkor än den, som fått köpa eller arrendera sin av en helt oskyld.» Enligt nämndens uppfattning borde nog bestämmelserna i 4 § 2 mom. a) efter viss övergångstid slopas. »Därest alla fall bedömas med utgångspunkt från behovet av yttre rationalisering, ernås större rättvisa och samtidigt lärer mången anledning till avundsjuka, som nog ofta ligger bakom missnöjesyttringarna, bliva undanröjd. Arrendatorernas speciella erinran åter torde icke vara lika lätt att tillgodose, om man alltfort skall hålla på kravet, att bidragen skola ha karaktären av övergångsanordning i avbidan på genomförandet av erforderlig yttre rationalisering.»

Lantbruksnämnden i norra Kalmar län meddelar, att stort missnöje förmärkes, när en lantbrukare med svag ekonomi övertager en brukningsdel, som icke går att rationalisera i yttre avseende och därför icke kan medföra bidrag. Föregående brukare kan ju ha erhållit bidrag utan ansökan och utan att kanske ha varit i behov härav. Ofta hänvisas vid klagomål i dessa fall till att välbärgade grannar med större areal åtnjuta bidrag.

Det anses oriktigt, att arrendator, som nytillträder en fastighet med mindre än 10 hektar åker men med så stor skogstillgång att brukningsenheten som sådan måste anses fullt bärkraftig, enligt nu gällande bestämmelser faktiskt skall komma i sämre ställning än ägaren eller brukare av sådant övergångsjordbruk, som möjligen kan förstärkas med tillskottsjord. (Lantbruksnämnden i södra Kalmar län.)

»Bestämmelserna om ny innehavares rätt till bidrag enligt 4 § 2 mom. b) ha ofta lett till resultat, som icke möts av förståelse av de enskilda jordbrukarna, enär bidrag icke utgår i förhållande till brukningsdelarnas avkastningsförmåga. De sämre belägna ofullständiga jordbruken med dålig jord och mindervärdiga byggnader äro i allmän-

het de, som icke kunna bestå efter en yttre rationalisering under det att de i alla avseenden bättre ofullständiga jordbruken ha större möjlighet att bestå. Bidrag kan utgå för de senare brukningsdelarna men väl icke för de förra.» (Lantbruksnämnden i Blekinge län.)

»Missnöje kan sägas råda från nytillträdande brukares sida gentemot dem, som på grund av innehav redan den 1 juli 1948 äro frikallade från annan än rent arealmässig prövning. Sålunda anses det som en orättvisa, att ägare av stödjordbruk med stor annan inkomst alltjämt erhålla bidrag, och att 10 hektar gäller som övre gräns för 1948 års ägar- och brukarkatogeri. Särskilt synes bidragsgivandet till personer utan egentlig anknytning till jordbruket men dock i besittning av ett mindre sådant framstå som orättvist mot bakgrunden av att efter den 1 juli 1948 tillträdande ägare eller brukare, för vilka bruket utgör endast ett visst stöd till en annan stadigvarande inkomst, utestängas från bidrag. Nämnden vill beträffande 10-hektarsgränsen framhålla, att densamma för länsdelens vidkommande ej har särskilt stor betydelse. Terräng- och jordartsförhållandena medge i allmänhet ej uppkomsten av basjordbruk, utan den övervägande delen bärkraftiga enheter utgöres av s. k. kombinerade jordbruk, för vilka en riklig skogstillgång kompenserar såväl brist på areal som godhet hos åkern. Till bärkraftiga enheter få räknas sådana med ned till ungefär 5 hektar åker men med vidsträckta skogsmarksarealer och god skog. Många äro därför de nytillträdande, som trots att åkerarealen ligger avsevärt under 10 hektar, icke erhålla mjölkbidrag. Ojämnheten i bedömningen nu och för dem, som innehade jordbruk den 1 juli 1948, är således påtaglig, klarast måhända i fråga om arrendatorer å kombinerade jordbruk med mindre areal åker än 10 hektar. Tillträdda före medio 1948 gåvo sådana bruk rätt till bidrag, efter den nämnda tidpunkten däremot icke.» (Lantbruksnämnden i södra Älvsborgs län.)

»Då det gäller missnöjet med nu gällande bestämmelser angående möjligheterna för sökande, som efter den 1 juli 1948 tillträtt en brukningsdel av ifrågavarande storlek, att erhålla bidrag, riktar sig missnöjet främst mot skiljaktigheterna mellan nu gällande bestämmelser och vad som var gällande före den 1 juli 1948. Om det på ett genomgripande sätt kunde bekantgöras att varje lantbrukare, som står i begrepp att förvärva en brukningsdel av ifrågavarande storlek, har rätt till och bör, innan köp eller arrendeavtal ingås, vända sig till lantbruksnämnden för att efterhöra möjligheterna för att erhålla producent- eller kontantbidrag, skulle säkerligen de i dessa fall mycket ofta förekommande avslagsbesluten ej vålla så stor irritation.» (Lantbruksnämnden i Skaraborgs län.)

Lantbruksnämnden i Gävleborgs län framhåller, att bolagsarrendatorerna intaga en missgynnad ställning vid tillträde efter den 1 juli 1948: »Även om möjlighet till yttre rationalisering av sådana brukningsdelar finnes, kan den oftast icke genomföras, enär bolagen, med hänsyn till behovet av arbetskraft för skogsbruket, icke äro villiga därtill. I sådana fall har nämnden enligt Kungl. lantbruksstyrelsens direktiv konsekvent avslagit ansökningarna. Ett annat beaktansvärt fall är, då en jordbrukare efter den 1 juli 1948 förvärvat en brukningsdel med åkerareal överstigande 10 hektar, vilken visserligen med tiden kan beräknas komma att utgöra en bärkraftig brukningsdel men som vid tillträdet var vanhävdad och i behov av inre rationalisering. De nuvarande bestämmelserna medge icke beviljandet av bidrag under en övergångstid i ett dylikt fall, även om avkastningen de första åren måste beräknas bli mycket låg.»

I ganska många fall ha framförts anmärkningar mot bestämmelserna om *kontantbidrag* eller mot *den inbördes avvägningen av producent- och kontantbidragen*. Några yttranden på denna punkt skola återges här. I övrigt hänvisas

i dessa frågor till lantbruksnämndernas längre fram återgivna särskilda yttranden i ämnet.

Lantbruksnämnden i Stockholms län och stad omtalar, att man anmärkt på att kontantbidragen icke utginge i förhållande till det nuvarande koantalet utan det för åren 1944—1946 genomsnittliga. Den bestämmelsen kan enligt nämndens mening även medföra det underliga förhållandet, att kontantbidrag utgår även sedan vederbörande slutat med kreatursskötsel. (Sistnämnda förhållande påtalas även från andra håll.)

Missnöje har uttalats över att kontantbidrag ej kunnat utgå på grund av att leveranshinder ej förelegat. Från en del håll har hävdats, att exempelvis gödkalvsuppfödning väl borde betraktas som lika värdefull för folkförsörjningen som mjölkleverans. (Lantbruksnämnden i Södermanlands län.)

Missnöje föreligger, framhåller lantbruksnämnden i Kronobergs län, med att kontantbidrag utgår till jordbrukare, som på grund av avståndet till mjölktransportlinje är förhindrad leverera mjölk till mejeri, trots att denne på grund av egen förbrukning i hushållet eller andra omständigheter i händelse av att möjligheter till mejerileverans förelåge icke skulle kunna fullgöra sådan leverans.

Lantbruksnämnden i Skaraborgs län nämner, att ett visst missnöje förmärkts beträffande konsekvenserna vid tillämpningen av i bidragskungörelsens 1 § föreskriven leveransklausul. »Ett exempel: Av tvenne innehavare med var sitt mindre jordbruk och stor egen konsumtion (stora hushåll) erhåller den, som får kontantbidrag på grund av godkänt leveranshinder, fullt bidrag efter antal kor under det att mejerileverantören endast får producentbidrag för den ringa mängd han får över till mejerileverans.»

Som en viktig missnöjesanledning framhåller lantbruksnämnden i Västerbottens län dels att bidrag utebli då mjölk till avsalu ej funnits på grund av stort antal barn, dels att kontantbidrag kan utgå enbart under åberopande av lokal mjölkförsäljning till person boende invid mjölkbillinje. »Sådant bidrag kan — om 4 kor hålles — uppgå ända till 480 kronor för en årlig lokalmjölkförsäljning av exempelvis 730 kilogram (2 kilogram per dag). Mejerileverans för samma kvantitet berättigar till producentbidrag med 88 kronor per år.»

Lantbruksnämnden i Norrbottens län anför, att missnöje förekommer med att bestämmelserna missgynna barnrika familjer. Anmärkningar ha sålunda framförts mot dels att kontantbidrag icke beviljas sådana mjölkproducenter, som bo vid mejeris körlinje och icke kunna försälja mjölk på grund av att hela produktionen förbrukas i det egna hushållet, dels att kontantbidrag icke beviljas i stället för producentbidrag då visserligen regelbunden men mycket liten leverans till mejeri förekommer på grund av att den mesta mjölken förbrukas i det egna hushållet.

I övrigt förkomma bl. a. anmärkningar mot *bidragsskalan för producentbidraget.*

Lantbruksnämnden i Malmöhus län anser, att det förhållandet, att innehavare av ofullständiga brukningsdelar i storleksklassen 6—8 hektar, vilka ha mjölkproduktion som huvudsaklig inkomstkälla, enligt den nu gällande bidragsskalan oftast erhålla mindre bidrag än innehavare av sådana brukningsenheter, som närma sig stödjordbrukens storlek, är den tyngst vägande missnöjesanledningen.

»I första hand riktar sig missnöjet mot att den gällande bidragsskalan i alltför hög grad gynnar småleverantörerna genom att det maximala bidragsbeloppet uppnås redan vid en årlig mjölkleverans av 4 000 kilogram. De innehavare av ofullständiga jordbruk, som äro hänvisade till mjölkproduktionen som huvudsaklig inkomstkälla, erhålla däremot avsevärt reducerade och i många fall alls inga bidrag.» (Lantbruksnämnden i Hallands län.)

Svårigheter vid bestämmelsernas tillämpning. De bestämmelser rörande producent- och kontantbidraget, som vållat lantbruksnämnderna de största svårigheterna vid tillämpningen, äro enligt nämndernas egen utsago bidragskungörelsens 1 §, 4 § 1 mom. och 4 § 2 mom. Tillämpningen av bestämmelserna i övrigt synes endast undantagsvis ha berett några större svårigheter.

Enligt bidragskungörelsens 1 § må kontantbidrag utgå till bl. a. producent, som på grund av brukningsdelens läge under hela eller större delen av året är förhindrad att leverera mjölk till mejeri. Lantbruksnämnderna i bl. a. Östergötlands, Gotlands och Norrbottens län ha funnit särskilda svårigheter att tillämpa denna bestämmelse. Samma förhållande anmäles av lantbruksnämnderna i Blekinge, Kopparbergs och Jämtlands län med avseende på bestämmelsen i nämnda paragraf att kontantbidrag även må beviljas den, som levererar mjölk till annan än mejeri för att tillgodose ett lokalt behov, vilket ej kan täckas genom leveranser från annan brukningsdel eller från mejeri.

Att i enlighet med bidragkungörelsens 4 § 1 mom. fastställa brukningsdels jordbruksareal anmäles ha berett bekymmer för lantbruksnämnderna i Uppsala, Hallands, norra Älvsborgs samt Skaraborgs län. Lantbruksnämnderna i Stockholms, Uppsala, Östergötlands, södra Kalmar, Kristianstads, Gävleborgs och Jämtlands län ha funnit svårigheter föreligga att bedöma avkastningsförmågan hos brukningsdel med över 10 hektar jordbruksjord vid prövningen av frågan om sådan brukningsdels bidragsrätt. Det må anmärkas, att några bestämda normer eller kriterier till ledning för bedömningen av denna fråga icke anges i bidragskungörelsen och ej heller lär kunna angivas.

Hittills ha behandlats sådana bidragsbestämmelser, som främst ha avseende på den ursprungliga prövningen av bidragsrätten. Jämlikt bidragskungörelsens 4 § 2 mom. skall ske en omprövning av bidragsrätten, när ny brukare tillträder den förut bidragsberättigade fastigheten. Härvid skall, i de fall som avses i momentets stycke b), en bedömning ske, huruvida brukningsdelen är i behov av yttre rationalisering och brukaren först sedan sådan rationalisering kommit till stånd kan beräknas ha möjlighet att uppnå en tillfredsställande bärgning. Det gäller i dessa fall alltså att fastslå, huruvida jordbruk, som är i behov av yttre rationalisering, skall bestå för framtiden. Att flertalet lantbruksnämnder funnit bedömningen på denna punkt bereda särskilda svårigheter kan på intet sätt anses förvånande. Dylika ärenden torde med all sannolikhet bli ständigt återkommande, varför de även för framtiden torde komma att bereda lantbruksnämnderna stora bekymmer.

Arealgränsen. På den av producentbidragsutredningen ställda frågan, huruvida skäl förelåge för ändring av den övre arealgränsen (10 hektar), ha lantbruksnämnderna med få undantag svarat nekande. Lantbruksnämnden i Västerbottens län förordar dock en höjning av den övre arealgränsen till 15 hektar (så gör även en minoritet inom lantbruksnämnden i Norrbottens län), medan lantbruksnämnden i Värmlands län anser att jordbruk med mindre

än 10 hektar åker men med god tillgång till skog borde uteslutas från bidragsrätt samtidigt som arealgränsen för övriga borde höjas. Lantbruksnämnden i Jönköpings län anser, att en höjning av arealgränsen till 15 hektar möjligen behövdes för brukningsdelar med enbart jordbruksjord; hänsyn borde emellertid tagas även till skogsmarksinnehavet. Lantbruksnämnden i Kronobergs län förordar för arrendatorernas del en höjning av arealgränsen.

Av de lantbruksnämnder, som icke funnit sig böra föreslå en ändring av den övre arealgränsen, ha några framfört en del olika önskemål om modifiering av nuvarande bestämmelser. Lantbruksnämnderna i norra Kalmar län samt i Örebro och Kopparbergs län anse, att hänsyn jämväl borde tagas till förefintligheten av skog på brukningsdelen. Lantbruksnämnden i södra Älvsborgs län går något längre, då den förordar »bärkraftsundersökningar» med beräkning av det kompenserande värdet av annan naturtillgång för fastigheter med mindre än 10 hektar åker. Lantbruksnämnden i Gotlands län anser, att bedömningen av avkastningsförmågan hos fastigheter över 10 hektar borde grundas på jämförelser över hela landet. Lantbruksnämnden i Gävleborgs län ifrågasätter, om icke ängsarealen borde lämnas utan avseende.

Vidare må nämnas, att lantbruksnämnden i södra Kalmar län givit uttryck för den uppfattningen, att en höjning av arealgränsen skulle orättvist gynna jordbruk med goda förutsättningar för specialodlingar samt att lantbruksnämnderna i Malmöhus och Hallands län gjort uttalanden av innebörd att en ändring av arealgränsen icke skulle underlätta bedömningen i bidragsärenden.

Flertalet lantbruksnämnder ha även givit nekande svar på utredningens fråga, huruvida det förelåge skäl att införa en undre arealgräns. Införandet av en sådan har förordats av lantbruksnämnderna i Östergötlands, Kronobergs, Kalmar (båda nämnderna), Gotlands, Blekinge, Malmöhus, norra Älvsborgs och Skaraborgs län. Lantbruksnämnderna i Kronobergs och Blekinge län göra dock den inskränkningen, att en dylik gräns borde gälla endast för producenter, som hade sin huvudsakliga inkomst av annan förvärvskälla än jordbruk. Den arealgräns, som föreslagits, utgör i allmänhet 2 hektar.

Lantbruksnämnden i Uppsala län framhåller, att behov av någon undre arealgräns enligt dess mening icke komme att föreligga, om behovsprövning infördes (av ungefär samma mening är lantbruksnämnden i Hallands län) samt att en dylik gräns skulle medföra ytterligare gränsdragningssvårigheter.

Bidragsskalan. Avvägningen av producent- och kontantbidraget. Omkring hälften av lantbruksnämnderna ha funnit gällande bestämmelser rörande bidragsbeloppet per kilogram mjölk och bidragsskalan för producentbidrag riktigt avvägda och icke föreslagit någon ändring.

Av de lantbruksnämnder, som ha erinringar att göra mot nuvarande bestämmelser, anse flera, att maximibeloppet för producentbidraget (480 kronor vid en årlig mejerileverans av 4 000—7 000 kilogram mjölk) utginge vid för låg mjölkmängd och därigenom missgynnade de egentliga jordbrukarna men gynnade

dem som hade annan huvudförvärvskälla än jordbruk. I överensstämmelse härmed föreslås en förskjutning av bidragsskalans topp till högre kvantiteter än nuvarande 4 000—7 000 kilogram. I allmänhet är man medveten om att en dylik ändring medför en kostnadsfördyring, och att alltså förslaget vore ogenomförbart eftersom de totala kostnaderna för bidraget icke finge ökas. För att motverka fördyringen föreslås en sänkning av det maximala bidragsbeloppet, f. n. 12 öre per kilogram, till ett något lägre örestal. I några fall förutsättes i stället en undre arealgräns med samma besparingseffekt. Ett par nämnder föreslå, att bidragsbeloppet borde minskas med 4 öre per kilogram efter uppnådd övre leveransgräns för den maximala bidragssumman.

Även i fråga om den inbördes avvägningen mellan producent- och kontantbidraget har ungefär halva antalet nämnder ingen erinran, medan den andra hälften funnit avvägningen felaktig eller mindre god och därför föreslagit ändringar. Från flera håll påpekas, att producentbidragstagarna i mellangruppen nu hade något sämre ställning än kontantbidragstagarna i samma grupp. Medelavkastningen per ko vore nämligen högre än vad man kalkylerat med vid bestämmelsernas utformning. Vid ett koantal av 4—8 djur vore det fördelaktigare med kontant- än producentbidrag. En bättre avvägning erhölles, uttala flera nämnder, om maximibeloppet för producentbidraget finge utgå för större mejerileveranser än vad f. n. är fallet.

Godtagbart leveranshinder. Av svaren på producentbidragsutredningens fråga, vilka regler som tillämpats vid beviljande av kontantbidrag, särskilt med avseende på avståndet till mjölktransportlinje, framgår, att ett avstånd på 1 kilometer eller däröver i allmänhet ansetts vara godtagbart leveranshinder. Inom vissa nämndområden drages gränsen vid en längre och inom andra vid en kortare vägsträcka. På några håll uppges att en generell avståndsregel icke tillämpas.

Av lantbruksnämndernas yttranden framgår, att man av många olika skäl tillämpar de uppdragna riktlinjerna med urskiljning och ofta gör undantag från den valda avståndsgränsen. Sålunda tages hänsyn ofta till utfartsvägens beskaffenhet samt till brukarens personliga förhållanden (ålder, sjukdom etc). För större brukningsdelar ställas ofta kraven större än för små. Vidare beaktas på flera håll, i vad mån det föreligger möjlighet att bilda körlag eller att ingå i redan befintliga sådana.

Lantbruksnämnden i Jämtlands län har närmare angivit, under vilka förutsättningar den ansett sig kunna godtaga lokal försäljning av mjölk såsom leveranshinder.

Den har sålunda ansett, »att viss minimikvantitet mjölk skulle levereras lokalt enligt följande:

2 kor	1 000	kilogram	minimum
3 »	2 000	»	»
4 » eller flera	3 000	»	»

I områden med sämre förutsättningar för mjölkproduktion (t. ex. fjälltrakterna) har dock krävts endast hälften av dessa minimileveranser.

Tanken med tillämpandet av dessa normer har varit — eftersom bidragen enligt statsmakternas beslut äro prestationsbundna — att viss paritet bör föreligga mellan för jämförbara producent- och kontantbidragsbelopp erforderliga leveranser till mejeri resp. enskilda konsumenter. Att bevilja kontantbidrag vid hur låg lokal leverans som helst synes strida mot bestämmelserna i dessas nuvarande utformning. Siffrorna ha givetvis endast tjänat som grov vägledning. I de enskilda fallen måste lägre mjölkleverans godtagas med hänsyn särskilt till att brukaren har stor familj o. s. v.»

Anpassning av mjölkleveranserna. På frågan, huruvida det kunnat konstateras, om bestämmelserna om producentbidrag föranlett producenterna till sådan ökning eller minskning av mjölkleveranser, som eljest icke skulle ha kommit till stånd, ha lantbruksnämnderna kommit med ganska försiktigt hållna svar, även där de anse sig kunna vitsorda att en anpassning skett.

Ganska allmänt har man konstaterat, att antalet mejerileverantörer från småjordbruk ökat till följd av bestämmelsernas utformning. Från flera lantbruksnämnder omtalas, att det ofta förekommit att brukare, som sökt kontantbidrag men ej kunnat erhålla sådant, börjat leverera mjölk till mejeri och därefter ansökt om producentbidrag. Även har på några håll förmärkts, att brukare med två kor, vilka beviljats kontantbidrag, övergått till att leverera mjölk till mejeri för att på så sätt komma i åtnjutande av större bidrag. Några lantbruksnämnder ha märkt, att jordbrukare, som tidigare haft leveranser understigande 4 000 kilogram mjölk per år, nu sökt öka sina leveranser över detta streck.

Inom en del lantbruksnämnder har man funnit, att jordbrukare i viss mindre omfattning genom en nedskärning av koantalet och därmed följande minskad produktion blivit berättigade till högre bidrag än som eljest skulle ha utgått. Några lantbruksnämnder ha märkt, att producenter icke redovisa lokal försäljning av mjölk, om de härigenom kunna undgå att få bidraget reducerat. I detta sammanhang må nämnas, att lantbruksnämnden i Kronobergs län anser det vara en brist, att skyldighet saknas att göra en anmälan om lokal försäljning av mjölk. Från ett håll omtalas, att man i ett fåtal fall observerat, hur jordbrukare med hög mjölkleverans begränsat leveranserna till mejeri och mera lagt an på lokal försäljning av mjölk samt på djuruppfödning.

Beträffande kontantbidraget framhålla några lantbruksnämnder kort och gott, att bestämmelserna ej inbjuda till några förskjutningar i djurantalet, då bidragets storlek redan från början fastlåsts vid antalet under basperioden 1944—1946. Från flera håll anmärkes dock, att kontantbidragstagare, i okunnighet om detta förhållande, hos nämnden anmält förändringar i koantalet i den uppenbara tron, att de skulle erhålla ökat bidrag.

Övriga synpunkter. Följande förslag ha flertalet framfört under rubriken »övriga synpunkter» (såsom svar på fråga nummer 12 i frågeformuläret).

Lantbruksnämnden i Kopparbergs län förordar, att man slopar bidragets anknytning till mjölkproduktionen. I stället borde införas fasta bidrag grundade

på de genomsnittliga bidragen under åren 1948—1950. Lantbruksnämnden i Jämtlands län anser, att producentbidraget borde beräknas på grundval av koantalet. Regelbundna leveranser borde dock utgöra villkor för bidraget.

Lantbruksnämnden i Stockholms stad och län föreslår, att kontantbidraget fastställes icke efter koantalet vid visst tillfälle utan på grundval av ett »beräknat producentbidrag» motsvarande medeltalet för ett tillräckligt antal brukningsdelar. Ett flertal lantbruksnämnder förorda, att kontantbidraget får utgå på grundval av det aktuella antalet djur, varvid brukare, som övergått till kreaturslöst jordbruk, skulle gå förlustig bidragsrätten. Några lantbruksnämnder föreslå — under hänvisning till att viss övergång från mjölk- till köttproduktion synes önskvärd — en uppmjukning av bestämmelserna i den riktningen, att kontantbidrag skall kunna utgå till gödkalvsuppfödare, oavsett möjligheterna att leverera mjölk till mejeri.

Lantbruksnämnden i Uppsala län vill ha befogenhet för lantbruksnämnd att bevilja kontantbidrag i stället för producentbidrag, då producenten avstängts från att leverera mjölk till mejeri, exempelvis på grund av tbc i leverantörens familj.

Lantbruksnämnden i norra Älvsborgs län uttalar som sin åsikt, att bidrag bör kunna indragas, om given möjlighet till rationalisering icke utnyttjas. Samma önskemål uttalas även från Norrbottens län.

Vidare må här redogöras för några förslag av administrativ art, som framförts.

Lantbruksnämnden i Jönköpings län, ävensom nämnderna i Hallands och Västmanlands län, föreslå, att utbetalning av bidragen bör ske endast en gång om året. Härigenom skulle man undvika svårigheterna att utkräva för mycket utbetalt bidrag. Vidare skulle brukarskiften lättare kunna kontrolleras.

Till slut må nämnas, att vissa lantbruksnämnder uttala önskvärdheten av att förtydligande kommentarer till bidragskungörelsen utarbetas.

Från mejeristyrelserna införskaffade yttranden

Såsom omtalats i kapitel 1 har utredningen även inhämtat mejeristyrelsernas uppfattning om producentbidraget. Så skedde genom en cirkulärskrivelse den 27 maj 1950 med begäran om svar på vissa frågor. Samtliga dessa frågor återfunnos i det till lantbruksnämnderna utsända frågeformuläret (se nyssnämnda kapitel).

I Sverige finnas ca 450 mejerier, med vilkas styrelser Svenska mejeriernas riksförening har regelbunden kontakt. Cirkulärskrivelsen har utsänts till samtliga dessa. Svar ha inkommit från 160 styrelser. Härjämte ha några mejeri-

förbund avgivit yttranden. De inkomna svaren täcka i stort sett hela landet, dock med ett viktigt undantag, nämligen de kring Mälaren liggande länen, alltså Stockholms, Uppsala, Södermanlands och Västmanlands län. Mjölkcentralen i Stockholm, som representerar detta område, har ansett sig icke kunna göra några uttalanden med avseende på de ställda frågorna under hänvisning till att uppfattningarna varierade mycket starkt dels i olika delar av landet, dels mellan innehavare av jordbruk av olika storlek.

På frågan, huruvida ett mera allmänt missnöje kommit till uttryck med de nu gällande grunderna för producent- och kontantbidragen, ha nästan alla mejeristyrelser svarat jakande. Endast i ett ringa antal fall har sagts, att något allmänt missnöje icke föreligger. Ibland har man icke svarat alls på den här avsedda allmänna frågan utan gått direkt in på de olika missnöjesanledningarna.

I fråga om missnöjesanledningarna skulle enligt formuläret angivas dels vilka som voro de oftast åberopade, dels vilka som voro de enligt styrelsens mening sakligt sett tyngst vägande. I allmänhet har man icke — och detta i större omfattning än lantbruksnämnderna — gjort någon distinktion mellan frågans båda led. De allmännast förekommande missnöjesanledningarna äro enligt mejeristyrelserna desamma som enligt lantbruksnämnderna och ha alltså avseende på frånvaron av behovsprövning, arealgränsen och nytillträdande brukares bidragsrätt.

Det ligger i sakens natur, att samma synpunkter återkomma i ett flertal yttranden. Att återge dem alla skulle därför innebära upprepningar. Ett mindre urval av yttrandena, återgivna i notisform, kan dock ha sitt intresse och ger en ganska tydlig bild av kritiken.

Frånvaron av behovsprövning. Missnöje främst på grund av att innehavare av brukningsdelar av den storleksordning, att de taga brukarnas arbetstid helt i anspråk, knappast erhålla något bidrag, medan de, som ha sin huvudsakliga inkomst från annan näringsgren, erhålla högsta bidrag. (Smålandsstenars mej.-för., Jönköpings län.)

En allvarlig missnöjesanledning utgör det förhållandet, att en del producenter i mycket god ekonomisk ställning, andra åter med betydande produktiv skogsmark eller andra, som inneha fördelaktig tjänst, kunna komma i åtnjutande av producentbidrag, då däremot andra ekonomiskt svagare innehavare av ett kargare jordbruk med något för stor areal bli utestängda från producentbidrag. Producentbidraget bör utformas så, att det kommer att utgå till producenter, vilkas inkomst till övervägande del kommer från jordbruk samt att, i den mån så är möjligt, större hänsyn tages till det verkliga behovet. (Sävsjöortens mej.-för., Jönköpings län.)

Man är missnöjd med att mjölkleverantörer med 2—3 kor äro mest gynnade. Dessa leverantörer inneha stödjordbruk, och brukaren har sin huvudsakliga bärgning av annat förvärvsarbete. Den som har 4—5 kor och är huvudsakligen sysselsatt på gården kan icke till fullo tillgodogöra sig bidraget; ju mer han söker bättra sin djurstam, desto mindre blir bidraget. (Mariannelundsortens mej.-för., Jönköpings län.)

Missnöjet är särskilt stort bland dem som ha brukningsdelar om 5—10 hektar. Dessa sysselsätta helt sin innehavare. Grunderna för bidraget böra rimligtvis vara sådana, att bidragsmaximum ligger just vid dessa jordbruk. Nuvarande grunder med-

föra maximibelopp till innehavare av stödjordbruk, vilka erhålla sin huvudsakliga inkomst genom arbete utanför jordbruket. (Södra Vi mej.- för., Kalmar län.)

Den gravaste anmärkningen avser, att bidragen komma fel personer tillhanda. Avsikten har väl ursprungligen varit den, att producentbidraget skulle vara ett stöd för de mindre mjölkproducenter, som ha sin huvudsakliga bärgning vid jordbruket. Med den nuvarande utformningen av bestämmelserna kommer producentbidraget även sådana kategorier till godo, som ha sin huvudsakliga sysselsättning vid andra yrken och endast vid sidan om bedriva jordbruk och mjölkproduktion. (Nordvästra Skånes mej.-förb.)

Bidraget bör ej utgå till personer med jordbruk som binäring, exempelvis murare, snickare, målare, smeder, vagnmakare, handlande, fiskare, handelsträdgårdsmästare, rentierer m. fl. (Hörbyortens mej.-för., Malmöhus län.)

Man tycker det är orättvist att bidrag utgår till exempelvis en lantbrukare med 9,5 hektar odlad jord, med produktionen inriktad på att sälja foder och spannmål, varvid han anpassar mjölkproduktionen så att maximibelopp erhålles. Inriktar jordbrukaren däremot sitt jordbruk på mjölkproduktion och driver denna rationellt uppnår han en invägning över 23 000 kilogram och får ej något bidrag. (Lantbrukarnas mjölkcentral, Göteborg).

Arealgränsen. Innehavare av brukningsdelar med 10—15 hektar jordbruksjord missnöjda i de fall de leverera mindre mjölk än ägare av mindre gårdar. (Gusums mejeri, Östergötlands län.)

Man är missnöjd när exempelvis en jordbrukare med 12 hektar åker och ingen skog ej får bidrag, medan brukare med 10 hektar, som har skog, får bidrag. (Grimslövs and.-mej., Kronobergs län.)

Allmänt missnöje främst av den anledningen, att arealen jordbruksjord fått vara avgörande, utan att skälig hänsyn tages till jordens bördighet och brukbarhet. Detta missnöje berättigat, enär 10 hektar bördig jord i kustbygden många gånger kunna vara av större värde än dubbla arealen åkerjord i skogsbygden, där den ofta består av steniga backar och frostlänta mossar. I förstnämnda fallet kanske brukaren genom specialodlingar är föga beroende av inkomsten från ladugården, under det att han i det senare fallet har hela sin utkomst baserad på mjölkproduktionen men icke erhåller något producentbidrag. (Karlskronatraktens mej.-för.)

Även orättvist, att någon skillnad ej göres på bättre och sämre jordar och därav följande högre eller lägre inkomster. Lantbruksnämnderna borde ges möjlighet att, i de fall så anses erforderligt, justera arealgränsen uppåt till 20 hektar. (Nordöstra Skånes mej.-förb.)

Det förekommer nu, att jordbrukare med 5 hektar åker och 200 hektar skogsmark få bidrag, fastän de ej behöva dylikt. Jordbrukare, som ha 10—15 hektar åker men ingen nämnvärd skogsmark, borde komma i åtnjutande av bidrag. (Klarälvdalens mej.-för., Värmlands län.)

Nytillträdande brukares bidragsrätt. Missnöje med att bidraget bortfaller för nytillträdande, särskilt i sådana fall, där det topografiska läget är sådant, att förstärkning eller sammanslagning ej kan ske. (Urshults mej.-för., Kronobergs län.)

Man anser det orättvist, att vid överlåtelse av bidragsberättigat jordbruk, som ej kan sammanföras med annat, den nye ägaren ej kommer i åtnjutande av bidrag. (Slöinge mej.-för., Hallands län.)

Missnöje med att arrendatorer av skogstorp (under Domänverket eller tillhöriga bolagen) vid nytillträde förlora bidragsrätten, trots att de ej kunna påverka sammanslagning till större enheter. (Degerforsortens mej.-för., Örebro län.)

Frånvaron av behovsprövning har åstadkommit mest irritation. När det gällt att föreslå åtgärder för undanröjande av bidragssystemets orättvisor kommer också behovsprövningen i främsta rummet, mycket ofta med tillägget att bidragen endast borde komma dem till godo, som hade jordbruket som huvudsaklig inkomstkälla. Det kan tilläggas, att man i yttrandena mycket ofta låtit redovisningen av missnöjesanledningarna utgöra svar på frågan, vilka positiva åtgärder, som man önskar genomförda. Konkreta förslag rörande behovsprövningens utformning ha i allmänhet icke framförts. I fråga om den övre arealgränsen komma styrelserna med förslag av växlande art, bland vilka önskemålen om en höjning av arealgränsen till 15 hektar och ett större hänsynstagande till jordens faktiska avkastningsförmåga dominera. I detta sammanhang må nämnas, att det alldeles övervägande antalet styrelser icke funnit anledning att föreslå införandet av en undre arealgräns.

Beträffande bidragsskalan och avvägningen av producent- och kontantbidraget har ett betydande antal mejeristyrelser icke yttrat sig eller i varje fall icke framlagt något förslag till ändring. Mycket ofta föreslås emellertid, att maximibidraget per kilogram mjölk nedsättes från nuvarande 12 öre i samband med en förordad höjning av arealgränsen (denna senare beräknas medföra ökade medelsanspråk, vilka man sålunda vill neutralisera genom reduktion av maximibeloppet). Av mejeristyrelserna framlagda önskemål om ändring av bidragsskalan gå i övrigt mestadels i samma riktning som lantbruksnämndernas förslag och innebära alltså att man vill ha tyngdpunkten i skalan förskjuten till större mjölkleveranser.

På frågan, huruvida det kunnat konstateras, om bestämmelserna om producentbidrag föranlett jordbrukarna till sådan ökning eller minskning av mjölkleveranserna, som eljest icke skulle ha kommit till stånd, väga ja- och nejsvaren ganska jämnt. Beskrivningarna av hur anpassningsprocessen tillgår innehålla knappast något av intresse utöver vad som angivits i lantbruksnämndernas yttranden. En speciell mejerisynpunkt bör kanske återges. Flera mejeristyrelser klaga över att ökningen av antalet småleverantörer medfört stegrade transportkostnader för mejerierna.

I den skrivelse från utredningen, som åtföljde själva frågeformuläret, angavs utredningsuppdragets begränsade räckvidd för att mejeristyrelserna icke onödigtvis i sina yttranden skulle upptaga frågor liggande utanför uppdragets ram. Icke desto mindre innehålla yttrandena en hel del synpunkter liggande vid sidan av utredningsdirektiven, exempelvis att producentbidraget icke borde upptagas som inkomst i jordbrukskalkylen eller att bidraget borde helt slopas och motsvarande belopp i stället utbetalas till alla producenter som en höjning av mjölkpriset. Vissa mejeristyrelser uttala den åsikten, att bidraget skymde vikten av rationalisering av jordbruksdriften och överhuvud vore ägnat att låta de ekonomiska sammanhangen i driften träda i bakgrunden. Från ett par håll påpekas också, att bidragssystemet bidroge till att försvåra kampen mot de smittosamma husdjurssjukdomarna såsom tbc och kastning.

Besvärsärenden hos Kungl. Maj:t och lantbruksstyrelsen

Under åren 1949 och 1950 registrerades hos lantbruksstyrelsen 737 besvärsärenden i fråga om producent- och kontantbidrag.[1] Av dessa ha 617 avgjorts med avslag, medan 120 bifallits.

Över lantbruksstyrelsens beslut i producentbidragsärenden hade fram till årsskiftet 1950/51 anförts besvär hos Kungl. Maj:t i 26 fall. Av besvären ha 21 bifallits, medan 5 avslagits.

I det följande redogöres för en inom utredningen företagen genomgång av besvärsärendena för åren 1949 och 1950. Härvid behandlas huvudsakligen de hos lantbruksstyrelsen gjorda överklagandena. I tabellerna 5 a och 5 b har sammanställts statistik över besvärsärenden under vart och ett av nämnda år.

Tabell 5 a. Hos lantbruksstyrelsen år 1949 anförda besvär rörande producent- och kontantbidrag

Län	Antal besvärsärenden		Genomgångna besvärsärenden				
				Besvärsgrunder			
	Totalt	Därav avslag	Totalantal	1 §	4 § 1 mom.	4 § 2 mom.	andra
Stockholms	5	4	3	1	1		1
Uppsala	3	2	2	1	1		
Södermanlands	6	5	4	1	3		
Östergötlands	41	24	20	2	17		1
Jönköpings	16	12	9	3	4	1	1
Kronobergs	9	8	5	3		2	
Kalmar	42	21	12	4	5	3	
Gotlands	—		—				
Blekinge	7	1	—				
Kristianstads	—		—				
Malmöhus	25	20	19		7	5	7
Hallands	2	1	1		1		
Göteborgs o. Bohus	110	93	106	49	48	5	4
Älvsborgs	33	30	30	14	10	3	3
Skaraborgs	2	2	2	1		1	
Värmlands	45	37	34	10	15		9
Örebro	1	1	—				
Västmanlands	1	1	—				
Kopparbergs	15	14	12	10	2		
Gävleborgs	36	32	27	6	14	5	2
Västernorrlands	4	3	3	2			1
Jämtlands	14	10	8	5	2		1
Västerbottens	48	42	36	20	13		3
Norrbottens	12	6	5	4	1		
Hela riket	**477**	**369**	**338**	**136**	**144**	**25**	**33**

[1] Under år 1948 förekommo icke några besvärsärenden av dylikt slag. Anledningen härtill är givetvis, att den första bidragsterminen utgick först vid årsskiftet 1948/49.

Man finner av tabellerna, att antalet överklaganden år 1949 utgjorde 477, medan antalet under 1950 stannat vid 260. Besvärsfrekvensen var alltså till en början ganska stor men har sedermera väsentligt sjunkit. Vidare ser man, att av 1949 års besvärsärenden bifall meddelats i 108 fall eller 23 % av hela antalet. För år 1950 äro motsvarande tal 12 stycken resp. 5 %. Man finner sålunda, att antalet bifallna besvär varit betydligt färre det senare året än året innan.

Tabell 5 b. Hos lantbruksstyrelsen år 1950 anförda besvär rörande producent- och kontantbidrag

Län	Antal besvärsärenden		Genomgångna besvärsärenden				
	Totalt	Därav avslag	Totalantal	Besvärsgrunder			
				1 §	4 § 1 mom.	4 § 2 mom.	andra
Stockholms	5	4	4		1	3	
Uppsala	1	1	1			1	
Södermanslands	6	6	6	2		4	
Östergötlands	6	5	5			3	2
Jönköpings	10	10	9	2		7	
Kronobergs	9	9	8			8	
Kalmar	14	13	11		1	9	1
Gotlands	—		—				
Blekinge	2	2	1		1		
Kristianstads	43	42	42	2	1	38	1
Malmöhus	7	7	6			5	1
Hallands	2	2	1	1			
Göteborgs o. Bohus	29	27	20	5	4	8	3
Älvsborgs	43	40	33	3		27	3
Skaraborgs	6	6	6	1		5	
Värmlands	17	17	17		4	11	2
Örebro	1	1	1			1	
Västmanlands	—		—				
Kopparbergs	7	7	6	1	1	4	
Gävleborgs	13	13	10			10	
Västernorrlands	12	12	9	2		6	1
Jämtlands	12	10	8	6	1	1	
Västerbottens	4	4	4		1	3	
Norrbottens	11	10	6	5		1	
Hela riket	**260**	**248**[1]	**214**	**30**	**15**	**155**	**14**

[1] Det förefaller sannolikt, att antalet avslagna besvär blivit något för högt upptaget. Antalet bifallsärenden har för större delen av året framkommit vid en genomgång av en samling kopior i dylika ärenden. Absolut garanti för att denna samling är fullständig föreligger icke.

Av större intresse än de lämnade uppgifterna om det totala antalet besvärsärenden torde vara en fördelning av dessa ärenden på anförda besvärsgrunder. I de båda tabellerna redovisas även en statistik av detta slag.[1] Innan statistiken närmare kommenteras bör förutskickas, att det använda besvärsmaterialet icke kan anses vara av den beskaffenheten, att det är användbart såsom grundval för en kartläggning av den praxis, som kan ha utvecklat sig inom olika delar av landet med avseende på tillämpningen av skilda bidragsbestämmelser. För det första må framhållas, att antalet besvärsärenden under åren 1949 och 1950 genomsnittligt icke motsvarar mer än ca 1/3 % av hela antalet bidragstagare. För det andra må fästas uppmärksamheten på den ojämna regionala fördelningen av besvärsärenden. Det sistnämnda är på sitt sätt ganska betecknande. Förekomsten i vissa län av ett mycket stort antal besvärsärenden kan väl knappast enbart tolkas som ett uttryck för att förhållandena där varit särskilt svåra att komma tillrätta med utan får förmodligen anses främst utgöra ett tecken på att man gått förhållandevis strängt fram vid prövningen av bidragsansökningarna. Avsaknaden av överklagade ärenden inom andra län tyder på att man där varit mindre sträng vid tillämpningen av föreskrifterna än annorstädes. Under sådana omständigheter synes man göra klokast i att icke pressa det föreliggande materialet alltför hårt.

Vid redogörelsen för bidragskungörelsen samt de med stöd av denna av lantbruksstyrelsen meddelade tillämpningsföreskrifterna hänfördes bestämmelserna till några olika huvudgrupper, nämligen regler avseende bidragsrätten, bidragsbeloppen och utbetalningen av bidragen. Vid en sådan kategoriindelning faller det alldeles övervägande antalet besvärsärenden på den förstnämnda gruppen. Bidragsrätten har alltså varit den fråga, som oftast föranlett prövning hos lantbruksstyrelsen. Överklaganden rörande bidragsbeloppen och utbetalningen av bidrag ha förekommit mycket sparsamt. I

[1] Det kan vara på sin plats med några anmärkningar om besvärsmaterialets beskaffenhet och tillkomsten av besvärsstatistiken. Producent- och kontantbidragsfrågor handläggas inom lantbruksstyrelsen på dess kanslibyrå. Besvärsärendena föras icke särskilt, utan registreras på byråns allmänna diarium. Detta förhållande har försvårat genomgången av materialet. Besvärsakterna i producentbidragsärenden samlas i särskilda kartonger, något som dock givetvis endast gäller de fall då besvären avslagits. Vid bifall har akten tillställts vederbörande lantbruksnämnd och förvaras alltså hos dessa (akterna i en del ärenden ha vid utförandet av undersökningen funnits på jordbruksdepartementet). I angivna fall har ärendets karaktär i allmänhet icke kunnat fastställas; lantbruksstyrelsens återförvisning av ärendena har nästan genomgående skett med en formulering, som icke ger någon hållpunkt. (»Lantbruksstyrelsen, som tagit handlingarnas innehåll under övervägande, finner skäligt att med undanröjande av det överklagade beslutet visa ärendet åter till Eder för ny handläggning» eller liknande.) Det bör anmärkas, att de på lantbruksstyrelserna särskilt förvarade akterna i besvärsärendena icke innehålla kopior av beslutskrivelserna. Vid genomgången av akterna har förutsatts, att de besvärs- eller avslagsgrunder, som angivits i lantbruksnämndernas yttranden, också varit de som styrelsen tillmätt avgörande betydelse. Nu lämnad redogörelse för det genomgångna materialets beskaffenhet klargör i huvudsak varför icke hela antalet besvärsärenden kunnat klassificeras. På grund av det ringa antalet bifallna besvärsärenden år 1950 är bristen knappast kännbar för detta år. Beträffande år 1949 ter den sig med hänsyn till den större besvärsfrekvensen mera betydande. Ofullständigheten har dock icke ansetts i förevarande sammanhang vara av sådan betydelse, att akterna i de berörda fallen införskaffats i och för klassificering i likhet med det övriga materialet.

besvärsstatistiken ingå sist avsedda ärenden i gruppen »andra» besvärsgrunder, till vilken därjämte hänförts vissa fall rörande bidragsrätten ävensom en del icke specificerade fall.

De i tabellerna med hänsyn till besvärsgrunden specificerade ärendena hänföra sig uteslutande till bidragsrätten. De särskilt angivna besvärsgrunderna äro bidragskungörelsens 1 §, 4 § 1 mom. och 4 § 2 mom. Man finner, att frekvensen av besvärsärenden hänförliga till 1 § och 4 § 1 mom. har starkt sjunkit från 1949 till 1950, medan däremot antalet ärenden hänförliga till 4 § 2 mom. avsevärt ökat. I de båda förra fallen är det fråga om besvärsärenden sammanhängande med den första, ursprungliga prövningen av bidragsrätten per den 1 juli 1948, medan det i det senare fallet är fråga om ärenden i samband med omprövning av bidragsrätten vid skifte av brukare. Den relativa frekvensen av ärenden av sistnämnda typ kommer med all sannolikhet att undergå en successiv ökning.

Kungörelsens 1 §. Det har redan nämnts, att det under år 1949 förekommit ett ganska betydande antal besvärsfall avseende bidragskungörelsens 1 §, medan dylika fall därefter varit mindre vanliga. Besvärsärendena ha i ett fåtal fall berört frågan, huruvida med hänsyn till brukningsdelens karaktär (»jordbruksfastighet» och »annan fastighet») bidrag skulle kunna utgå eller ej, medan det stora flertalet fall hänfört sig till spörsmålet om producent- eller kontantbidrag borde utgå. Besvärsärenden av det förra slaget torde här kunna förbigås medan ärenden av det senare slaget förtjäna någon uppmärksamhet.

Såsom i det föregående nämnts skall enligt kungörelsens 1 § bidrag i regel utgå som producentbidrag i förhållande till den mängd mjölk och grädde, som brukare levererar till mejeri. Till mjölkproducent, som på grund av brukningsdelens läge under hela eller större delen av året är förhindrad att leverera mjölk till mejeri eller som, utan att dylikt hinder föreligger, levererar mjölk till annan än mejeri för att tillgodose ett lokalt behov, vilket ej kan täckas genom leveranser från annan brukningsdel eller från mejeri, utgår bidraget som kontantbidrag.

Frågan, under vilka förutsättningar kontantbidrag skall kunna beviljas, har uppenbarligen berett lantbruksnämnderna en hel del svårigheter, såsom också framgått av svaren på utredningens cirkulärskrivelse. Svårigheterna synas dock endast i begränsad utsträckning ha haft avseende på fastslående av tidsrymden för föreliggande leveranshinder, utan i huvudsak gällt fastställandet av om leveranshinder förelegat eller ej. På den förra punkten har bidragskungörelsen och tillämpningsföreskrifternas praktiska tillämpning synbarligen icke erbjudit några större svårigheter. På den senare punkten har lantbruksstyrelsen icke ansett sig kunna meddela några anvisningar utan uttryckligen förutsatt, att det finge bli en bedömningsfråga från fall till fall. Sak samma gäller bedömningen av om viss mjölkförsäljning skall anses tillgodose lokalt behov.

Kungörelsens 4 § 1 mom. Bidragsrätt tillkommer såsom förut nämnts jordbrukare, som den 1 juli 1948 innehade brukningsdel, vars åkerareal ej överstiger 10 hektar eller, därest brukningsdelen är större, vars avkastningsförmåga på grund av dålig ägoanordning eller dålig beskaffenhet hos åkerjorden är så låg, att den motsvarar avkastningsförmågan hos en genomsnittlig fastighet i orten med en åkerareal av högst 10 hektar åker och utan annan naturtillgång. I de fall åkerarealen överstiger 10 hektar utgår bidrag endast under förutsättning jämväl att brukaren med hänsyn till övriga inkomstmöjligheter anses vara i behov av bidraget. Med åker jämställes till åker omräknad ängs- och betesmark.

Såsom framgår av de förut införda tabellerna utgjorde antalet besvärsärenden berörande 4 § 1 mom. de oftast förekommande år 1949 men de fåtaligaste (av de specificerade) påföljande år. Av samtliga hithörande fall förstnämnda år kom drygt tredjedelen på Göteborgs och Bohus län. Det kan vara av intresse att taga del av en redogörelse av lantbruksnämnden i detta län, hur den förfarit vid prövningen av frågan om brukningsdels areal.

Lantbruksnämnden har beslutat, att arealen äng skall omräknas till åker enligt relationstalet 0,25, d. v. s. att 4,0 hektar äng skall vara lika med 1,0 hektar åker, samt att samma relationstal skall användas i hela länet. Till åker har hänförts all odlad jord, oavsett användningssättet, varav följer, att till bete utlagd åker räknats som åker, under det att många jordbrukare i sina besvär hävdar, att sådan åker skulle betraktas som äng. De i ansökningarna uppgivna arealerna ha kontrollerats efter beskrivning till ekonomisk karta grundad på under åren 1932—1938 utförda mätningar av länet. Enligt de upplysningar, som erhållits från lantmäterikontoret, äro de arealuppgifter, som finnas i nämnda beskrivning, tillförlitligare än de som finnas i gamla skifteskartor, emedan väsentliga förändringar skett i fråga om arealen åker och äng, sedan laga skifte skedde för ca hundra år sedan. Ekonomiska kartans uppgifter grunda sig dels på skifteskartorna och dels på flygfotografering och kontroll av förhållandena på marken. Vid lantmäteriförrättningar stöda sig alltid lantmätarna på uppgifter till ekonomisk karta och vid andelsteckning i elektriska distributionsföreningar använder man sig även av samma uppgifter för arealen. Taxeringsnämnderna ha handlat olika i olika distrikt — en del ha helt följt den ekonomiska kartan, under det att andra endast delvis. Jordbrukarna anföra ofta som bevis för ekonomiska kartans otillförlitlighet, att totalarealen ej är lika med skifteskartorna. Detta beror på att samfällda diken och vägar inräknats i byns areal å ekonomiska kartan men ej på skifteskartan, varjämte impedimenten många gånger mätts mindre noga vid forna laga skiften. Då i åkerarealen är inräknat diken samt fältvägar, har arealen åker jämte till åker omräknad äng fått uppgå till 10,50 hektar utan att bidragsrätten ifrågasatts, och då åkerjordens naturliga beskaffenhet samt gårdens arrondering varit dålig, har brukare av väsentligt högre areal beviljats producent. och kontantbidrag.

Genomgången av besvärsmateralet har bibringat utredningen den uppfattningen, att det måste ha varit mycket svårt för nämnderna att åstadkomma en likartad tillämpning av bestämmelserna. I tveksamma fall har man ganska ofta företagit syn på ort och ställe för att förvissa sig om brukningsdelens arrondering och jordens beskaffenhet. — Lantbruksnämndernas motivering

för avstyrkande å besvären följer ofta (eller oftast) kungörelsens lydelse: »Lantbruksnämnden anser icke att fastigheten ... i fråga om lönsamhet allenast kan jämföras med en genomsnittlig fastighet i orten med en åkerareal av högst 10 hektar och utan annan naturtillgång. Ej heller torde klaganden med hänsyn till övriga förekommande inkomstmöjligheter vara i behov av producentbidrag.»

Ganska ofta förekommande äro sådana fall, där två fastigheter drivas i sambruk (detta är mycket vanligt, när ägare av viss fastighet arrenderar en näraliggande brukningsdel). Överstiger den sammanlagda arealen då 10 hektar, föreligger icke förutsättning för bidrag. Såvitt framgår av de genomgångna besvärsärendena ha nämnderna vid sin prövning av sambruksfallen vanligen ansett att förefintligheten av gemensam ladugård och samleveranser av mjölk till mejeri ha konstituerat sambruk.

Kungörelsens 4 § 2 mom. Bland 1950 års besvärsärenden dominera såsom förut nämnts de fall, som ha avseende på tillämpningen av kungörelsens 4 § 2 mom. Enligt detta utgår bidrag till den som efter den 30 juni 1948 genom köp eller arrende förvärvar brukningsdel av sådant slag, som i tidigare innehavares hand varit bidragsberättigad, under förutsättning att *antingen* (a) den föregående innehavaren varit berättigad till bidrag samt den nye brukaren övertagit brukningsdelen efter avliden make eller eljest på grund av släktskap eller annat förhållande stått den föregående innehavaren nära och före den 1 juli 1948 helt eller huvudsakligen skött jordbruket *eller* (b) brukningsdelen är i behov av yttre rationalisering och brukaren först sedan sådan rationalisering kommit till stånd kan beräknas hava möjlighet att uppnå en tillfredsställande bärgning samt med hänsyn härtill och till omständigheterna i övrigt ett särskilt stöd kan anses befogat.

Bland besvärsärendena dominera, ganska naturligt, de fall som beröra b). Att fastslå de förhållanden, som enligt a) utgöra förutsättning för bidragsrätten, är vanligtvis ganska enkelt. Det har närmast gällt att fastställa, huruvida den släkting eller eljest närstående till den frånträdande brukaren, vilken efter denne sökt bidrag, »helt eller huvudsakligen» skött jordbruket före den 1 juli 1948. Svårare att taga ställning till är frågan, huruvida de i b) angivna förutsättningarna för att erhålla bidrag kunna anses vara för handen (jfr lantbruksnämndernas yttranden). Prövningen i dylika fall måste naturligt nog i viss utsträckning bli skönsmässig. Bestämmelserna i 4 § 2 mom. innebära, att nytillträdande innehavare av bärkraftiga jordbruk icke skola erhålla bidrag. Dessa brukningsdelar grunda sin bärkraft antingen på att jordbruksjorden som sådan beräknas ge innehavaren och hans familj tillfredsställande bärgning eller på att denna drift tillsammans med inkomster från den egna skogen ge full utkomst. Vid läsning av besvärsfallen framträda ganska klart verkningarna i praktiken av att hänsyn till skogsinnehavet icke annat än i vissa undantagsfall tages vid prövning i enlighet med 4 § 1 mom., medan så däremot måste ske vid tillämpningen av 4 § 2 mom. Vid prövning enligt sistnämnda moment

bortfalla uppenbarligen alla bärkraftiga kombinerade jordbruk, för vilka tidigare utgått bidrag, medan i andra fall, när alltså stödskog saknas eller är relativt liten, inskränkningen i bidragsrätten blir beroende av omständigheterna i övrigt.

Det har i olika sammanhang påtalats och framgår också av besvärsärendena, att arrendatorer, vilka efter den 1 juli 1948 tillträtt kombinerade bärkraftiga fastigheter, icke erhålla bidrag ehuru de icke arrendera skogen och alltså icke ha inkomst av densamma. Är brukningsdelen fullständig och bärkraftig i ägares hand, föreligger icke, sådana bestämmelserna äro utformade, förutsättningar för fortsatt bidrag även om jordbruksarrendet enbart ej ger brukaren och hans familj full bärgning. Prövningen av bidragsrätten sker med utgångspunkt från fastigheten som sådan, utan hänsyn till skogsarrendet.

I ett rätt stort antal besvärsärenden beröres frågan, under vilka förutsättningar fortsatt bidrag skall utgå för ofullständiga jordbruk, vilka icke ha karaktären av bestående jordbruk (stödjordbruk). Med hänsyn till att dylika frågor, såsom förut antytts, kunna förväntas uppkomma i ganska stort antal även i fortsättningen, kan det vara på sin plats att i notisform återge karaktären av besvärsfall berörande denna fråga.

Klaganden arrenderar fastigheten från 14 mars 1949. 7,5 hektar åker, någon äng samt 43 hektar skog. Nämnden anser brukningsdelen vara något under gränsen för bärkraftigt jordbruk, men avstyrker bifall med hänsyn till att det råder tveksamhet om och när yttre rationalisering kan genomföras (1646/49)[1].

Klagandens fastighet, vilken mäter 7 hektar åker, är enligt nämndens mening i behov av yttre rationalisering. Fastigheten är ganska isolerad. Möjligheter finnas dock att förvärva jord från den ende grannens åker, men brukningsdelen blir icke bärkraftig genom detta tillköp och då marken ligger i annan kommun kan sammanläggning ej komma i fråga. När eventuell rationalisering kan genomföras är icke möjligt att uttala sig om (1449/49).

Klaganden arrenderar fastigheten från 1 april 1949. 5 hektar åker, 3 hektar äng, 41 hektar skog. Byggnaderna i gott skick. På grund av dålig arrondering föreligger behov av rationalisering. Tveksamhet, om rationalisering kan åstadkommas inom överskådlig tid (341/50).

Klaganden tillträtt fastigheten 14 mars 1949 efter broder (arrende). Har ej tidigare skött brukningen. 9 hektar åker, 12 hektar skog. Betraktas som ej fullt bärkraftig. Ansökningen avslogs, enär klaganden ej ämnade förvärva mer jord (906/50).

Klaganden hade fastigheten utarrenderad under några år fram till den 1 februari 1949. 4,5 hektar åker, 4,5 hektar äng, 18 hektar skog. På grund av sjuklighet har klaganden ej för avsikt att förstärka fastigheten genom förvärv av tillskottsjord. Nämnden avstyrker bifall (»stöd bör utgå i annan form») (461/50).

I de nu refererade fallen rör det sig om två skilda typer av ärenden. Den ena typen avser sådana fall, där fastigheten visserligen betraktas som ej bärkraftig men yttre rationalisering icke kan komma till stånd eller i varje fall icke kan genomföras inom överskådlig framtid. Den andra typen innefattar fall,

[1] De inom parentes angivna talen utgöra diarienummer för ifrågavarande ärenden.

i vilka den icke bärkraftiga brukningsdelen visserligen skulle kunna förstärkas, men innehavaren icke har för avsikt att vidtaga en dylik åtgärd. Under angivna förutsättningar har bidrag alltså icke ansetts böra utgå, fastän brukningsdelen otvivelaktigt icke är bärkraftig och behöver förstärkas.

I några besvärsfall har bidrag ansetts icke böra utgå med hänsyn till att den icke bärkraftiga fastigheten själv förmodligen kommer att bortrationaliseras och uppgå i grannfastigheter. Ibland tränger tätortsbebyggelsen på, och fastigheten har förutsatts i en nära framtid komma att användas som tomtmark. Några notiser från besvärsfall av denna typ återges här.

Klaganden köpte fastigheten 14 januari 1949. 5 hektar åker, 1 hektar skog. Möjlighet till yttre rationalisering finnes icke. Klagandens brukningsenhet torde så småningom uppgå i kringliggande fastigheter (440/50).

Klaganden tillträtt fastigheten 20 september 1948. 3,5 hektar åker, 0,6 hektar äng, 4,0 hektar skogsmark. Torde inom relativt kort tid sammanslås med grannfastighet. Betecknas som övergångsjordbruk (156/50).

Klaganden tillträtt fastigheten 15 oktober 1948 (köp). 5 hektar åker, 0.5 hektar äng. Kan ej lämpligen förstärkas till bärigt familjejordbruk. Tomtavstyckning för bostadsbebyggelse pågår och kan ytterligare ske (158/50).

Klaganden tillträtt fastigheten 14 mars 1949. 8 hektar åker. Byggnaderna å fastigheten dåliga. Två angränsande ofullständiga jordbruk ha bättre byggnader. Med största sannolikhet kommer klagandens jordbruk icke att bilda kärnan i ett framtida familjejordbruk (198/50).

Klaganden tillträtt fastigheten 14 mars 1949 (arrende). 4,8 hektar åker, 4,7 hektar äng. Belägen i ett skogskomplex. Yttre rationalisering ej möjlig. Uppges bli planterad med skog, när byggnadsbeståndet ej längre är användbart (842/50).

Klaganden förvärvat fastigheten 14 mars 1949. 5,8 hektar åker, 4,15 hektar äng, 8 hektar skog. Ehuru ej bärkraftig har fastigheten ansetts tills vidare böra bestå som egen fastighet. Närliggande samhälle beräknas inom en snar framtid behöva fastigheten eller del därav för bostadsbebyggelse. Behov av bidrag föreligger icke (305/50).

Vanliga besvärsärenden utgöra sådana fall, där den nytillträdda fastigheten betecknas som stödjordbruk och den nye innehavaren därför vägras bidrag. Besvärsärenden av denna typ äro icke av samma principiella intresse som fall av de nyss behandlade typerna och referat av och kommentarer till dylika ärenden torde därför kunna underlåtas.

Andra besvärsgrunder. Av de sammanlagt 47 besvärsärenden, som i tabellerna sammanförts under rubriken »andra» ärenden, utgöra 12 sådana som icke klassificerats. Av återstående ärenden hänförda till denna grupp beröra 15 bidragskungörelsens 11 § medan ett tjugotal fall avse besvär över lantbruksnämnds beslut att avslå bidragsansökan på grund av att ansökningen ingivits efter fastställd dag. Sistnämnda fråga har tilldragit sig viss allmän uppmärksamhet, enär Kungl. Maj:t vid prövning av densamma icke godkänt lantbruksstyrelsens ståndpunkt i vissa speciella fall.

Såsom framgår av den förut lämnade redogörelsen för av lantbruksstyrelsen utfärdade tillämpningsföreskrifter borde en bidragsansökan i regel med-

föra rätt till bidrag tidigast fr. o. m. det kalenderhalvår närmast före det, under vilket ansökningen inkommit till nämnden. Frågan, huruvida sålunda viss dag för ansökans ingivande kunnat föreskrivas, med risk för sökanden att gå förlustig bidragsrätten vid för sent ingiven ansökan, har av RLF dragits inför Kungl. Maj:t i skrivelse den 28 augusti 1950. I skrivelsen anför förbundet i huvudsak följande.

Jämlikt kungörelsen den 11 juni 1948, nr 323, utginge s. k. producent- och kontantbidrag till vissa däri närmare angivna småbrukare för av dem producerad mjölk. Till den, vilkens brukningsdel ej hade större åkerareal än 10 hektar, skulle producentbidrag utgå utan ansökan. För att förebygga ovisshet hos producenterna, huruvida de ägde rätt till bidrag utan ansökan, hade lantbruksnämnderna på lantbruksstyrelsens anmaning utfärdat vissa anvisningar. Enligt dessa hade det, bl. a., ålegat producent, som icke erhållit besked om att han ägde dylik bidragsrätt, att före viss tidpunkt inkomma med ansökan om bidrag. I följd av att ansökningar om bidrag, som inkommit efter den fastställda tiden avslagits, hade ett stort antal småbrukare gått miste om bidrag, som rätteligen bort tillkomma dem. Emellertid syntes enligt riksförbundets mening lantbruksstyrelsen och lantbruksnämnderna icke ha ägt utfärda föreskrifter, som innebure, att bidragsrätt bleve beroende av villkor, som ej hade stöd i författningsbestämmelserna. Då myndigheterna genom sitt förfaringssätt torde ha överskridit sina befogenheter och producentbidragen vore av stor betydelse för småbrukarna, hemställde riksförbundet, att åtgärder måtte vidtagas för att de jordbrukare, vilka på grund av nämnda förhållande gått miste om bidrag, måtte erhålla de bidrag, som tillerkänts dem i bidragskungörelsen.

Kungl. Maj:ts beslut av den 22 december 1950 i ärendet innebär, att innehavare av jordbruk, vilken fyller de i 13 § första stycket av bidragskungörelsen angivna förutsättningarna, bör erhålla producentbidrag utan hinder av att han icke iakttagit förelagd ansökningstid.

Det bör observeras, att beslutet endast avser sådana jordbrukare, som fylla de i 13 § första stycket bidragskungörelsen angivna förutsättningarna, alltså jordbrukare, som på grund av förhållandena den 30 juni 1948 varit berättigade att *utan* ansökan erhålla producentbidrag. I alla andra fall, alltså då särskild ansökan fordras för bidrag, gälla de av lantbruksstyrelsen utfärdade och förut återgivna föreskrifterna om viss sista dag för ansökans ingivande.

Besvär över lantbruksstyrelsens beslut i producentbidragsfrågor har som tidigare nämnts förekommit i ett tjugufemtal fall under åren 1949 och 1950. Dessa besvärsfall avvika till sin typ icke från de besvär som anförts hos lantbruksstyrelsen och för vilka redogjorts i det föregående. Bifallsbesluten synas icke ha varit av prejudicerande natur.

Kapitel 4. Allmänna villkor för bidragsrätten

Inledning

Enligt bidragskungörelsens 4 § 1 mom. tillkommer rätt till bidrag envar jordbrukare, som den 1 juli 1948 innehade brukningsdel med en åkerareal av högst 10 hektar eller, därest brukningsdelen är större, vars avkastningsförmåga på grund av dålig ägoanordning eller dålig beskaffenhet hos åkerjorden är så låg, att den motsvarar avkastningsförmågan hos en genomsnittlig fastighet i orten med en åkerareal av högst 10 hektar och utan annan naturtillgång. Överstiger brukningsdelens åkerareal 10 hektar, utgår bidrag dock endast under förutsättning jämväl att brukaren med hänsyn till övriga för honom föreliggande inkomstmöjligheter kan anses vara i behov av bidrag. — Med åker jämställes till åker omräknad ängs- och betesmark.

Bortsett från att som villkor för bidrag uppställts viss leverans av mjölk till mejeri eller visst innehav av kor 1944—1946, utgör den vid 10 hektar dragna arealgränsen f. n. den enda för producentbidraget gällande inskränkningen.[1] Såsom förut omtalats föreslog 1942 års jordbrukskommitté viss behovsprövning (inkomstgräns), ett förslag som också upptogs i proposition nr 75/1947. Riksdagen frångick dock som nämnts propositionen på denna punkt.

Av den kritik, som riktats mot producentbidraget, utgör den som gäller frånvaron av behovsprövning den allmännast framförda. I direktiven framhåller också föredragande departementschefen, att en allvarlig brist enligt hans uppfattning vore, att bidrag i ett mycket stort antal fall utginge till personer, vilka icke med hänsyn till beskaffenheten av deras brukningsdelar eller till deras inkomstställning kunde anses vara i behov av det tillskott till förbättrande av brukningsdelens lönsamhet, som stödet vore avsett att ge. Producentbidragsutredningen borde därför överväga möjligheterna att genom någon form av behovsprövning åtminstone i huvudsak begränsa stödet till brukare, för vilka det egentligen vore avsett.

Direktiven lämnar utredningen ganska fria händer i vad gäller att föreslå sådana ändringar i de allmänna villkoren för bidragsrätten, som icke innebära ett frångående av de grundläggande principerna för bidraget utan endast avse att avhjälpa de mest framträdande bristerna i gällande bestämmelser. Utredningen upptar till behandling i det följande några olika sätt att begränsa bidragsrätten. Innan så sker kan det vara anledning att anföra några allmänna synpunkter i frågan.

[1] Här avses den ursprungliga bidragsrätten, alltså frågan om bidrag till personer, som innehade brukningsdelen den 1 juli 1948. Frågan om bidragsrätten till nytillträdande brukare behandlas i kapitel 6.

Vid utformningen av bidragssystemet gäller det att förena behovet av rättvisa med kravet på enkelhet. Vid behandlingen av frågan om producentbidraget vid 1947 års riksdag framhöll särskilda utskottet i sitt av riksdagen godkända utlåtande härvidlag följande.

Det torde icke vara möjligt att beträffande formerna för ett dylikt stöd (producent- och kontantbidrag) finna en i allo tillfredsställande lösning. Söker man lösa frågan efter schematiska linjer, uppkomma alltid en hel del fall, där resultatet på grund av speciella förhållanden, som sammanhänga med den enskilde brukaren eller med brukningsdelens beskaffenhet, blir otillfredsställande i det att stödet kommer att utgå antingen med för högt eller med för lågt belopp. Ett system, enligt vilket stödets storlek skall bestämmas efter en individuell prövning av omständigheterna i varje särskilt fall, erbjuder åter ur organisatorisk synpunkt utomordentliga svårigheter, och de ojämnheter vid avgörandena, som även vid tillämpning av ett dylikt system äro oundvikliga, torde snarast komma att väcka större missnöje än vad som kan väntas bliva fallet beträffande de ojämnheter, vilka uppkomma om stödet utgår enligt schematiska linjer.

Jordbrukskommittén följde i sitt förslag till bidragsbestämmelser närmast linjen med individuell prövning, medan i propositionen och än mer i riksdagens beslut den schematiska linjen föredrogs. Med hänsyn till vad som förekommit vid frågans tidigare behandling torde få ställas som krav på utredningens förslag, att det skall vara enklare att administrera än vad fallet ansågs vara med jordbrukskommitténs. Detta krav torde också stå i god överensstämmelse med utredningsdirektiven, enligt vilka möjligheterna skulle övervägas att genom någon form av behovsprövning »åtminstone i huvudsak» begränsa bidragsrätten till dem, för vilka bidraget ursprungligen varit avsett. Utredningen är även av den uppfattningen, att man bör gå fram med viss försiktighet när fråga blir att fråntaga nuvarande bidragstagare rätten till bidrag.

Inom utredningen ha diskuterats följande sätt att begränsa bidragsrätten i förhållande till vad som nu gäller.

1. *Arealgränsen* fastställes med hänsynstagande till *skogen*. F. n. tages endast hänsyn till åker och äng. I anslutning till prövningen av denna fråga behandlas även vissa andra spörsmål sammanhängande med arealgränsen.
2. *Inkomst- eller förmögenhetsgräns* fastställes på grundval av taxeringarna.
3. Hänsyn tages till i vad mån brukaren är beroende av *arbetsinkomsten från den egna brukningsdelen*, i anslutning till vissa regler, som gälla vid beviljande av statsbidrag från skogsförbättringsanslaget och skogslånefonden.

Arealgränsen

Innan utredningen ingår på frågan om fastställande av arealgränsen med hänsynstagande till skogen, upptager den till behandling framförda förslag om en höjning av arealgränsen från nuvarande 10 till exempelvis 15 hektar. Att arealgränsen dragits vid 10 hektar beror, såsom tidigare berörts, på att det

allmänna prisstödet åt jordbruksnäringen, enligt de av 1947 års riksdag antagna riktlinjerna för jordbrukspolitiken, avsetts bereda full lönsamhet åt innehavare av jordbruk med en åkerareal av 10—20 hektar (basjordbruk) och uppfyllande rimliga anspråk i fråga om ägoanordning och fasta anläggningars beskaffenhet.

Beträffande förslaget om en höjning av arealgränsen till 15 hektar vill utredningen erinra om att den enligt direktiven icke äger föreslå sådana ändringar i bidragsrätten, som skulle innebära ett frångående av de grundläggande principerna för bidraget. Som en av dessa principer har statsmakterna fastslagit, att bidraget icke skall utgå till bärkraftiga jordbruk. Så komme emellertid att bliva fallet, om bidragsrätten utsträcktes till brukningsdelar med 10—15 hektar åker. Det har framhållits, att det skulle innebära en inkonsekvens i utformningen av jordbruksstödet, om brukningsdelar av nyss angiven storlek skulle dels tillförsäkras full bärkraft genom det allmänna prisstödet, dels därjämte få del av ett bidrag avsett för icke bärkraftiga brukningsdelar.

Om utredningen sålunda med hänsyn till direktiven funnit sig icke kunna upptaga frågan om en generell höjning av den vid 10 hektar dragna arealgränsen till prövning, anser den sig dock oförhindrad ingå på ett därmed nära sammanhängande spörsmål. Bakom förslagen till höjning av arealgränsen ligger bl. a. den i och för sig riktiga iakttagelsen, att bland brukningsdelarna med 10—15 hektar finnas sådana, som på grund av dålig ägoanordning, mindre god jordmån eller av andra skäl icke kunna betraktas som fullt bärkraftiga och som därför i bidragshänseende skäligen borde jämställas med nu bidragsberättigade brukningsdelar. I detta sammanhang vill utredningen erinra om att den kritik, som lantbruksnämnder, mejeristyrelser och andra anfört mot nuvarande arealgräns, tar sikte även på att åkerjorden har ett mycket växlande värde och visar stora avkastningsvariationer. På grund härav utgör den föreskrivna arealgränsen enligt utredningens mening icke alltid en riktig skiljelinje mellan brukningsdelar över resp. under viss ekonomisk bärkraft. En brukningsdel med 5 hektar på skånska slättbygden kan vara värdefullare för sin innehavare än en brukningsdel med 10 hektar på småländska höglandet eller i annat jämförbart område.

Bidragskungörelsen medger dock, att bidrag även må beviljas för brukningsdel med större areal än 10 hektar, nämligen om avkastningsförmågan på grund av dålig ägoanordning eller dålig beskaffenhet hos åkerjorden är så låg, att den motsvarar avkastningsförmågan hos en genomsnittlig fastighet i orten med en åkerareal av högst 10 hektar och utan annan naturtillgång. Såsom ytterligare villkor för bidrag gäller dock i detta fall, att behov av dylikt anses föreligga.

Av i kapitel 2 anförda uppgifter framgår, att lantbruksnämnderna endast relativt sällan beviljat bidrag för brukningsdel med över 10 hektar jordbruksjord. Nämnderna ha uppenbarligen i allmänhet tillämpat arealbestämmelserna ganska restriktivt. Detta torde ha ansetts nödvändigt för att undvika en skönsmässig och därmed mycket ömtålig prövning.

Utredningen är av den uppfattningen, att bedömningen av brukningsdels areella bärkraft vid prövningen av bidragsfrågan i stor utsträckning måste ske efter schematiska linjer för att det administrativa förfarandet icke skall bli alltför betungande. Lantbruksnämnderna ha dock som nämnts redan nu rätt att taga bl. a. jordens beskaffenhet i betraktande, ehuru de endast i ganska ringa utsträckning begagnat sig av denna möjlighet. Utredningen anser, att större hänsyn än vad som hittills varit fallet bör tagas till skiftande förhållanden med avseende på arrondering och därmed förknippade avståndskostnader samt jordens beskaffenhet och andra omständigheter av betydelse för bedömning av brukningsdels bärkraft. Den mera individuella prövning, som utredningen sålunda förordar, skulle visserligen medföra ett ökat arbete för lantbruksnämnderna, men utredningen finner dock billigheten kräva, att prövningen lägges efter dessa linjer. Det borde dock enligt utredningens uppfattning ges möjlighet för lantbruksnämnd att för sammanhängande enhetliga områden med väsentligt lägre areell avkastning än vad som gäller i genomsnitt för län eller länsdel tillämpa en högre arealgräns än 10 hektar. Detta skulle i så fall få ske endast med lantbruksstyrelsens medgivande.

Utredningen övergår härefter till behandling av frågan om komplettering av nuvarande arealgränsbestämmelser med regler, enligt vilka hänsyn skulle tagas till brukningsdelarnas skog. I detta sammanhang må först erinras om att kombinerade jordbruksfastigheter, d. v. s. brukningsdelar, som förutom åker och äng även innehålla skogsmark, förekomma talrikt över hela Sverige bortsett från slättbygderna i landets södra och mellersta delar. I tabell 6 återges efter 1944 års allmänna jordbruksräkning uppgifter för län samt för hela riket om antalet brukningsdelar i enskild ägo, med och utan skogsmark, samt skogsmarkens fördelning på storleksgrupper efter åkerarealen. Man finner, att av samtliga brukningsdelar i enskild ägo med minst 10 hektar åker ej mindre än 77 % äro förbundna med skog. Av dessa kombinerade fastigheter ha 66 % högst 25, 17 % 25—50, 11 % 50—100 och 6 % mer än 100 hektar skogsmark. Särskilt talrika äro de kombinerade fastigheterna i Jönköpings, Kronobergs och Kopparbergs län, men även i norrlandslänen och vissa mellansvenska län dominera de starkt i förhållande till skoglösa fastigheter. Det är givet, att bärkraften hos brukningsdelarna i hög grad är avhängig av förekomsten av skog. Under sådana omständigheter är det icke förvånande, att det ganska allmänt framförts som ett rättvisekrav, att vid prövning av bidragsrätten hänsyn toges jämväl till skogsinnehavet.

Utredningen vill för sin del till en början erinra om att vid prövning av producentbidragsansökningar den sammanlagda arealen jordbruksjord regelmässigt fastställes med viss ledning av de vid 1944 års jordbruksräkning för omräkning av äng till reducerad åker använda relationstalen, vilka grundats på förhållandet mellan ägoslagens taxeringsvärden. Det ligger under sådana för-

Tabell 6. Antal brukningsdelar i enskild ägo, med och utan skogsmark, samt skogsmarkens fördelning på storleksgrupper år 1944

Källa: Jordbruksräkningen år 1944 (tabellerna 5 och 6).

Storleksgrupper efter åkerarealen	Hela antalet	Utan skogsmark	Med skogsmark, hektar						Skoglösa brukningsdelar i % av hela antalet
			Högst 25	25-50	50-100	100-200	200-400	Över 400	
Stockholms stad o. län									
0.26— 2 ha.....	897	192	662	32	5	2	1	3	21
2 —10 »	2 596	336	1 815	352	81	9	1	2	13
10 —50 »	2 987	177	1 105	971	577	118	34	5	6
Över 50 »	453	28	27	31	101	124	84	58	6
Samtliga	6 933	733	3 609	1 386	764	253	120	68	11
därav under 10 ha..	3 493	528	2 477	384	86	11	2	5	15
Uppsala län									
0.26— 2 ha	413	227	185	—	1	—	—	—	55
2 —10 »	1 617	371	1 140	75	28	2	—	1	23
10 —50 »	3 021	246	1 875	625	232	38	4	1	8
Över 50 »	398	11	68	83	108	70	40	18	3
Samtliga	5 449	855	3 268	783	369	110	44	20	16
därav under 10 ha..	2 030	598	1 325	75	29	2	—	1	29
Södermanlands län									
0.26— 2 ha	393	170	217	2	1	2	1	—	43
2 —10 »	2 821	749	1 926	118	21	3	2	2	27
10 —50 »	3 360	573	1 649	774	302	52	8	2	17
Över 50 »	606	74	57	74	132	120	72	77	12
Samtliga	7 180	1 566	3 849	968	456	177	83	81	22
därav under 10 ha..	3 214	919	2 143	120	22	5	3	2	29
Östergötlands län									
0.26— 2 ha	1 243	641	571	20	6	2	2	1	52
2 —10 »	4 516	1 186	2 306	649	278	84	10	3	26
10 —50 »	4 652	854	1 851	931	666	275	62	13	18
Över 50 »	864	174	217	123	137	125	58	30	20
Samtliga	11 275	2 855	4 945	1 723	1 087	486	132	47	25
därav under 10 ha..	5 759	1 827	2 877	669	284	86	12	4	32
Jönköpings län									
0.26— 2 ha	1 919	497	1 349	50	17	3	2	1	26
2 —10 »	11 812	604	6 448	3 551	1 086	112	9	2	5
10 —50 »	2 656	139	586	865	752	261	47	6	5
Över 50 »	96	6	2	5	12	35	28	8	6
Samtliga	16 483	1 246	8 385	4 471	1 867	411	86	17	8
därav under 10 ha..	13 731	1 101	7 797	3 601	1 103	115	11	3	8

Storleksgrupper efter åkerarealen	Hela antalet	Utan skogsmark	Med skogsmark, hektar						Skoglösa brukningsdelar i % av hela antalet
			Högst 25	25-50	50-100	100-200	200-400	Över 400	
Kronobergs län									
0.26— 2 ha	2 586	676	1 833	60	15	2	—	—	26
2 —10 »	10 886	537	6 267	2 879	987	193	21	2	5
10 —50 »	1 376	39	351	465	362	117	36	6	3
Över 50 »	47	2	4	3	3	12	10	13	4
Samtliga	14 895	1 254	8 455	3 407	1 367	324	67	21	8
därav under 10 ha.	13 472	1 213	8 100	2 939	1 002	195	21	2	9
Kalmar län									
0.26— 2 ha	1 272	560	653	49	9	—	1	—	44
2 —10 »	6 734	1 120	2 707	1 830	889	170	18	—	17
10 —50 »	4 708	822	1 240	905	1 067	518	141	15	17
Över 50 »	318	27	40	29	43	60	71	48	8
Samtliga	13 032	2 529	4 640	2 813	2 008	748	231	63	19
därav under 10 ha.	8 006	1 680	3 360	1 879	898	170	19	—	21
Gotlands län									
0.26— 2 ha	652	399	244	6	2	—	—	1	61
2 —10 »	2 464	863	1 449	114	36	2	—	—	35
10 —50 »	2 594	153	1 360	704	307	65	4	1	6
Över 50 »	127	2	23	30	36	27	7	2	2
Samtliga	5 837	1 417	3 076	854	381	94	11	4	24
därav under 10 ha.	3 116	1 262	1 693	120	38	2	—	1	41
Blekinge län									
0.26— 2 ha	1 698	737	942	16	2	—	1	—	43
2 —10 »	3 904	451	2 533	703	195	21	1	—	12
10 —50 »	1 443	101	500	406	314	110	11	1	7
Över 50 »	72	2	15	6	20	11	9	9	3
Samtliga	7 117	1 291	3 990	1 131	531	142	22	10	18
därav under 10 ha.	5 602	1 188	3 475	719	197	21	2	—	21
Kristianstads län									
0.26— 2 ha	2 879	1 846	1 003	18	10	1	—	1	64
2 —10 »	9 690	3 773	5 086	634	173	20	4	—	39
10 —50 »	6 236	3 035	2 191	621	308	70	7	4	49
Över 50 »	333	152	105	23	23	16	3	11	46
Samtliga	19 138	8 806	8 385	1 296	514	107	14	16	46
därav under 10 ha.	12 569	5 619	6 089	652	183	21	4	1	45
Malmöhus län									
0.26— 2 ha	2 966	2 835	124	2	—	3	1	1	96
2 —10 »	6 740	5 625	1 064	41	6	3	1	—	83
10 —50 »	7 302	5 762	1 347	119	59	13	1	1	79
Över 50 »	757	520	175	16	22	9	9	6	69
Samtliga	17 765	14 742	2 710	178	87	28	12	8	83
därav under 10 ha.	9 706	8 460	1 188	43	6	6	2	1	87

Storleksgrupper efter åkerarealen	Hela antalet	Utan skogsmark	Med skogsmark, hektar						Skoglösa bruknings delar i % av hela antalet
			Högst 25	25-50	50-100	100-200	200-400	Över 400	
Hallands län									
0.26— 2 ha	1 298	741	513	38	5	1	—	—	57
2 —10 »	6 257	1 852	3 013	1 012	347	31	2	—	30
10 —50 »	4 029	1 534	1 864	424	160	39	7	1	38
Över 50 »	190	62	68	16	18	12	4	10	33
Samtliga	11 744	4 189	5 458	1 490	530	83	13	11	36
därav under 10 ha..	7 555	2 593	3 526	1 050	352	32	2	—	34
Göteborgs o. Bohus län									
0.26— 2 ha	2 560	1 317	1 209	25	8	—	1	—	51
2 —10 »	7 357	1 211	5 428	532	162	20	3	1	16
10 —50 »	2 068	123	1 247	450	194	47	6	1	6
Över 50 »	38	1	2	3	14	10	7	1	3
Samtliga	12 023	2 652	7 886	1 010	378	77	17	3	22
därav under 10 ha..	9 917	2 528	6 637	557	170	20	4	1	25
Älvsborgs län									
0.26— 2 ha	5 276	1 643	3 403	175	47	6	2	—	31
2 —10 »	15 732	1 600	10 236	2 847	864	172	12	1	10
10 —50 »	4 798	410	2 697	974	507	161	42	7	9
Över 50 »	130	9	15	18	18	31	24	15	7
Samtliga	25 936	3 662	16 351	4 014	1 436	370	80	23	14
därav under 10 ha..	21 008	3 243	13 639	3 022	911	178	14	1	15
Skaraborgs län									
0.26— 2 ha	2 311	1 314	990	4	2	1	—	—	57
2 —10 »	9 873	2 851	6 527	409	82	3	1	—	29
10 —50 »	8 550	1 985	5 497	736	265	56	6	5	23
Över 50 ».....	502	61	100	90	96	83	40	32	12
Samtliga	21 236	6 211	13 114	1 239	445	143	47	37	29
därav under 10 ha..	12 184	4 165	7 517	413	84	4	1	—	34
Värmlands län									
0.26— 2 ha	7 405	1 785	4 988	424	139	42	18	9	24
2 —10 »	12 364	844	7 568	2 295	1 098	414	106	39	7
10 —50 »	3 619	44	1 527	1 116	645	220	45	22	1
Över 50 »	223	3	2	24	58	68	48	20	1
Samtliga	23 611	2 676	14 085	3 859	1 940	744	217	90	11
därav under 10 ha..	19 769	2 629	12 556	2 719	1 237	456	124	48	13
Örebro län									
0.26— 2 ha	2 002	865	1 107	25	4	—	—	1	43
2 —10 »	4 997	937	3 335	494	175	47	5	4	19
10 —50 »	3 570	435	2 061	658	301	87	24	4	12
Över 50 »	292	30	56	47	63	55	24	17	10
Samtliga	10 861	2 267	6 559	1 224	543	189	53	26	21
därav under 10 ha..	6 999	1 802	4 442	519	179	47	5	5	26

Storleksgrupper efter åkerarealen	Hela antalet	Utan skogsmark	Med skogsmark, hektar						Skoglösa brukningsdelar i % av hela antalet
			Högst 25	25-50	50-100	100-200	200-400	Över 400	
Västmanlands län									
0.26— 2 ha	463	220	235	2	4	1	1	—	48
2 —10 »	1 832	285	1 384	112	40	9	—	2	16
10 —50 »	3 496	189	1 688	932	525	145	10	7	5
Över 50 »	444	22	77	66	134	99	32	14	5
Samtliga	6 235	716	3 384	1 112	703	254	43	23	11
därav under 10 ha..	2 295	505	1 619	114	44	10	1	2	22
Kopparbergs län									
0.26— 2 ha	8 720	885	6 003	1 103	578	121	26	4	10
2 —10 »	9 057	312	3 888	2 318	1 530	824	166	19	3
10 —50 »	2 025	27	679	711	421	131	45	11	1
Över 50 »	25	—	—	5	6	8	3	3	—
Samtliga	19 827	1 224	10 570	4 137	2 535	1 084	240	37	6
därav under 10 ha..	17 777	1 197	9 891	3 421	2 108	945	192	23	7
Gävleborgs län									
0.26— 2 ha	3 443	1 463	1 853	95	19	8	4	1	42
2 —10 »	8 294	940	3 943	1 853	1 184	313	53	8	11
10 —50 »	2 754	38	250	540	936	721	234	35	1
Över 50 »	17	2	—	—	5	5	—	5	12
Samtliga	14 508	2 443	6 046	2 488	2 144	1 047	291	49	17
därav under 10 ha..	11 737	2 403	5 796	1 948	1 203	321	57	9	20
Västernorrlands län									
0.26— 2 ha	7 954	4 851	2 793	174	91	37	6	2	61
2 —10 »	13 485	2 560	5 385	2 356	1 918	966	264	36	19
10 —50 »	1 060	12	117	194	295	285	124	33	1
Över 50 »	3	1	—	—	1	—	1	—	33
Samtliga	22 502	7 424	8 295	2 724	2 305	1 288	395	71	33
därav under 10 ha..	21 439	7 411	8 178	2 530	2 009	1 003	270	38	35
Jämtlands län									
0.26— 2 ha	4 654	1 832	1 975	377	240	150	70	10	39
2 —10 »	8 293	641	2 894	1 694	1 408	993	484	179	8
10 —50 »	1 013	6	94	216	278	237	133	49	1
Över 50 »	1	—	—	—	—	1	—	—	—
Samtliga	13 961	2 479	4 963	2 287	1 926	1 381	687	238	18
därav under 10 ha .	12 947	2 473	4 869	2 071	1 648	1 143	554	189	19
Västerbottens län									
0.26— 2 ha	6 229	2 043	2 368	708	654	362	83	11	33
2 —10 »	17 244	1 018	6 718	4 329	3 043	1 527	529	80	6
10 —50 »	1 446	3	312	481	457	148	34	11	0
Över 50 »	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Samtliga	24 919	3 064	9 398	5 518	4 154	2 037	646	102	12
därav under 10 ha..	23 473	3 061	9 086	5 037	3 697	1 889	612	91	13

Storleksgrupper efter åkerarealen	Hela antalet	Utan skogsmark	Med skogsmark, hektar						Skoglösa brukningsdelar i % av hela antalet
			Högst 25	25-50	50-100	100-200	200-400	Över 400	
Norrbottens län									
0.26— 2 ha	6 822	2 298	2 189	927	682	478	188	60	34
2 —10 »	10 329	1 044	2 818	2 686	2 122	1 088	446	125	10
10 —50 »	826	9	84	192	293	163	61	24	1
Över 50 »	2	—	—	—	—	—	—	2	—
Samtliga	17 979	3 351	5 091	3 805	3 097	1 729	695	211	19
därav under 10 ha..	17 151	3 342	5 007	3 613	2 804	1 566	634	185	19
Hela riket									
0.26— 1 ha	28 742	12 381	13 472	1 528	807	378	130	46	43
1 — 2 »	47 313	17 656	23 937	2 804	1 734	844	278	60	37
2 — 5 »	99 512	19 434	54 415	14 032	6 951	3 347	1 094	239	20
5 —10 »	89 382	12 276	41 463	19 851	10 802	3 679	1 044	267	14
10 —50 »	79 589	16 716	32 172	15 010	10 223	4 077	1 126	265	21
Över 50 »	5 938	1 189	1 053	692	1 050	981	574	399	20
Samtliga	**350 476**	**79 652**	**166 512**	**53 917**	**31 567**	**13 306**	**4 246**	**1 276**	**23**
därav under 10 ha..	**264 949**	**61 747**	**133 287**	**38 215**	**20 294**	**8 248**	**2 546**	**612**	**23**

hållanden nära till hands att förfara på samma eller liknande sätt i fråga om skogen. Även om skogen i ekonomiskt hänseende spelar en betydligt större roll för det svenska jordbruket än ängen, föreligger dock den principiella skiljaktigheten mellan de båda ägoslagen, att medan ängen är jordbruksjord och ekonomiskt och marknadsmässigt ansluter sig till jordbruket i egentlig mening, så icke är fallet med skogen. Det må jämväl erinras om att prisbildningen på skogsprodukter på ett helt annat sätt än jordbruksalster i egentlig mening är beroende av konjunkturerna. Till vad nu sagts bör enligt utredningens mening hänsyn tagas vid bedömningen av frågan, huruvida skogen bör jämställas med åkern och ängen vid fastställandet av arealgränsen för producentbidraget.

I det följande redogöres för några olika inom utredningen diskuterade sätt att tekniskt lösa de problem, som sammanhänga med ett beaktande av skogen vid gränsdragningen.

Såsom redan framhållits synes det näraliggande att taga hänsyn till skogen på så sätt, att brukningsdelarnas skog och skogsmark reduceras till åker med ledning av relationen mellan de olika ägoslagens taxeringsvärden. Utredningen har beräknat dylika relationstal för olika län och områden och redovisar dessa jämte en del andra uppgifter belysande regionala avkastningsförhållanden för skogen i tabell 7. Reduktionstalet för omräkning från skog inkl. skogsmark till åker varierar som synes mycket starkt. I landets södra och mellersta delar ligger det vid 0,15—0,30 för att i de båda nordligaste länens lappmarker sjunka till 0,02. Även mellan näraliggande län föreligga ganska stora skiljaktigheter.

Tabell 7. Bonitet, relativ skogstillgång, rotvärde, beräknad årsavkastning av skog samt taxerat medelvärde av skogsmark, skog och åker år 1945

Källa: SOU 1950: 34.

Område	Bonitet, m³/ha	Relativ skogstillgång	Rotvärde, kr/m³	Beräknad årsavkastn.		Taxerat medelvärde, kr/ha				Tal för reduktion av skog till åker (8:9)
				m³/ha (1×2)	kr/ha (3×4)	Skogsmark	Skog	Skog och skogsmark	Åker	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Stockholms stad o. län	3.50	0.82	4.53	2.87	13.00	49.7	186.6	236	1 067	0.22
Uppsala län	3.66	0.89	4.53	3.26	14.77	51.8	209.4	261	934	0.28
Södermanlands län	3.81	0.90	5.25	3.43	18.01	62.8	257.9	321	1 024	0.31
Östergötlands län	3.63	0.87	4.96	3.16	15.67	56.6	225.3	282	1 352	0.21
Jönköpings län	3.84	0.69	4.82	2.65	12.77	58.2	182.2	240	1 325	0.18
Kronobergs län	3.74	0.65	5.42	2.43	13.17	63.8	188.1	252	1 192	0.21
Kalmar län	3.49	0.76	5.34	2.65	14.15	58.8	202.7	262	1 155	0.23
Gotlands län	2.09	0.72	6.06	1.50	9.09	39.5	129.2	169	759	0.22
Blekinge län	4.19	0.52	5.38	2.18	11.73	70.1	165.3	235	1 388	0.17
Kristianstads län	4.55	0.57	6.22	2.59	16.11	88.9	232.6	322	1 558	0 21
Malmöhus län	5.44	0.64	7.11	3.48	24.74	122.7	359.5	482	2 121	0.23
Hallands län	3.94	0.49	5.26	1.93	10.15	64.9	145.7	211	1 555	0.14
Göteborgs o. Bohus län	3.14	0.49	5.92	1.54	9.12	58.4	130.9	189	1 533	0.12
Älvsborgs län	3.43	0.70	5.31	2.40	12.74	57.1	183.3	240	1 171	0.20
Skaraborgs län	3.98	0.77	5.38	3.06	16.46	66.6	234.7	301	1 060	0.28
Värmlands län	3.35	0.91	4.60	3.05	14.03	49.0	203.4	252	1 006	0.25
Örebro län	3.68	0.91	4.79	3.35	16.05	55.9	232.4	288	1 184	0.24
Västmanlands län	3.67	0.92	4.67	3.38	15.78	53.9	225.1	279	923	0.30
Kopparbergs län	2.45	0.84	3.83	2.06	7.89	30.8	117.6	149	1 393	0.11
Gävleborgs län	2.75	0.89	4.05	2.45	9.92	35.5	143.0	178	1 123	0.16
Västernorrlands län	2.32	0.69	3.41	1.60	5.46	25.0	79.1	104	1 399	0.07
Jämtlands län	1.76	0.75	2.88	1.32	3.80	16.3	55.5	72	1 297	0.06
Västerbottens län	1.64	0.66	2.48	1.08	2.68	13.1	39.1	52	1 302	0.04
lappmarken	1.48	0.70	2.33	1.04	2.42	11.2	35.5	47	1 628	0.03
kustlandet	1.90	0.61	2.71	1.16	3.14	16.1	44.7	61	1 232	0.05
Norrbottens län	1.36	0.65	1.65	0.88	1.45	7.3	21.7	29	1 387	0.02
lappmarken	1.19	0.66	1.40	0.79	1.11	5.3	15.9	21	1 394	0.02
kustlandet	1.57	0.65	1.95	1.02	1.99	9.8	28.8	39	1 386	0.03
Hela riket	**2.47**	**0.76**	**3.55**	**1.88**	**6.67**	**31.6**	**110.0**	**142**	**1 290**	**0.11**

Att vid en eventuell prövning av bidragsrätten med hänsyn till skogen för varje särskild brukningsdel uträkna ett särskilt reduktionstal torde av praktiska skäl icke komma i fråga. Viss möjlighet för den prövande myndigheten att frångå de för länen gällande normaltalen borde dock måhända lämnas därest hänsyn anses böra tagas till skogen.

Utredningen har sökt att bilda sig en uppfattning om hur införandet av en arealgräns med hänsynstagande till skogen skulle komma att verka. Till ledning för härför erforderliga beräkningar har upprättats tabell 8 med uppgifter om arealen »reducerad skog» vid skogsmark av olika storlek. På grund av att brukningsdelarnas fördelning på storleksgrupper, efter åkern såväl som efter

skogsmarken, är ganska grov i jordbruksstatistiken, har det emellertid icke varit möjligt att utföra beräkningarna med någon större grad av säkerhet. De synas emellertid tyda på att omkring 30 % av nuvarande innehavare av producentbidrag skulle gå förlustiga sina bidrag om hänsyn — vid oförändrad storlek av arealgränsen — toges till skogsmarken på sätt här diskuterats.

En jämförande värdering av åker och skog enligt antydda normer är, även bortsett från de principiella invändningar, som kunna göras, förenad med betydande olägenheter. Utredningen vill särskilt framhålla, att brukningsdelar inom samma trakt ofta skilja sig avsevärt från varandra med avseende på skogens bonitet och den relativa skogstillgången. Det kan dock göras gällande, att även reduceringen av ängen, vilken ju sker efter liknande normer, är behäftad med svagheter av liknande slag, varför man icke skulle behöva hysa särskilda betänkligheter i fråga om skogen. Även om det diskuterade systemet teoretiskt innebure en relativt noggrann avvägning av brukningsdelarnas bärkraft med beaktande av det specifika värdet av olika ägoslag, skulle dock bristerna i detsamma, på grund av att skogens värde i de enskilda fallen kan avvika högst betydligt från normaltalen för resp. län, bli avsevärda. Enligt utredningens uppfattning skulle man vid en tillämpning av systemet därför knappast uppnå tillfredsställande resultat.

Vid hittills av utredningen förd diskussion om hänsynstagande till skogen vid fastställandet av arealgränsen har förutsatts, att skogen skulle reduceras på liknande sätt som f. n. är fallet med ängen. Man kan också tänka sig en annan linje, nämligen att behålla det nuvarande systemet i princip orubbat, men införa en »spärrgräns» i avsikt att skära bort brukningsdelar med en mera betydande skogsareal. Härvid skulle vid prövningen av bidragsrätten kunna tillämpas ett mera summariskt förfarande med hänsyn till den välvilliga gränsdragningen. Möjligt är givetvis även i detta fall att anknyta till taxeringsvärdena, antingen efter förut antytt system, generöst tillämpat, eller på så sätt, att man angåve ett visst taxeringsvärde på skogen (skogen och/eller skogsmarken) såsom spärr för bidragsrätten.

En annan utgångspunkt för bedömning av skogens värde än den diskuterade utgöra vissa normtal, som avse den önskvärda skogstilldelningen vid avstyckning av jordbruksfastighet. I anledning av vissa år 1937 genomförda ändringar i jorddelningslagen av den 18 juni 1926 och bolagsförbudslagen av den 18 juni 1925 uppdrog chefen för jordbruksdepartementet åt 1936 års skogsutredning att verkställa utredning rörande bl. a. de närmare grunderna för och förfarandet vid beräkning av stödskog, varom finnas stadganden i båda dessa lagar. Skogsutredningens utredning jämte förslag i ämnet, vilka avlämnades i början av 1938, intogos sedermera i lantmäteristyrelsens cirkulärserie[1] för att tills vidare tjäna till vägledning vid avgörandet av frågor om stödskogs-

[1] Nr 23, Särskilda anvisningar rörande skogstilldelning vid avstyckning m. m.

Tabell 8. Beräknad areal »reducerad skog» vid skogsmark av olika storlek

Län	Reduktionstal (fr. tab. 7)	Till åker »reducerad skog» vid skogsmarksareal av angiven storlek				
		25 ha	50 ha	100 ha	200 ha	400 ha
Stockholms stad o. län	0.22	5.5	11.0	22.0	44.0	88.0
Uppsala	0.28	7.0	14.0	28.0	56.0	112.0
Södermanlands	0.31	7.8	15.5	31.0	62.0	124.0
Östergötlands	0.21	5.2	10.5	21.0	42.0	84.0
Jönköpings	0.18	4.5	9.0	18.0	36.0	72.0
Kronobergs	0.21	5.2	10.5	21.0	42.0	84.0
Kalmar	0.23	5.8	11.5	23.0	46.0	92.0
Gotlands	0.22	5.5	11.0	22.0	44.0	88.0
Blekinge	0.17	4.2	8.5	17.0	34.0	68.0
Kristianstads	0.21	5.2	10.5	21.0	42.0	84.0
Malmöhus	0.23	5.8	11.5	23.0	46.0	92.0
Hallands	0.14	3.5	7.0	14.0	28.0	56.0
Göteborgs o. Bohus	0.12	3.0	6.0	12.0	24.0	48.0
Älvsborgs	0.20	5.0	10.0	20.0	40.0	80.0
Skaraborgs	0.28	7.0	14.0	28.0	56.0	112.0
Värmlands	0.25	6.2	12.5	25.0	50.0	100.0
Örebro	0.24	6.0	12.0	24.0	48.0	96.0
Västmanlands	0.30	7.5	15.0	30.0	60.0	120.0
Kopparbergs	0.11	2.8	5.5	11.0	22.0	44.0
Gävleborgs	0.16	4.0	8.0	16.0	32.0	64.0
Västernorrlands	0.07	1.8	3.5	7.0	14.0	28.0
Jämtlands	0.06	1.5	3.0	6.0	12.0	24.0
Västerbottens	0.04	1.0	2.0	4.0	8.0	16.0
Norrbottens	0.02	0.5	1.0	2.0	4.0	8.0

tilldelning. Med hänsyn till behovet av ytterligare utredning ansågos anvisningarna böra erhålla endast provisorisk karaktär.

I maj 1947 uppdrogs åt skogsstyrelsen och lantmäteristyrelsen att gemensamt företaga en utredning rörande bl. a. grunderna för och förfarandet vid beräkning av stödskog enligt jorddelnings- och förbudslagarna. Vid uppdragets fullgörande borde beaktas, att resultatet av utredningen skulle tjäna till ledning för utfärdandet av anvisningar till förrättningsmän vid handläggning av avstyckningsärenden. — Utredningens betänkande är f. n. (sommaren 1951) ute på remiss hos skogsvårdsstyrelserna. Skogsstyrelsen och lantmäteristyrelsen ha ännu icke tagit slutlig ställning till i betänkandet redovisade undersökningar och framförda förslag. I betänkandet har framförts ett nytt begrepp, utökad husbehovsskog, vid sidan av stödskogen.

Utredningen saknar anledning att närmare ingå på innebörden av de angivna slagen av normtal vid skogstilldelning. Så mycket må emellertid omnämnas, att den utökade husbehovsskogen är differentierad med hänsyn till åkerarealens storlek, medan så icke är fallet beträffande stödskogen. Eftersom intresset här närmast är knutet till brukningsdelar med högst 10 hektar åker (bidrags-

Tabell 9. Medelareal av åker och skogsmark för vissa storleksgrupper av brukningsdelar (samtliga ägarekategorier), årlig skogsavkastning vid dessa samt avkastning av utökad husbehovsskog och ungefärlig stödskogstilldelning enligt gällande anvisningar

Källa: Se texten.

Område	Storleksgrupp efter åkerarealen	Medelareal, hektar		Årlig skogsavkastning, m³	Utökad husbehovsskog		Stödskog (enl. gällande regler)	
		Åker	Skogsmark		Avkastning, m³	Motsvarande areal, ha	Avkastning, m³	Motsvarande areal, ha
Stockholms län	5—10	8	20	60	61	20		
	10—20	15	32	100	86	28	90	29
	20—30	25	46	145	101	33		
Uppsala län	5—10	8.5	12	40	61	19		
	10—20	15.5	18	60	86	27	90	28
	20—30	25.5	26	80	101	32		
Södermanlands län	5—10	8	11	40	61	17		
	10—20	15	17	60	86	24	80	22
	20—30	25	27	100	101	28		
Östergötlands län								
Norra skogsbygden	5—10	8	20	65	61	19		
	10—20	15	39	125	86	27	75	23
	20—30	25	57	180	101	32		
Östgötaslätten	5—10	8	8	25	61	20		
	10—20	15	13	40	86	28	75	24
	20—30	25.5	17	55	101	33		
Södra skogsbygden	5—10	8	40	130	61	19		
	10—20	14.5	58	180	86	27	75	23
	20—30	25	70	220	101	32		
Södra kustlandet	5—10	8	22	70	61	19		
	10—20	15	40	130	86	27	75	23
	20—30	25.5	75	240	101	32		
Jönköpings län	5—10	7.5	35	105	61	20		
	10—20	14.5	50	150	86	29	70	23
	20—30	25	75	230	101	34		
Kronobergs län	5—10	7.5	36	105	61	21		
	10—20	14	56	160	86	30	50	17
	20—30	25	70	200	101	35		
Kalmar län								
Länets norra del								
Norra kustl. (n:a delen)	5—10	8	30	85	61	22		
	10—20	15	54	150	86	31	65	23
	20—30	25	75	210	101	36		
Skogsbygden (n:a delen)	5—10	8	41	115	61	22		
	10—20	15	68	190	86	31	55	20
	20—30	25	102	290	101	36		

Område	Storleksgrupp efter åkerarealen	Medelareal, hektar		Årlig skogsavkastning, m³	Utökad husbehovsskog		Stödskog (enl. gällande regler)	
		Åker	Skogsmark		Avkastning, m³	Motsvarande areal, ha	Avkastning, m³	Motsvarande areal, ha
Länets södra del								
Kalmarslätten	5—10	8	26	80	49	16		
	10—20	15	41	125	72	24	45	15
	20—30	25	50	150	79	26		
Norra kustl. (s:a delen)	5—10	7.5	49	145	61	20		
	10—20	14.5	82	250	86	29	65	22
	20—30	27	134	400	101	34		
Skogsbygden (s:a delen)	5—10	7.5	51	150	61	20		
	10—20	14	87	260	86	29	45	15
	20—30	25	140	420	101	34		
Öland	5—10	8	3	5	49	25		
	10—20	15	4	10	72	36	40	20
	20—30	25	8	15	79	40		
Gotlands län	5—10	8	11	20	35	21		
	10—20	15	23	40	45	26	60	35
	20—30	25	35	60	55	32		
Blekinge län								
Skogsbygden	5—10	8	35	105	49	16		
	10—20	14	67	200	72	24	30	10
	20—30	25	120	360	79	26		
Slättbygden	5—10	8	12	35	49	16		
	10—20	15	22	65	72	24	30	10
	20—30	25	35	105	79	26		
Kristianstads län								
Skogsbygden	5—10	7.5	18	60	49	15		
	10—20	14	30	100	72	22	25	8
	20—30	24.5	45	150	79	24		
Mellanbygden	5—10	8	3	10				
	10—20	15	5	15			25	8
	20—30	25	11	35				
Slättbygden	5—10	8	2	5				
	10—20	14.5	3	10			25	8
	20—30	25	4	15				
Malmöhus län								
Skogsbygden	5—10	8	10	45	49	11		
	10—20	14.5	14	60	72	17	15	3
	20—30	24.5	23	100	79	18		
Mellanbygden	5—10	8	1	5				
	10—20	15	1	5			—	
	20—30	25	3	10				
Slättbygden	5—10	8	0.1					
	10—20	15	0.1				—	
	20—30	25	0.2					

Område	Storleksgrupp efter åkerarealen	Medelareal, hektar		Årlig skogsavkastning, m³	Utökad husbehovsskog		Stödskog (enl. gällande regler)	
		Åker	Skogsmark		Avkastning, m³	Motsvarande areal, ha	Avkastning, m³	Motsvarande areal, ha
Hallands län								
Slättbygden	5—10	8	3	10	49	16		
	10—20	15	5	15	72	24	45	15
	20—30	25	8	20	79	26		
Skogsbygden	5—10	7.5	28	75	49	18		
	10—20	14	32	90	72	26	45	16
	20—30	24	60	165	79	28		
Norra Halland	5—10	8	13	35	49	18		
	10—20	14	18	50	72	27	45	17
	20—30	25	30	80	79	29		
Göteborgs och Bohus län	5—10	8	14	30	49	22		
	10—20	14	24	55	72	33	75	34
	20—30	25	35	80	79	36		
Älvsborgs län								
Länets norra del								
Slättbygden	5—10	8	9	30	61	19		
	10—20	14.5	13	40	86	27	70	22
	20—30	25	20	60	101	32		
Dalbygderna (n:a delen)	5—10	8	16	50	61	20		
	10—20	14.5	29	90	86	28	70	23
	20—30	26	46	140	101	33		
Dalslands bergsbygd o. södra höglandet (n:a delen)	5—10	7.5	38	115	61	20		
	10—20	14	70	210	86	29	85	28
	20—30	25	120	360	101	34		
Länets södra del								
Dalbygderna (s:a delen)	5—10	8	22	60	61	23		
	10—20	14.5	30	80	86	32	75	28
	20—30	26	50	130	101	37		
Södra höglandet (s:a delen)	5—10	7.5	32	85	61	23		
	10—20	14	50	130	86	32	75	28
	20—30	25.5	75	200	101	37		
Skaraborgs län								
Slättbygden	5—10	8	5	15	61	18		
	10—20	14.5	7	25	86	26	70	21
	20—30	25	12	40	101	31		
Falbygden	5—10	8	6	20	61	19		
	10—20	15	8	25	86	27	80	25
	20—30	25.5	12	40	101	32		
Nordöstra höglandet	5—10	7.5	20	65	61	18		
	10—20	14.5	32	105	86	26	80	24
	20—30	25	50	165	101	31		

Område	Storleksgrupp efter åkerarealen	Medelareal, hektar		Årlig skogsavkastning, m³	Utökad husbehovsskog		Stödskog (enl. gällande regler)	
		Åker	Skogsmark		Avkastning, m³	Motsvarande areal, ha	Avkastning, m³	Motsvarande areal, ha
Sydöstra höglandet	5—10	8	20	65	61	18		
	10—20	14.5	30	100	86	26	80	24
	20—30	24.5	60	200	101	31		
Värmlands län								
Slättbygden	5—10	8	14	45	61	19		
	10—20	15	25.5	80	86	27	90	28
	20—30	25	40	130	101	32		
Centrala o. v:a Värmland	5—10	7.5	34	110	76	24		
	10—20	12.5	50	160	104	33	90	28
	20—30	23.5	80	250	126	39		
Bergslagen	5—10	7.5	20	65	76	24		
	10—20	14	25	80	104	33	90	28
	20—30	25.5	57	180	126	39		
Norra Värmland	2— 5	3.5	52	165	77	24		
	5—10	7	140	450	95	30	120	38
	10—20	13.5	305	1 000	130	41		
Örebro län								
Södra skogsbygden	5—10	7.5	25	90	61	17		
	10—20	14.5	26	90	86	24	90	25
	20—30	25.5	35	125	101	28		
Slättbygden	5—10	8	6	20	61	17		
	10—20	15.5	13	45	86	25	80	23
	20—30	25.5	18	65	101	29		
Bergslagen	5—10	7.5	26	90	76	22		
	10—20	14.5	42	145	104	30	90	26
	20—30	25	66	230	126	36		
Västmanlands län								
Bergslagen	5—10	8	20	70	76	22		
	10—20	14.5	40	135	104	31	90	26
	20—30	25.5	85	290	126	37		
Slättbygden	5—10	8	10	35	61	18		
	10—20	15.5	24	80	86	25	90	26
	20—30	25.5	34	115	101	30		
Kopparbergs län								
Bergslagen	2— 5	3.5	22	65	61	20		
	5—10	7.5	37	110	76	25	110	37
	10—20	14.5	72	215	104	35		
Östra Dalarne	5—10	8	31	90	76	26		
	10—20	14.5	38	110	104	36	110	38
	20—30	24.5	58	170	126	43		

Område	Storleksgrupp efter åkerarealen	Medelareal, hektar		Årlig skogsavkastning, m³	Utökad husbehovsskog		Stödskog (enl. gällande regler)	
		Åker	Skogsmark		Avkastning, m³	Motsvarande areal, ha	Avkastning, m³	Motsvarande areal, ha
Mellanbygden	2— 5	3.5	48	110	77	33		
	5—10	7.5	78	180	95	41	115	50
	10—20	14	148	350	130	57		
Fjällbygden	2— 5	3.5	100	120	94	78		
	5—10	6.5	200	240	119	99	150	125
	10—20	14	200	240	158	132		
Gävleborgs län								
Gästrikland	5—10	8	30	85	76	26		
	10—20	14.5	55	160	104	36	120	41
	20—30	25	89	260	126	43		
Hälsinglands kustl.	5—10	7.5	46	110	95	40		
	10—20	14	102	250	130	54	120	50
	20—30	24	148	360	158	66		
Inlandet	2— 5	4	22	55	77	31		
	5—10	7.5	59	145	95	38	125	50
	10—20	14.5	125	300	130	52		
Västernorrlands län								
Kustlandet	5—10	7.5	50	100	95	48		
	10—20	13	85	170	130	65	140	70
	20—30	23.5	145	290	158	79		
Inlandet och silurområdet	2— 5	3.5	45	90	77	39		
	5—10	7	115	230	95	48	150	75
	10—20	13	185	370	130	65		
Jämtland län								
Silurområdet	2— 5	4	33	55	77	48		
	5—10	7.5	73	120	95	59	160	100
	10—20	13.5	117	190	130	81		
Mellanbygden	2— 5	3.5	68	130	77	41		
	5—10	7.5	134	250	95	50	150	79
	10—20	13.5	280	530	130	68		
Fjällbygden	2— 5	3.5	90	120	94	72		
	5—10	7	165	210	119	92	160	123
	10—20	13	290	380	158	122		
Västerbottens län								
Kustlandet	2— 5	3.5	30	45	77	51		
	5—10	7.5	55	85	95	63	150	100
	10—20	12.5	60	90	130	87		
Inlandet	2— 5	3.5	85	100	94	78		
	5—10	6.5	200	230	119	99	180	150
	10—20	11.5	280	320	158	132		

Område	Storleksgrupp efter åkerarealen	Medelareal, hektar		Årlig skogsavkastning, m³	Utökad husbehovsskog		Stödskog (enl. gällande regler)	
		Åker	Skogsmark		Avkastning, m³	Motsvarande areal, ha	Avkastning, m³	Motsvarande areal, ha
Norrbottens län								
Kustlandet	2— 5	4	46	60	94	72		
	5—10	7.5	66	85	119	92	170	131
	10—20	14	170	220	158	122		
Inlandet	2— 5	3.5	100	90	104	116		
	5—10	6.5	160	145	137	152	200	222
	10—20	13	330	300	180	200		

berättigade jordbruk) kan man säga att icke heller den utökade husbehovsskogen differentierats (utom i Norrland). Ur lantmäteristyrelsens och skogsstyrelsens förenämnda utredning återges i tabell 9 uppgifter angående erforderlig utökad husbehovsskog samt stödskog i olika delar av landet (det må anmärkas, att beräkningen av »motsvarande areal» icke finnes i källtabellen utan utförts inom utredningen). Man finner i stort sett, att den utökade husbehovsskogen är större i landets södra delar än stödskogen. Motsatsen är fallet i de nordligare delarna av landet. I Mellansverige äro differenserna i allmänhet ganska ringa.

Av särskilt intresse i förevarande sammanhang är frågan, hur det skulle inverka på rätten till producent- och kontantbidrag, om det bestämdes, att jordbrukare med större skogsareal än vad som motsvarar stödskog eller utökad husbehovsskog icke skulle äga i fortsättningen erhålla dylikt bidrag. Då arealen stödskog resp. utökad husbehovsskog (åtminstone här) kan förutsättas vara oberoende av åkerarealens storlek, torde det vara försvarligt att genom enkel interpolering fördela brukningsdelarna inom viss storleksgrupp skogsmark på sådana, som ligga ovanför resp. under gränsen för stödskog och utökad husbehovsskog. En överslagsberäkning efter antydd metod har givit följande resultat.

Norm	Totala antalet brukningsdelar med bidrag	Brukningsdelar, som skulle mista bidraget	
		Proc.	Antal
Stödskog	195 000	22.5	43 875
Utökad husbehovsskog		32.5	63 375

Man finner alltså, att den här förutsatta gränsdragningen skulle verka kraftigare om man väljer den utökade husbehovsskogen än om man tar stödskogen som norm.

Vid bedömningen av frågan, huruvida fastställandet av arealgräns för producentbidraget lämpligen skulle kunna ske med beaktande av brukningsdelar

delarnas skog och skogsmark, har utredningen mot varandra vägt å ena sidan den ökade hänsyn till brukningsdelarnas faktiska bärkraft, som härmed skulle kunna uppnås, och å andra sidan de olägenheter av principiell och praktisk art detta skulle medföra. Utredningen anser att det skulle vara till fördel ur rättvisesynpunkt, om vid bedömningen av brukningsdelarnas bärkraft toges hänsyn till skogen på liknande sätt som f. n. sker i fråga om åker och äng. I det föregående har utredningen framfört vissa betänkligheter av principiell art mot ett dylikt förfarande, nämligen att skogen i motsats till ängen icke vore att hänföra till jordbruksjorden. Tillika må erinras om att prisbildningen på skogsprodukter på ett helt annat sätt än vad som gäller för jordbruksalster i egentlig mening är beroende av konjunkturerna. Vidare må framhållas, att frågan om hänsynstagande till skogen är av helt annan räckvidd än motsvarande problem i fråga om ängen. Från nu anförda omständigheter skulle man dock enligt utredningens mening i viss mån kunna bortse, om det ifrågasatta systemet dels medförde en någorlunda rättvis reglering av bidragsrätten, dels att detsamma rent tekniskt vore lätt att genomföra. Utredningen har emellertid kommit till den uppfattningen, att ett beaktande av skogsinnehavet även efter diskuterade schematiska linjer i betraktande av bl. a. näraliggande brukningsdelars ofta stora olikheter i fråga om skogens bonitet och skogstillgången skulle verka mycket ojämnt och därigenom medföra orättvisor och åstadkomma stor irritation. Vidare har utredningen ansett, att en prövning av bidragsrätten efter diskuterade linjer ur teknisk synpunkt bereder stora svårigheter och skulle medföra en alltför stor arbetsbörda för lantbruksnämnderna. Utredningen har funnit såväl principiella som praktiska skäl tala mot att arealgränsen fastställes med beaktande av brukningsdelarnas skog.

Utredningen behandlar här till slut även frågan om införandet av en *undre arealgräns*. Såsom tidigare omtalats föreslogs en sådan gräns i 1942 års jordbrukskommittés betänkande. Förslaget upptogs dock icke i proposition nr 75/1947. Från olika håll har emellertid ånyo ifrågasatts, om icke en dylik gräns borde införas. Härmed skulle uppnås, att innehavare av stödjordbruk, vilka enligt grunderna för småbruksstödet icke borde ha bidrag, ej heller erhölle sådant.

Utredningen hyser starka betänkligheter mot att generellt utesluta innehavare av stödjordbruk från rätt till producentbidrag genom att införa en undre arealgräns. En viss jämkning kan här åstadkommas genom ändring av bidragsskalan. Utredningen återkommer till sistnämnda fråga i kapitel 5.

Inkomst- eller förmögenhetsgräns

Såväl i 1942 års jordbrukskommittés betänkande som i proposition nr 75/1947 föreslogs, att bidraget till det mindre jordbruket skulle utgå efter behovsprövning, varvid taxerad inkomst av viss storlek under några basår skulle få utgöra gräns. Förslaget vann icke riksdagens godkännande.

Tabel 10. Jordbrukares inkomster och förmögenhet med fördelning på olika storleksgrupper efter åkerarealen

Källa: 1945 års folkräkning (se även texten).

Storleksgrupper efter åkerareal	Procent					Antal				
A. Inkomst	Under 3 000 kr	3 000-4 000 kr	4 000-6 000 kr	Över 6 000 kr	Samtliga	Under 3 000 kr	3 000-4 000 kr	4 000-6 000 kr	Över 6 000 kr	Samtliga
Högst 2 ha ..	78	13	7	2	100	21 060	3 510	1 890	540	27 000
2—10 ha	61	21	14	4	100	102 480	35 280	23 520	6 720	168 000
Samtliga[1]	**63**	**20**	**13**	**4**	**100**	**123 540**	**38 790**	**25 410**	**7 260**	**195 000**
B. Förmögenhet	Under 15 000 kr	15 000-20 000 kr	20 000-30 000 kr	Över 30 000 kr	Samtliga	Under 15 000 kr	15 000-20 000 kr	20 000-30 000 kr	Över 30 000 kr	Samtliga
Högst 2 ha ...	86	5	4	5	100	23 220	1 350	1 080	1 350	27 000
2—10 ha	70	10	11	9	100	117 600	16 800	18 480	15 120	168 000
Samtliga[1]	**72**	**9**	**10**	**9**	**100**	**140 820**	**18 150**	**19 560**	**16 470**	**195 000**

[1] Under 10 hektar.

Den inkomstgräns (taxerad sammanräknad nettoinkomst), som föreslogs i propositionen, utgjorde 3 100 kronor, vilket motsvarade den genomsnittliga lantarbetarlönen åren 1944—1946 (lönen för kreatursskötare och kördrängar). Med tillhjälp av uppgifter ur 1945 års folkräknings s. k. tolvtedelssampling är det möjligt att göra en approximativ beräkning av den effekt, som den i propositionen föreslagna inkomstgränsen skulle ha fått därest den kommit att tillämpas. Utredningen har tagit del av arbetstabeller från folkräkningen, utvisande antalet jordbrukare (»företagare inom jordbruk och boskapsskötsel») med fördelning på brukningsdelar av olika storlek samt på skilda inkomst- och förmögenhetsklasser. Med ledning av dessa arbetstabeller ha gjorts de sammanställningar, som redovisas i tabell 10.

Av tabellen framgår, att (100—63=) 37 % av de enligt nuvarande normer bidragsberättigade jordbrukarna skulle ha fallit för ett inkomststreck av 3 000 kronor år 1945. Den inkomstgräns, som (avseende 1944—1946) föreslogs i proposition nr 75/1947, låg som nämnts vid 3 100 kronor. Tages hänsyn till dels att detta belopp ligger över 3 000 kronor, dels att enligt propositionen borde finnas en övergångszon, inom vilken reducerat bidrag skulle utgå, torde kunna antagas, att i runt tal tredjedelen av nuvarande bidragstagare skulle ha fallit för propositionens inkomststreck. Detta innebär givetvis icke, att en behovsprövning efter angivna linjer skulle ha medfört en procentuellt lika stor besparing av totalkostnaderna för bidraget. Man får nämligen förutsätta, att de jordbrukare, vilka år 1945 haft högre inkomst än 3 000 kronor, ha en för-

hållandevis stor mjölkproduktion och därför erhålla ett relativt litet årligt bidrag.

I efterföljande tablå ha inkomster av viss storlek år 1944/46 med hjälp av index för årslönen till lantarbetare framskrivits t. o. m. år 1951. Med ledning av denna tablå och tabell 10 kan man, dock endast på ett ungefär, utläsa, vilken effekt ett streck vid viss inkomst åren 1944/46—1951 skulle ha på bidragsrätten.[1]

År	Årsinkomst, kronor			Index
1944/46	3 000	4 000	6 000	100
1947	3 700	4 900	7 400	123
1948	4 400	5 850	8 750	146
1949	4 600	6 100	9 200	153
1950	4 750	6 300	9 500	158
1951	5 400	7 200	11 000	180

Man finner, att ett streck vid en inkomst av 4 750 kronor år 1950 skulle ha ungefär samma effekt som ett inkomststreck av 3 000 kronor år 1944/46, d. v. s. medföra ett bortfall av som förut angivits ca tredjedelan av bidragstagarna. Väljes en inkomstgräns av 6 300 kronor torde antalet bidragsbortfall sjunka till ca 15 % av hela antalet bidragstagare. — Det må i detta sammanhang erinras om att jordbrukarnas inkomster i icke ringa omfattning utgör familjeinkomst och alltså inkludera ersättning även till medhjälpande familjemedlemmar, medan så icke är fallet med lantarbetarlönen.

Av tabell 10 kan man beträffande en gränsdragning efter förmögenhet utläsa, att om strecket sättes vid exempelvis 30 000 kronor år 1945 (= maximal skattefri förmögenhet), 9 % av bidragstagarna skulle gå förlustiga sina bidrag[2]. Väljes ett senare basår, stiger givetvis detta procenttal. Beträffande förmögenhet saknas emellertid möjligheter att beräkna verkan av ett streck avseende ett senare år än 1945.

Enligt utredningens mening är det icke förenligt med producentbidragets syfte, att sådant tilldelas personer med förhållandevis höga inkomster och stor förmögenhet. Det främsta ändamålet med en gränsdragning bör vara att gallra bort den kategori av brukare, vilkas inkomst- och förmögenhetsförhållanden äro sådana, att ett socialt stöd av producentbidragets karaktär under inga förhållanden kan anses vara befogat. Utredningen finner det däremot mindre stötande, om småbrukare med en inkomst något över lantarbetarlön erhålla bidrag även om deras inkomster till viss del icke härröra från jordbruket utan från andra förvärvskällor.

[1] Befogade invändningar kunna göras mot exempelvis att, såsom här skett, skriva fram de olika lönebeloppen med samma index.

[2]) Förmögenhetsfördelningen i tabellen är av olika skäl något osäker, särskilt i vad gäller den lägsta arealgruppen.

I det föregående har utredningen övervägt att utforma arealgränsbestämmelserna med hänsynstagande till skogen, men funnit sig icke böra föreslå en dylik anordning. Om bidragsrätten sålunda regleras utan beaktande av skogens inverkan på brukningsdelarnas bärkraft, förstärkas skälen för ett beaktande av inkomst eller förmögenhet. Utredningen diskuterar i det följande frågan om en gränsdragning efter dessa linjer.

Utredningen vill först erinra om att mot behovsprövning efter taxerad inkomst på sin tid gjordes starka erinringar av särskilda utskottet vid 1947 års riksdag, och utskottet fann dessa erinringar avgörande för sin ställning. Utskottet ansåg, att det visserligen vore i och för sig principiellt motiverat, att bidragsrätten förknippades med en inkomstprövning på så sätt, att bidrag skulle få utgå endast till brukare, vilkas inkomst under vissa jämförelseår legat under en bestämd nivå. Emellertid erbjöde tillämpningen av en sådan inkomstgräns stora svårigheter. Just beträffande jordbrukare av avsedda kategorier vore taxeringsresultaten i betydande utsträckning påverkade av faktorer, som gjorde att resultaten ej gåve ett tillförlitligt uttryck för brukarens faktiska genomsnittliga inkomstnivå. — Ur utskottsutlåtandet må återges några synpunkter beträffande taxeringarna.

Utskottet vill i detta hänseende allenast hänvisa till den felkälla, som ligger däri, att i brukarens taxerade inkomst ofta ingår inkomsten av arbete, som utförts av andra familjemedlemmar, ävensom till att tillfälliga omständigheter, exempelvis försäljning av skog under visst år, kunna starkt påverka taxeringsresultaten. Med hänsyn till de exceptionella förhållanden, som rått under senare år, är det även klart, att en tillämpning av inkomstförhållandena under dessa år vid en avgränsning mellan bidragsberättigade och icke bidragsberättigade brukare medför speciella osäkerhetsmoment. Förbises bör slutligen ej heller att det förhållandet, att en viss brukares inkomst ligger över den fastställda inkomstgränsen, ofta kan bero på en arbetsinsats av brukaren, väsentligen överstigande det normala, medan å andra sidan en annan brukare, som underlåtit att begagna sig av föreliggande arbetstillfällen, kan ha stannat vid en inkomst, som ligger under sagda gräns, och följaktligen skulle bli berättigad till bidrag. Taxeringsresultaten ge därför, även om man bortser från de i det föregående berörda felkällorna, ingalunda alltid något fullt tillförlitligt uttryck för de genomsnittliga försörjningsmöjligheterna å de olika brukningsdelarna.

En ytterligare omständighet av liknande art, som är förbunden med behovsprövning efter taxerad inkomst, vill utredningen här framhålla. Om exempelvis två jordbrukare ha samma inkomst av sin gård, kan måhända den ene dela upp inkomsten på sig och medhjälpande familjemedlemmar, medan den andre på grund av sina familjeförhållanden icke kan göra så.

Utredningen har övervägt, huruvida vid en eventuell prövning efter taxerad nettoinkomst hänsyn skulle kunna tagas ej blott till brukarens sammanlagda inkomst utan även till inkomstens fördelning på intäkter av jordbruk och intäkter från andra förvärvskällor. I anslutning till vissa vid 1949 års riksdag väckta motioner (förut refererade) har framförts den tanken, huruvida icke den som hade lägst viss inkomst av annat än jordbruk — exempelvis en inkomst

motsvarande lantarbetarlön — borde utestängas från bidragsrätt. Mot en prövning efter denna linje kunna dock göras vissa invändningar. För det första är det ofta mycket svårt att konstatera, hur stor del av inkomsten, som härrör från jordbruk resp. från andra näringsgrenar. Inkomster av skogskörslor, för att taga ett exempel, taxeras än som intäkt av jordbruk, än som intäkt av arbete. För det andra skulle det, om man alltså droge en gräns vid en inkomst utgörande summan av lantarbetarlön och inkomsten från jordbruket, kunna göras anmärkning mot att denna kombination medförde rätt till bidrag men att den som enbart uppbure lantarbetarlön icke komme i åtnjutande av bidrag. För det tredje torde en dylik gränsdragning även kunna avhålla folk från att skaffa sig inkomster vid sidan av jordbruket. Av nu anförda skäl torde en gränsdragning på sätt här antytts icke bli tillfredsställande.

En svårighet, som uppkommer vid varje gränsdragning efter inkomst eller förmögenhet, är, att gränsen måste ändras med vissa års mellanrum. Inkomst- eller förmögenhetsförhållandena måste prövas varje gång en nytillträdande brukare söker bidrag. Vidare måste ske en periodisk omprövning av bidragsrätten över hela linjen. Sker en bedömning efter förmögenhet behöver ändring göras mindre ofta än om den sker efter inkomst. Förmögenhetsförhållanden och framför allt redovisningen av förmögenhet vid taxering äro nämligen av mer konstant natur än inkomster och inkomstredovisning.

Med hänsyn till de praktiska svårigheter och olägenheter, som utredningen funnit vara förbundna med en gränsdragning efter taxerad inkomst, har den ansett sig icke vilja förorda en generell sådan. Utredningen anser dock, att lantbruksnämnderna böra få möjlighet att icke bevilja bidrag när detta med hänsyn till inkomstförhållandena skulle komma att stå i uppenbar strid med bidragets syfte. Denna möjlighet torde dock endast böra tillgripas, när det är fråga om brukare, vilken icke är mantalsskriven å fastigheten och uppenbarligen besitter densamma av annan anledning än att bereda sig sin huvudsakliga utkomst av jordbruket (jfr 49 § nya jordabalken) eller i fall av liknande slag. Det förutsättes, att den föreslagna möjligheten att icke bevilja bidrag begagnas endast där det står fullkomligt klart, att syftet med fastighetsinnehavet är ett annat än att bereda innehavaren hans huvudsakliga inkomst.

Genom införandet av nu föreslagna bestämmelser skulle en utgallring kunna ske av flertalet direkt stötande bidragsfall. Utredningen har emellertid ansett sig böra gå längre i fråga om en begränsning av bidragsrätten och har därvid funnit sig böra förorda en generell gränsdragning efter förmögenhet. Det har förut omnämnts vissa omständigheter, som innebure att den praktiska tillämpningen av en förmögenhetsgräns skulle erbjuda vissa fördelar i jämförelse med en inkomstprövning. Med ett förmögenhetsstreck skulle i viss mån kunna uppnås samma syfte som med en gränsdragning efter inkomst. Man kan vanligen förutsätta, att den som har förmögenhet av någorlunda storlek också har förhållandevis goda inkomster. Även må erinras om att värdet av skogen ingår i brukarens

förmögenhet. Med hänsyn till att vid beskattning av förmögenhet gränsen går vid 30 000 kronor ifrågasätter utredningen, om icke gränsen borde dragas vid lägst detta belopp. På grund av förändringarna i penningsvärdet under senare år är det svårt att bilda sig en säker uppfattning om hur en sådan gräns skulle kunna komma att verka. Såsom i det föregående framhållits skulle, räknat på basis av 1945 års förmögenhetsförhållanden, ett förmögenhetsstreck vid 30 000 kronor ha medfört en utgallring av nära 10 % av bidragstagarna. Det torde kunna förutsättas, att motsvarande procenttal f. n. ligger väsentligt högre.

Även om utredningen sålunda har nämnt 30 000 kronor som en lämplig lägsta förmögenhetsgräns, anser den det riktigast, att det får anstå med det slutliga fastställandet av gränsen tills resultaten av 1952 års fastighetstaxering föreligga klara under nästa år. Det torde först då bli möjligt att taga slutlig ställning till frågan, huruvida gränsen med hänsyn till de ändrade förmögenhetsförhållandena — betingade bl. a. av penningvärdets fall — borde justeras uppåt till högre belopp än det förut angivna. Utredningen är av den uppfattningen, att frågan om ändring av förmögenhetsgränsen borde prövas i samband med varje allmän fastighetstaxering.

Utredningen har övervägt, huruvida lantbruksnämnderna skola äga göra undantag från den valda förmögenhetsgränsen med hänsyn till att brukaren har stor familj eller att andra omständigheter av ömmande natur föreligga. Mot ett dylikt jämkningsförfarande kan invändas, att det skulle bli administrativt betungande. Utredningen är dock av den uppfattningen, att jämkning bör kunna ske i vissa ömmande fall. Till dessa fall bör dock icke utan vidare räknas förekomsten av ett stort barnantal i brukarens familj, då producentbidraget i så fall skulle komma att utgöra ett extra barnbidrag. Hänsyn bör däremot enligt utredningens mening kunna tagas till sådana förhållanden som att brukaren på grund av sjukdom eller ålderdom har låga inkomster ävensom till andra liknande omständigheter.

Även efter införandet av en gränsdragning efter förmögenhet kommer bidrag fortfarande att kunna utgå till personer, vilkas huvudsakliga inkomstkälla är förlagd utanför jordbruket, alltså till innehavare av stödjordbruk. Emellertid torde genom den av utredningen förut föreslagna bestämmelsen om att personer utan närmare anknytning till jordbruket under vissa förutsättningar skulle kunna ställas utanför bidragsrätten komma att ske en utgallring i de fall, där utgåendet av bidrag kunde anses stötande med hänsyn till bidragets syfte.

»Arbetsinsatsgräns»

Såsom förut nämnts har inom utredningen även diskuterats att i anslutning till vissa regler, som gälla vid beviljande av bidrag ur skogsförbättringsanslaget och skogslånefonden, vid prövningen av bidragsrätten beakta i vad mån brukaren

är beroende av arbetsinkomsten från den egna brukningsdelen. Tankegången bakom de regler, som här åsyftas, kan lämpligen klargöras genom följande referat ur 1936 års skogsutrednings betänkande nr 2 (SOU 1938: 58, sid. 206).

Beträffande prövningen av ansökningar om statsbidrag till skogsproduktionens höjande ville utredningen såsom en generell grundsats hävda, att varje innehavare av skogsmark skulle äga rätt att i vederbörlig ordning komma i åtnjutande av sådant bidrag. Emellertid kunde det inträffa, att de medel, som av statsmakterna anvisats för ifrågavarande ändamål, ej vore tillräckliga för att samtliga ansökningar skulle kunna tillgodoses. I dylikt fall måste en gallring bland dessa ske, så att det finge anstå med prövningen av en del av dem till senare tillfälle, då möjlighet förelåge att möta samtliga anspråk. Vid denna gallring syntes företräde till erhållande av bidrag böra lämnas vissa kategorier av skogsägare. Det måste betraktas som angeläget, att bidragen komme i första hand de skogsägare till godo, vilka främst vore i behov därav. Enligt utredningens mening borde därför som regel bidrag i första hand tilldelas den, som dreve skogsbruk som stöd för sitt jordbruk, eller den, som för sitt och sin familjs uppehälle vore beroende av arbetsinkomster från skogsbruket. Dessa skogsägare vore ofta för sin arbetsutkomst beroende av att sysselsättning i egen skog funnes. Vid beviljande av bidrag skulle vidare företag, som framför andra vore förtjänta av understöd, erhålla företräde därtill. Jämväl tilläggsbidrag skulle i första hand utgå med enahanda företrädesrätt, därvid dock även borde tillses, att företräde till dylikt bidrag lämnades företag, som vore särskilt ägnade att motverka arbetslöshet. För övriga skogsägare vilka — ofta under äganderättsformer avsedda att hava längre livstid — dreve skogsbruket såsom huvudnäring eller för vilka skogens betydelse som kapitaltillgång vore avgjort mera framträdande än dess betydelse för beredande av arbetsinkomster, borde det i allmänhet icke möta några större svårigheter att beträffande skogsvårdsföretag, som de ej ansåge sig själva kunna helt bekosta, uppskjuta igångsättandet till sådan tid, då bidrag kunde erhållas.

De av skogsstyrelsen meddelade tillämpningsföreskrifterna beträffande skogsförbättringsanslaget och skogslånefonden anknyta till den refererade tankegången. Enligt anvisningarna (Cirk. 1948, A nr 15) bör storleken av de bidrag, varom här är fråga, bestämmas med hänsyn till behovet i varje särskilt fall. Den skogsägare anses vara behövande, som för sin eller sin familjs bärgning är beroende av arbetsinkomster från skogen, ävensom annan skogsägare, som själv brukar sin fastighet, under förutsättning dock att skogsinnehavet mindre är att anse som en kapitalplacering än som en möjlighet att bereda arbete för gårdens folk (stöd för jordbruket). Endast i de fall sådan kategoriklyvning anses icke tillräckligt belysa skogsägarens bidragsbehov, erfordras ytterligare uppgifter angående skogsägarens ekonomiska ställning. — Motsvarande regler gälla även beträffande statsbidrag till skogsvägar. Enligt vad som uppgivits av skogsstyrelsen har tillämpningen av ifrågavarande regler icke berett några administrativa svårigheter.

Utredningen är av den uppfattningen, att de positiva erfarenheterna från handläggningen av bidragsärenden av nyss angivet slag icke utan vidare kunna tagas som intäkt för att metoden skulle kunna tillämpas med samma lyckliga resultat när det gäller producent- och kontantbidragen. Det må nämligen fram-

hållas, att prövningen av ansökningar om skogsbidragen ske individuellt, något som om möjligt borde undvikas beträffande producent- och kontantbidragen. Dessa senare bidrag utgå till en betydligt större krets av jordbrukare än vad som är fallet med de berörda skogsbidragen. Utredningen anser därför, att en prövning av rätten till producentbidrag efter samma linjer som i fråga om skogsbidragen icke utgör en lämplig form av gränsdragning.

Kapitel 5. Bidragsbeloppen och bidragsskalan

Såsom omtalats i kapitel 2 innebar 1942 års jordbrukskommittés förslag till stöd åt det mindre jordbruket, att detta skulle utgå i form av kontantbidrag. Denna linje upptogs såsom förut nämnts icke i proposition nr 75/1947. I denna föreslogs i stället, att bidraget som regel skulle utgå i form av producentbidrag i förhållande till vid mejerier invägd mjölk. Bidragsskalan borde vara så konstruerad, att bidrag i princip skulle utgå för en till mejeri levererad kvantitet av upp till 4 000 kilogram mjölk och till mjölk omräknad grädde per år med 12 öre per kilogram och därefter förbli oförändrat för leveranser upp till 7 000 kilogram. För leveranser över 7 000 kilogram skulle det minskas med 6 öre för varje kilogram, varmed årsleveransen överstege sistnämnda myckenhet. Bidragets maximalbelopp skulle då bliva 480 kronor, som utginge vid mjölkleveranser mellan 4 000 och 7 000 kilogram.

Vid riksdagsbehandlingen framhöll särskilda utskottet, att det framför allt borde betraktas som önskemål att skalan bleve sådan, dels att stödet i första rummet komme de typiska övergångsjordbruken till godo, dels ock att det företräde i fråga om mjölkkvantiteternas storlek, som jordbrukare i slättbygderna hade framför brukningsdelar i övriga delar av landet, såvitt möjligt utjämnades. För att dessa önskemål skulle kunna tillgodoses och samtidigt stödets totalbelopp bliva sådant, att det komme att utgöra en effektiv hjälp, vore det nödvändigt att bidragsbeloppet per kilogram levererad mjölk för relativt små mjölkkvantiteter höjdes avsevärt (utöver förut utgående belopp, som var 4 öre per kilogram). Utskottet fann propositionens förslag i stort sett väl avvägt, ehuru enligt dess uppfattning förelåge vissa skäl för en avveckling av producentbidraget i något svagare takt än som föreslagits. Ett avdrag av 3 öre per kilogram syntes utskottet tämligen väl motsvara syftet med bidraget. — Propositionens förslag, med nyssnämnda av utskottet förordade jämkning, blev också riksdagens beslut.

Frågan om bidragsskalans utformning beröres även i utredningsdirektiven, i vilka det bl. a. framhålles, att mot nuvarande bidragsbestämmelser riktats den anmärkningen, att de skulle vara ägnade att åstadkomma en snedvridning av produktionen på så sätt, att de i vissa fall skulle leda till i och för sig omotiverade minskningar resp. ökningar av mjölkproduktionen. Det borde vara möjligt att konstatera, huruvida den faktiska produktionsutvecklingen givit något belägg för riktigheten av denna anmärkning. I samband härmed borde

även prövas, huruvida ur andra synpunkter någon ändring av bidragsskalan kunde anses påkallad.

I kapitel 3 har omtalats, att såväl lantbruksnämnder som mejeristyrelser ganska allmänt ansett sig kunna konstatera, att mjölkleveranserna till mejeri i viss utsträckning anpassats efter bidragsskalan. Sålunda uppges bl. a. att antalet mejerileverantörer från mindre jordbruk ökat samtidigt som det förmärkts en tendens till anpassning av leveranserna såväl uppåt från jordbrukare, vilkas årsleveranser tidigare understigit 4 000 kilogram, som nedåt från brukare, vilka förut levererat mer än 7 000 kilogram. Anpassningen nedåt synes dock icke ha skett i någon större omfattning.

Utredningen anser yttrandena från lantbruksnämnder och mejeristyrelser ha klarlagt, att producentbidraget haft viss inverkan på produktionsutvecklingen för mjölk under senare år. I yttrandena beröras visserligen närmast mejerileveranserna av mjölk, men utredningen finner det högst sannolikt, att den ökning av dessa leveranser från mindre jordbruk, som förmärkts, åtminstone till en del avspeglar en bakomliggande produktionsökning. I detta sammanhang må emellertid icke bortses från att under de senaste åren skett en allmän stegring av mjölkproduktionen ifrån det bottenläge, som nåddes efter 1947 års dåliga skörd. Denna omständighet manar till en viss försiktighet vid bedömningen av frågan om bidragets produktionsökande effekt. Utredningen vill här även erinra om att den allmänna ökning av mjölkproduktionen, som sålunda skett och som på sista tiden lett till vissa avsättningssvårigheter i fråga om mjölkprodukter, föranlett viss kritik av bidragssystemet på grund av dess produktionsstimulerande verkan.

Enligt direktiven har utredningen att beakta, att de förslag, som den kan komma att framlägga, icke få föranleda någon ökning av de totala kostnaderna för producent- och kontantbidragen ävensom att den nuvarande maximeringen av bidragsbeloppet till 480 kronor per år bör tjäna som norm även i fortsättningen.

Av de lantbruksnämnder, som ha haft erinringar att göra mot nuvarande bestämmelser om bidragets storlek, ha flera ansett, att maximibeloppet för producentbidraget utginge vid för låg mjölkmängd och därigenom missgynnade de egentliga jordbrukarna men gynnade personer med annan huvudförvärvskälla än lantbruk, främst den stora gruppen stödjordbrukare. För rättelse av denna felavvägning har av flera nämnder föreslagits, att bidragsskalans topp skulle förskjutas till högre kvantiteter än f. n. Den kostnadfördyring, som en dylik ändring skulle medföra, har förutsatts motverkas genom främst en sänkning av det nuvarande högsta beloppet per kilogram från 12 öre till lägre belopp. Även från annat håll än från lantbruksnämnder har framförts förslag av samma innebörd.

Utredningen anser många skäl tala för en ändring av bidragsbeloppen och bidragsskalan i den riktning, som sålunda förordats av bl. a. ett flertal lantbruksnämnder. Dessa skäl framläggas i det följande.

I närmast föregående kapitel har utredningen bl. a. diskuterat införandet av en undre arealgräns, genom vilken åtgärd skulle åstadkommas viss begränsning av bidragsrätten för stödjordbrukare. Utredningen ansåg sig dock icke vilja tillstyrka, att en dylik gräns infördes, utan uttalade, att en begränsning av bidragsrätten av åsyftat slag syntes böra åstadkommas medelst en ändring av bidragsskalan. En förskjutning av bidragsskalans tyngdpunkt till större kvantiteter medför en nedskärning av de till stödjordbrukare utgående bidragen samtidigt som bidraget i större utsträckning än vad som f. n. är fallet kommer den kategori brukare till del, för vilken det främst är avsett. Vad nu sagts betraktar utredningen som det huvudsakliga syftet med en omläggning av bidragsbestämmelserna i den diskuterade riktningen.

Men även ur andra synpunkter anser utredningen en dylik omläggning vara motiverad. Det förhållandevis höga bidraget per kilogram, maximalt 12 öre, medför en ganska stark spänning mellan det mjölkpris, som utfås av bidragstagare, och det pris som andra producenter erhålla. Att detta i och för sig utgör ett irritationsmoment har framgått av lantbruksnämndernas och mejeristyrelsernas yttranden. I det föregående har också framhållits, att det höga bidragsbeloppet per kilogram verkat stimulerande på mjölkproduktionen vid mindre brukningsdelar. Den ökning av mjölkproduktionen, som på denna grund skett, bör åtminstone till en del ha skett på bekostnad av annan produktframställning samtidigt som den medfört ökad användning av köpfoder. Producentbidraget skulle alltså ha medfört en ytterligare accentuering av den ensidiga inriktningen på produktion av mjölk inom småbruket. Att en dylik ensidighet i produktionsinriktningen åtminstone på längre sikt kan bli till nackdel för småbruket synes troligt. För dagen föreligger det förhållandet, att en ytterligare ökning av mjölkproduktionen icke anses önskvärd på grund av de avsättningssvårigheter i fråga om mjölkprodukter, som föreligga. De omständigheter, som nu nämnts, utgöra enligt utredningens mening i och för sig skäl för en sänkning av bidraget per kilogram från 12 öre till ett lägre örestal, oavsett att en dylik ändring såsom förut framhållits blir erforderlig på grund av den ifrågasatta förskjutningen av bidragsskalans tyngdpunkt.

På begäran av utredningen ha inom Svenska mejeriernas riksförening företagits vissa beräkningar av kostnaderna för producentbidraget vid alternativ utformning av bidragsskalan.

Beräkningarna bygga på följande förutsättningar, nämligen dels att bidrag, liksom hittills, som regel skall utgå för mjölkleveranser från brukningsdelar med högst 10 hektar åker, dels att bidraget skall utgöra högst 480 kronor per mjölkleverantör och år. Beräkningarna ha verkställts på grundval av den representativa undersökningen i juni 1950 av mjölkproduktionen i landet år 1949[1] samt leveransstatistiken för mejerier samma år. Den nämnda repre-

[1] Se Jordbruksekonomiska Meddelanden, nr 10/1950.

Tabell 11. Antal brukningsdelar med över 2 hektar åker, fördelade efter leveranser av mjölk till mejeri år 1949

Storleksgrupper efter areal åker, hektar		Ingen leverans	Under 2000 kg	2001—3000 kg	3001—4000 kg	4001—5000 kg	5001—6000 kg	6001—7000 kg	7001—8000 kg	8001—9000 kg	9001—10000 kg	10001—11000 kg	11001—12000 kg	12001—13000 kg	13001—14000 kg	14001—15000 kg	15001—16000 kg	Över 16000 kg	Samtliga
Södra och mellersta Sveriges slättbygder																			
2.01—10.00	antal ...	7 614	1 059	1 099	1 588	2 158	2 687	2 891	2 810	2 687	2 769	2 117	2 117	1 710	1 425	1 303	855	3 828	40 717
	procent	18.7	2.6	2.7	3.9	5.3	6.6	7.1	6.9	6.6	6.8	5.2	5.2	4.2	3.5	3.2	2.1	9.4	100.0
Över 10.00	antal ...	3 089	258	285	425	389	585	669	839	990	1 478	1 349	1 477	1 786	1 706	1 802	1 885	39 434	58 446
	procent	5.3	0.5	0.5	0.7	0.7	1.0	1.1	1.4	1.7	2.5	2.3	2.5	3.1	2.9	3.1	3.2	67.5	100.0
Samtliga	antal ...	10 703	1 317	1 384	2 013	2 547	3 272	3 560	3 649	3 677	4 247	3 466	3 594	3 496	3 131	3 105	2 740	43 262	99 163
	procent	10.8	1.3	1.4	2.0	2.6	3.3	3.6	3.7	3.7	4.3	3.5	3.6	3.5	3.2	3.1	2.8	43.6	100.0
Södra och mellersta Sveriges skogs-o. dalbygder																			
2.01—10.00	antal ...	14 482	2 009	2 428	3 348	4 437	5 609	5 943	6 027	5 441	5 441	4 688	4 186	3 348	3 097	2 595	1 758	8 873	83 710
	procent	17.3	2.4	2.9	4.0	5.3	6.7	7.1	7.2	6.5	6.5	5.6	5.0	4.0	3.7	3.1	2.1	10.6	100.0
Över 10.00	antal ...	1 378	128	128	128	179	255	332	383	357	408	485	689	664	638	715	689	17 972	25 528
	procent	5.4	0.5	0.5	0.5	0.7	1.0	1.3	1.5	1.4	1.6	1.9	2.7	2.6	2.5	2.8	2.7	70.4	100.0
Samtliga	antal ...	15 860	2 137	2 556	3 476	4 616	5 864	6 275	6 410	5 798	5 849	5 173	4 875	4 012	3 735	3 310	2 447	26 845	109 238
	procent	14.5	2.0	2.3	3.2	4.2	5.4	5.7	5.9	5.3	5.4	4.7	4.5	3.7	3.4	3.0	2.2	24.6	100.0
Norra Sverige [1]																			
2.01—10.00	antal ...	14 779	2 501	2 615	3 524	3 581	4 206	3 979	3 979	3 468	2 785	2 331	2 274	1 421	1 251	1 251	796	2 103	56 844
	procent	26.0	4.4	4.6	6.2	6.3	7.4	7.0	7.0	6.1	4.9	4.1	4.0	2.5	2.2	2.2	1.4	3.7	100.0
Över 10.00	antal ...	666	104	104	125	173	167	173	201	187	271	257	388	305	326	319	298	2 871	6 935
	procent	9.6	1.5	1.5	1.8	2.5	2.4	2.5	2.9	2.7	3.9	3.7	5.6	4.4	4.7	4.6	4.3	41.4	100.0
Samtliga	antal ...	15 445	2 605	2 719	3 649	3 754	4 373	4 152	4 180	3 655	3 056	2 588	2 662	1 726	1 577	1 570	1 094	4 974	63 779
	procent	24.2	4.1	4.3	5.7	5.9	6.8	6.5	6.5	5.7	4.8	4.1	4.2	2.7	2.5	2.5	1.7	7.8	100.0
Hela riket [1]																			
2.01—10.00	antal ...	36 875	5 569	6 142	8 460	10 176	12 502	12 813	12 816	11 596	10 995	9 136	8 577	6 479	5 773	5 149	3 409	14 804	181 271
	procent	20.3	3.1	3.4	4.7	5.6	6.9	7.1	7.1	6.4	6.1	5.0	4.7	3.6	3.2	2.8	1.9	8.1	100.0
Över 10.00	antal ...	5 133	490	517	678	741	1 007	1 174	1 423	1 534	2 157	2 091	2 554	2 755	2 670	2 836	2 872	60 277	90 909
	procent	5.7	0.5	0.6	0.7	0.8	1.1	1.3	1.6	1.7	2.4	2.3	2.8	3.0	2.9	3.1	3.2	66.3	100.0
Samtliga	antal ...	**42 008**	**6 059**	**6 659**	**9 138**	**10 917**	**13 509**	**13 987**	**14 239**	**13 130**	**13 152**	**11 227**	**11 131**	**9 234**	**8 443**	**7 985**	**6 281**	**75 081**	**272 180**
	procent	15.4	2.2	2.5	3.4	4.0	5.0	5.2	5.2	4.8	4.8	4.1	4.1	3.4	3.1	2.9	2.3	27.6	100.0

[1] Med undantag av fjällbygden i Jämtlands län samt inlandet i Västerbottens och Norrbottens län.

Tabell 12. Producentbidragets storlek vid olika årsleveranser av mjölk till mejeri

	Alt. 1[1]	Alt. 2	Alt. 3	Alt. 4	Alt. 5	Alt. 6	Alt. 7	Alt. 8
Bidrag per kilogram intill undre gränsen, öre	12	10	8	8	8	8	8	6
Maximibeloppets *undre* gräns, kg	4 000	4 800	6 000	6 000	6 000	6 000	6 000	8 000
» *övre* gräns, kg	7 000	7 800	9 000	10 000	9 000	10 000	11 000	11 000
Minskning per kilogram efter övre gränsen, öre	3	3	3	3	4	4	4	3
Kvantitet för bidragets upphörande, kg	23 000	23 800	25 000	26 000	21 000	22 000	23 000	27 000
Årsleverans av mjölk, kg	Bidragsbelopp per år, kr							
1 000	120	100	80	80	80	80	80	60
2 000	240	200	160	160	160	160	160	120
3 000	360	300	240	240	240	240	240	180
4 000	480	400	320	320	320	320	320	240
5 000	480	480	400	400	400	400	400	300
6 000	480	480	480	480	480	480	480	360
7 000	480	480	480	480	480	480	480	420
8 000	450	474	480	480	480	480	480	480
9 000	420	444	480	480	480	480	480	480
10 000	390	414	450	480	440	480	480	480
11 000	360	384	420	450	400	440	480	480
12 000	330	354	390	420	360	400	440	450
13 000	300	324	360	390	320	360	400	420
14 000	270	294	330	360	280	320	360	390
15 000	240	264	300	330	240	280	320	360
16 000	210	234	270	300	200	240	280	330
17 000	180	204	240	270	160	200	240	300
18 000	150	174	210	240	120	160	200	270
19 000	120	144	180	210	80	120	160	240
20 000	90	114	150	180	40	80	120	210
21 000	60	84	120	150	—	40	80	180
22 000	30	54	90	120	—	—	40	150
23 000	—	24	60	90	—	—	—	120
Kostnad, milj. kr	**62.3**	**63.1**	**63.3**	**65.4**	**60.0**	**62.7**	**65.0**	**61.4**

[1] Nuvarande bidragsskala.

sentativundersökningen har på utredningens begäran av jordbruksnämndens statistiska byrå bearbetats på så sätt, att uppgifter erhållits om mjölkleveranser av olika storlek från jordbruk av bidragsberättigad typ. Resultatet av denna bearbetning redovisas i tabell 11.

De alternativ, som utredningen övervägt och låtit kostnadsberäkna, ha sammanställts i tabell 12. Av de olika alternativen utgör nr 1 den nu gällande bidragsskalan. Bidraget per kilogram enligt detta utgör 12 öre. I alternativ nr 2 har räknats med 10, i nr 3—7 med 8 och i nr 8 med 6 öre per kilogram. Eftersom maximibeloppet såsom förut framhållits enligt direktiven skall kvarstå oförändrat vid 480 kronor, uppnås maximum senare ju lägre bidrag per kilogram som väljes. Utgår bidraget såsom nu är fallet med 12 öre per kilogram, erhålles maximibeloppet vid en mejerileverans (undre gräns) av 4 000 kilogram

mjölk. För ett bidrag av 10 öre är motsvarande kvantitet 4 800 kilogram, för 8 öre 6 000 kilogram och för 6 öre 8 000 kilogram.

Enligt f. n. gällande regler utgår maximibeloppet vid en mejerileverans av lägst 4 000 (undre gränsen) och högst 7 000 kilogram (övre gränsen). Intervallet mellan den undre och den övre gränsen, toppbredden, utgör alltså 3 000 kilogram. Med samma bredd har räknats i alternativen nr 2, 3, 5 och 8, nedan i de övriga kalkylerats med en bredd av 4 000 kilogram (nr 4 och 6) samt 5 000 kilogram (nr 7). Den övre gränsen för maximibeloppet, alltså den kvantitet, efter vilken bidraget minskar, är direkt beroende av den undre gränsens belägenhet och toppbredden. Den övre gränsen ligger f. n. vid 7 000 kilogram, men enligt de övriga alternativen högre, vid nr 7 och 8 så högt som vid 11 000 kilogram.

Vid mejerileveranser, vilka överstiga den övre gränsen, reduceras bidragsbeloppet f. n. med 3 öre per kilogram. Med samma minskningsbelopp räknas även i alternativen nr 2—4 och 8, medan i nr 5—7 kalkyleras med 4 öre per kilogram.

Producentbidrag upphör enligt gällande regler att utgå vid en mjölkleverans av 23 000 kilogram per år. Vid samma kvantitet upphör även bidraget att utgå enligt alternativ nr 7. Kvantiteten varierar i övrigt från 21 000 till 27 000 kilogram.

Såsom förut framhållits måste av utredningen framförda förslag i kostnadshänseende hålla sig inom nuvarande kostnadsram. Med gällande bidragsskala utgöra de beräknade kostnaderna för producentbidraget (från kontantbidraget bortses här) 62,3 miljoner kronor. Motsvarande kostnadssumma för alternativen 2—8 växlar från 60,0 till 65,4 miljoner kronor. Utredningen finner, att även de kostsammaste av de diskuterade alternativen torde falla inom den föreskrivna kostnadsramen. Utredningen finner sig därför oförhindrad att diskutera de berörda alternativen utan att behöva taga hänsyn till skiljaktiga kostnader.

Utredningen har förut framhållit, att en sänkning av bidraget per kilogram från 12 öre enligt dess mening av olika skäl vore motiverad. Under övervägande inom utredningen har varit en reduktion av bidraget till 10, 8 eller 6 öre per kilogram. Att sänka bidragsbeloppet till 10 öre, alltså med endast 2 öre, har utredningen å ena sidan funnit innebära en för liten justering med hänsyn till den kritik, som riktats mot det nuvarande bidragets höjd. Att begränsa bidraget till 6 öre, alltså till hälften av nuvarande belopp, har utredningen å andra sidan ansett utgöra en för radikal ändring. Utredningen har kommit till den uppfattningen, att en reduktion av bidraget från 12 till 8 öre skulle medföra en lämplig avvägning av bidraget per kilogram.

Intervallet mellan den undre och den övre gränsen för maximibeloppet, toppbredden, utgör f. n. 3 000 kilogram. Utredningen har även övervägt en ändring av bidragsskalan på denna punkt och stannat för en ökning till 5 000 kilogram.

Efter uppnådd övre gräns för maximibeloppet sjunker bidraget f. n. med 3 öre per kilogram ytterligare levererad mjölk. Med bibehållande av detta avdragsbelopp skulle vid de förslag till ändringar av bidragsskalan, som utredningen i det föregående framlagt, producentbidrag upphöra att utgå först vid en leverans av 28 000 kilogram mot f. n. 23 000 kilogram. Utredningen är av den uppfattningen, att sistnämnda gräns med hänsyn till bidragets syfte är väl avvägd och i varje fall icke bör nämnvärt ändras. För att de av utredningen i övriga hänseenden föreslagna ändringarna i bidragsskalan icke på denna punkt skola få en verkan av icke önskvärt slag, anser utredningen, att bidragsskalan bör givas en brantare lutning nedåt än vad som nu är fallet. En förhållandevis snabb avveckling finner utredningen önskvärd även ur den synpunkten, att tröskelproblemet vid arealgränsen blir mindre framträdande än eljest. Om avdraget per kilogram mjölk efter uppnådd övre gräns för maximibeloppet ökas från 3 till 4 öre per kilogram, skulle bidraget komma att upphöra vid 23 000 kilogram. Bidragsrätten (antalet bidragstagare) beröres alltså icke av det diskuterade alternativet.

Den bidragsskala för producentbidraget, som utredningen funnit sig böra förorda, har förut betecknats som alternativ 7. Nu gällande bidragsskala och den av utredningen föreslagna skalan återges grafiskt i figur 1. Den nya bidragsskalan skiljer sig, såsom framgått av det föregående, i följande hänseenden från den nu gällande.

1. Bidraget per kilogram till mejeri levererad mjölk före uppnådd undre gräns för maximibeloppet sänkes från 12 till 8 öre per kilogram.

2. Maximalt bidragsbelopp, 480 kronor, utgår vid mjölkleveranser av 6 000—11 000 kilogram mot f. n. 4 000—7 000 kilogram.

3. Bidraget minskar efter uppnådd övre gräns för maximibeloppet med 4 mot f. n. 3 öre per kilogram. Bidrag upphör därmed att utgå vid 23 000 kilogram (ingen förändring).

Utredningen ingår härefter på frågan om det inbördes förhållandet mellan producent- och kontantbidraget. Beträffande denna relation ha flera lantbruksnämnder haft vissa erinringar att göra. Den främsta av dessa har varit, att producentbidragstagarna i mellangruppen nu hade något sämre ställning än kontantbidragstagarna i samma grupp. Medelavkastningen per ko vore nämligen högre än vad man kalkylerat med vid bestämmelsernas utformning. Vid ett koantal av 4—8 djur vore det fördelaktigare med kontant- än producentbidrag. En riktigare relation erhölles, har det uttalats, om maximibeloppet för producentbidraget finge utgå för större mejerileveranser än vad som f. n. vore fallet.

Den kritik, som sålunda anförts mot det inbördes förhållandet mellan producent- och kontantbidraget, har utredningen funnit vara i stort sett berättigad. Utredningen lämnar i det följande några uppgifter till belysning härav.

Figur 1. Producentbidragets storlek vid nuvarande och vid av utredningen föreslagen bidragsskala

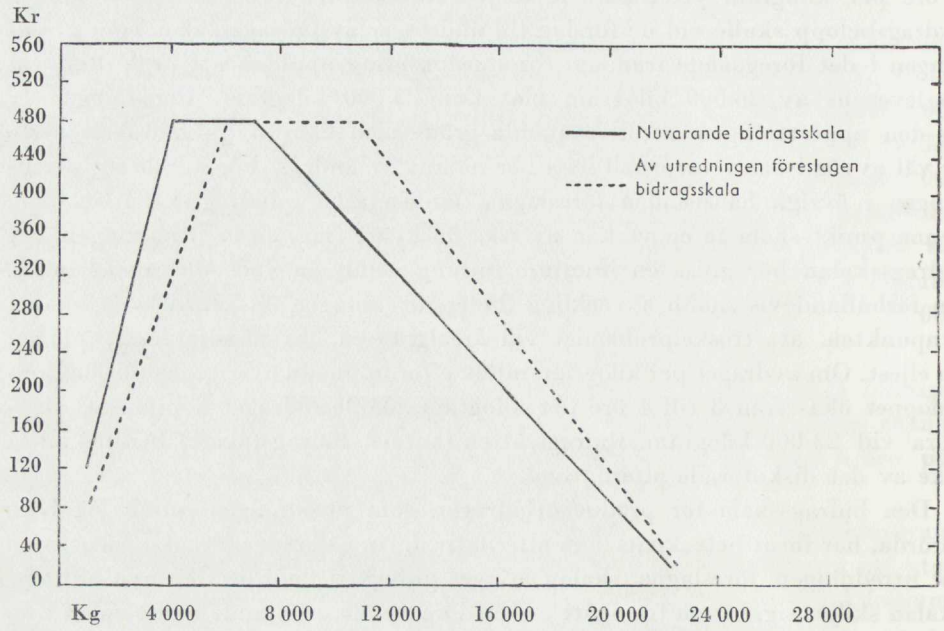

Med ledning av en inom statistiska centralbyrån utförd undersökning avseende år 1944 samt vissa uppgifter från Svenska mejeriernas riksförening kan den genomsnittliga mjölkleveransen till mejeri åren 1944—1946 beräknas till 2 100 kilogram per ko.[1] Medelleveransen från en besättning av 4—5 kor — för vilket koantal kontantbidraget utgår med sitt maximibelopp — under samma period skulle sålunda ha uppgått till cirka 8 500—10 500 kilogram. Motsvarande tal torde f. n. ligga vid 10 000—12 500 kilogram. Producentbidraget utgår med sitt maximibelopp vid en mejerileverans av 4 000—7 000 kilogram mjölk. Enligt gällande bestämmelser erhåller en jordbrukare, som per år levererar 10 000 kilogram mjölk, 390 kronor i producentbidrag. Motsvarande bidrag för en leverans av 12 500 kilogram utgör 315 kronor. En kontantbidragstagare med en kobesättning av motsvarande storlek erhåller i båda fallen maximibeloppet 480 kronor. Vad nu anförts bekräftar riktigheten av den kritik, som riktats mot den relation som förefinnes mellan producent- och kontantbidraget.[2]

De jämförelser, som hittills utförts, avse förhållanden vid nuvarande bidragsskala. Om det av utredningen förut framförda förslaget om ändring av bidragsskalan genomföres, skulle en bättre samordning av de båda bidragsformerna åstadkommas. En producent, som — för att anknyta till nyss anfört exempel —

[1] Beträffande centralbyråns undersökning, se Jordbruksekonomiska Uppgifter, nr 4/1946.
[2] Dispróportionen ökas givetvis alltefter som produktionen per ko stegras.

levererar 10 000 resp. 12 500 kilogram mjölk per år, erhåller enligt den föreslagna nya skalan ett producentbidrag av 480 kronor i det förra och 420 kronor i det senare fallet. En viss skevhet i relationen kvarstår emellertid fortfarande. En fullt riktig avvägning — uttrycket torde icke behöva missförstås — skulle nämligen förutsätta, att leveranser av 10 000—12 500 kilogram skulle behöva falla i mitten av bidragstoppen. Detta är emellertid icke fallet med den av utredningen föreslagna bidragsskalan, då toppen enligt denna sträcker sig mellan 6 000 och 11 000 kilogram. Fullt »riktig» skulle avvägningen bli först om gränserna för det maximala bidragsbeloppet sattes några tusental kilogram högre än sist angivna tal (f. n. ligga gränserna *under* samma tal, nämligen vid 4 000 resp. 7 000 kilogram).

Vid bedömningen av avvägningsfrågan torde man emellertid, anser utredningen, även i viss mån böra taga hänsyn till att medelmjölkmängden per ko varierar ganska avsevärt mellan olika landsdelar, främst beroende på förekomsten av skilda nötkreatursraser. Under år 1948/49 uppgick inom skilda produktionsområden medelavkastningen för mjölkkor anslutna till officiell kontroll till följande kvantiteter.[1]

Mälarområdet	3 763	kg
Mellansvenska slättbygden	3 824	»
Småländska höglandet	3 681	»
Sydsvenska slättbygden	4 382	»
Västsvenska området	3 900	»
Mellansvenska skogsbygden	3 474	»
Södra och mellersta Norrland	2 924	»
Norrbotten	2 815	»

Medelproduktionen varierade sålunda under det behandlade året mellan 2 815 och 4 382 kilogram mjölk. Det må anmärkas, att de till kontrollverksamheten anslutna besättningarna ha en mjölkproduktion över medeltalet. Detta förhållande har emellertid föga betydelse vid en jämförelse av nu företaget slag.

Medelavkastningen för mjölkkor av olika rastyp var år 1948/49 enligt samma källa.

Svensk kullig boskap	2 874	kg
Svensk röd och vit boskap	3 747	»
Svensk låglandsboskap	4 410	»

Det är icke en tillfällighet, att den anförda siffran för svensk kullig boskap (2 874) kilogram nära sammanfaller med de tal, som förut angivits för norrlandsområdena (2 924 och 2 815 kilogram), samt att liknande överensstämmelse föreligger för svensk låglandsboskap (4 410 kilogram) och sydsvenska slättbygden (4 382 kilogram). I de förra delarna av landet dominerar den kulliga boskapen, i de senare låglandsrasen.

[1] Enligt kontrollnämndens redogörelse för nämnda år.

Vissa differenser i mjölkproduktion per ko föreligga även vid brukningsdelar av olika storlek. Dessa äro dock, såvitt framgår av lantbruksstyrelsens jordbruksekonomiska undersökning, ganska obetydliga och få betecknas som betydelselösa i föreliggande sammanhang.

Med de förut anförda uppgifterna anser utredningen sig ha påvisat, att det förslag till ändring av bidragsskalan för producentbidrag, som utredningen tidigare framlagt, kan väntas medföra en bättre inbördes avvägning av producent- och kontantbidraget än nuvarande bidragsskala. Fullständig överensstämmelse (här åsyftas likartade villkor för erhållande av maximibidrag) mellan de båda bidragsformerna om hänsyn tages till den faktiska medelavkastningen per ko uppnås emellertid ej heller med utredningens förslag. Utredningen anser dock att en full överensstämmelse i här avsedd mening icke bör eftersträvas. Hänsyn bör enligt utredningens mening tagas till att ett förhållandevis stort antal bidragstagare finnes i de delar av landet, där avkastningen per ko ligger under de genomsnittliga rikssiffrorna.

Inom utredningen har också diskuterats förslag om att producentbidraget i fortsättningen skulle utgå med fast belopp. Härigenom skulle bidraget ej längre få någon inverkan på produktionsutvecklingen samtidigt som det administrativa förfarandet skulle förenklas. För de tre år, under vilka bidrag nu utgått, skulle ske en uträkning av hur stor mejerileveransen för varje brukare genomsnittligt varit. Medeltalet skulle bli avgörande för det bidrag brukarna skulle ha för framtiden. Utredningen anser, att förslag i angiven riktning på grund av direktiven falla utanför utredningens ram. I detta sammanhang må erinras om den starka kritik, som på sin tid restes mot jordbrukskommitténs förslag om att småbrukarstödet skulle utgå såsom kontantbidrag utan motprestation.

Kapitel 6. Särskilda frågor rörande bidragsrätten

Producentbidrag till nytillträdande brukare

Det av 1942 års jordbrukskommitté framlagda förslaget till riktlinjer för den framtida jordbrukspolitiken syftade till en sammankoppling av den prisreglerande verksamheten och rationaliseringsverksamheten på jordbrukets område. Det av kommittén uppdragna programmet för jordbrukets rationalisering innefattade bl. a. en yttre rationalisering, syftande till att skapa ett ökat antal familjejordbruk genom anskaffandet av tillskottsjord från större jordbruk eller genom sammanläggning av sådana mindre jordbruk, s. k. övergångsjordbruk, där den bristande lönsamheten hos själva jordbruket ej kunde kompenseras av andra förvärvskällor.

Med denna uppläggning av de allmänna riktlinjerna för jordbrukspolitiken blev frågan om ett särskilt stöd för det mindre jordbruket närmast ett spörsmål om de åtgärder, som av sociala skäl borde vidtagas för att bereda innehavarna av övergångsjordbruken en skälig hjälp under den tid, som måste förflyta, innan rationaliseringsprogrammet kunde genomföras. Det bidrag, som kommittén föreslog skola utgå till innehavare av övergångsjordbruk, förutsattes i princip endast komma de dåvarande brukarna till godo. Undantag från denna regel borde endast göras, då den nye ägaren redan tidigare varit knuten till brukningsdelen, exempelvis då make övertoge brukningsdel efter den andre makens död eller beträffande barn, som i realiteten skött brukningsdelen redan före det nya bidragssystemets införande.

Jordbrukskommitténs förslag beträffande de förutsättningar, under vilka nytillträdande innehavare av övergångsjordbruk skulle kunna erhålla bidrag, får betraktas som ganska restriktivt. I proposition nr 75/1947 föreslogs också vissa uppmjukningar på denna punkt. Förutom make samt barn, som redan tidigare i huvudsak skött brukningsdelen, borde även nytillträdande annan brukare, beträffande vilken sistnämnda förhållande varit rådande, kunna erhålla bidrag. Härutöver borde under en övergångstid av tre år finnas möjlighet att bevilja bidrag åt ny ägare under förutsättning att lantbruksnämnden haft tillfälle att disponera över fastigheten för rationaliseringsändamål men underlåtit att begagna sig av detta tillfälle.

Riksdagsbeslutet innebar ett ytterligare steg på den väg, som beträtts i propositionen. Enligt särskilda utskottets av riksdagen godkända utlåtande borde sålunda bidrag kunna utgå till nytillträdande brukare även i sådana fall, då erforderlig yttre rationalisering av fastigheten ännu ej kunnat genomföras samt ett bibehållande av bidraget med hänsyn härtill och till omständig-

heterna i övrigt syntes påkallat. Bidrag borde emellertid i dylikt fall ej beviljas med mindre fastigheten vore i behov av yttre rationalisering och detta behov vore så stort, att brukaren ej kunde beräknas ha möjlighet att uppnå en skälig inkomstnivå, förrän rationaliseringen blivit genomförd. Oavsett föreliggande brister å fastigheten borde i sådant fall bidrag icke heller utgå, om den nye innehavaren på grund av personliga förhållanden befunnit sig i en sådan ställning, att behov av bidrag ej kunde anses föreligga. Den omständigheten, att bidrag beviljades till ny innehavare, borde enligt utskottet icke heller ovillkorligen medföra, att detsamma skulle utgå under hela den tid han komme att inneha fastigheten. I sådant fall borde bidrag endast utgå till dess rationaliseringen genomförts eller brukaren beretts möjlighet att genomföra densamma.

Bidragskungörelsen 4 § 2 mom. a) och b) anger, i anslutning till utskottets uttalande, följande förutsättningar, under vilka nytillträdande brukare må erhålla producentbidrag.

a) Den föregående innehavaren av brukningsdelen har varit berättigad till bidrag, varjämte den nye innehavaren *antingen* övertagit brukningsdelen efter make *eller* eljest på grund av släktskap eller annat förhållande stått den föregående innehavaren nära och redan före den 1 juli 1948 helt eller huvudsakligen skött jordbruket å brukningsdelen.

b) Brukningsdelen — vars föregående innehavare uppburit bidrag — är i behov av yttre rationalisering och brukaren kan beräknas ha möjlighet att först sedan sådan rationalisering kommit till stånd uppnå en tillfredsställande bärgning, varjämte med hänsyn härtill och till omständigheterna i övrigt ett särskilt stöd till brukaren kan anses befogat.

Vidare stadgas i 7 §, att till nytillträdande brukare, som beviljats bidrag jämlikt bestämmelserna under a), skall utgå bidrag under hela den tid han innehar brukningsdelen. Då däremot bidrag tillerkänts ny brukare enligt föreskrifterna under b), utgår detsamma endast under tid, som lantbruksnämnden äger bestämma. Vid dylikt avgörande skall beaktas, att bidraget bör upphöra, då erforderlig yttre rationalisering av brukningsdelen kommit till stånd, eller behovet av bidraget eljest bortfallit, eller om brukaren utan bärande skäl underlåtit att begagna sig av föreliggande möjlighet att genomföra sådan rationalisering.

Bidragskungörelsens nu återgivna föreskrifter om förutsättningarna för nytillträdande brukare att erhålla bidrag utgöra, såsom anförts i kapitel 3, en av de främsta missnöjesanledningarna beträffande producentbidraget. Av lantbruksnämndernas yttranden ävensom av de av utredningen genomgångna besvärsärendena framgår dessutom, att tillämpningen av kungörelsens 4 § 2 mom. berett lantbruksnämnderna vissa svårigheter.

Det ganska utbredda missnöje, som sålunda förekommit beträffande föreskrifterna om bidragsrätten för nytillträdande brukare, bottnar enligt utredningens uppfattning till stor del i bristande kännedom om producentbidragets tillkomsthistoria och syftet med detta bidrag. Till den del kritiken tar sikte

på de allmänna principerna för bidragsrätten saknar utredningen med hänsyn till direktiven anledning att här ingå på densamma.

Utredningen har emellertid ansett sig böra upptaga till prövning vissa med bidragsrätten för nytillträdande brukare sammanhängande frågor, vilka icke få anses beröra de grundläggande principerna för producentbidraget.

Missnöjet med bestämmelserna i kungörelsens 4 § 2 mom. om bidrag till nytillträdande brukare avser främst de under b) meddelade reglerna. Det har emellertid från vissa håll ifrågasatts, huruvida icke bestämmelserna under a) efter en viss övergångstid borde slopas. Om bedömningen genomgående företoges med utgångspunkt från behovet av yttre rationalisering, alltså enligt bestämmelserna under b), skulle ernås större rättvisa.

Utredningen har övervägt, huruvida en ändring av bestämmelserna i den riktning, som sålunda ifrågasatts, lämpligen borde företagas. För en sådan ändring talar otvivelaktigt vissa rättvisesynpunkter. Utredningen anser emellertid, att de skäl, som motivera ett bibehållande av nuvarande bestämmelser, böra tillmätas större vikt. Den vill i detta hänseende fästa uppmärksamheten på att det som villkor för den kritiserade »automatiska» överflyttningen av bidragsrätten uppställts ej endast krav på att den frånträdande och tillträdande brukaren på grund av släktskap eller annat förhållande skola ha stått varandra nära utan även krav på att den nytillträdande redan före den 1 juli 1948 helt eller huvudsakligen skall ha skött jordbruket å brukningsdelen. Övergången av brukningsdel på ny innehavare i fall av ifrågavarande slag utgör därför enligt utredningens mening snarare en formell än en reell förändring av brukarförhållandena. Under sådana omständigheter finner utredningen tillräckliga skäl icke föreligga att ändra ifrågavarande bestämmelser.

Att fastslå de förhållanden, som enligt 4 § 2 mom. a) utgöra förutsättning för nytillträdande brukares bidragsrätt synes i allmänhet icke ha berett lantbruksnämnderna några större svårigheter. Det gäller i dessa fall oftast att fastställa, huruvida den i förhållande till den föregående brukaren närstående, vilken sökt bidrag, »helt eller huvudsakligen» skött jordbruket före den 1 juli 1948, alltså att fastslå vissa faktiska förhållanden. Annorlunda ligger saken till, när det gäller att avgöra, huruvida förutsättningar för bidrag enligt b) äro för handen. Härvid skall nämligen en bedömning ske, huruvida brukningsdelen är i behov av yttre rationalisering och brukaren först sedan sådan rationalisering kommit till stånd kan beräknas hava möjlighet att uppnå en tillfredsställande bärgning. Såsom tidigare omtalats ha flertalet lantbruksnämnder funnit bedömningen på denna punkt bereda särskilda svårigheter.

Man kan här lämpligen skilja mellan två olika fall. I det förra fallet kan den önskvärda rationaliseringen av den ej bärkraftiga fastigheten icke komma till stånd eller i varje fall icke genomföras inom överskådlig framtid. I det senare fallet skulle den icke bärkraftiga brukningsdelen visserligen kunna förstärkas, men innehavaren har icke för avsikt att vidtaga en dylik åtgärd.

Vad det förra slaget av bidragsfrågor angår anser utredningen, att bidrag bör vägras endast där det står fullständigt klart, att yttre rationalisering för den berörda fastigheten icke kan komma till stånd. Det förekommer ofta, att två eller flera ofullständiga brukningsdelar, vilka alla anses behöva bli föremål för yttre rationalisering, gränsa till varandra. Det torde i dylika fall ofta vara svårt att avgöra, vilka som skola bestå för framtiden och vilka som skola uppdelas och uppgå i de andra. Föreligger ovisshet på denna punkt, bör bidrag enligt utredningens mening beviljas. Det får förutsättas, att bidrag i dylika fall lämnas tills vidare samt att bidragsfrågan upptages till förnyad prövning så snart förhållandena det aktualisera.

Vad det senare slaget av bidragsfrågor beträffar anser utredningen, att skäl här i allmänhet icke föreligga att bevilja bidrag. Undantag härifrån synes dock enligt utredningens mening kunna ifrågasättas i vissa speciella fall. Från norrländskt håll har framhållits, att bolagsarrendatorerna intoge en missgynnad ställning vid tillträde av brukningsdel efter den 1 juli 1948. Även om möjlighet till yttre rationalisering funnes, kunde den oftast icke utnyttjas, enär bolagen, med hänsyn till behovet av arbetskraft, icke vore villiga därtill. Utredningen anser, att i fall av angivet eller liknande slag bidrag skall kunna beviljas.

Producentbidrag eller kontantbidrag m. m.

Det förslag, som 1942 års jordbrukskommitté framlade beträffande stödet till det mindre jordbruket, innebar, att detsamma skulle utgå i form av kontantbidrag efter brukningsdelarnas areal. I anslutning till den kritik, som riktats mot denna bidragsform, föreslogs i proposition nr 75/1947 i stället, att stödet skulle utgå i form av producentbidrag för mjölk, kompletterat med ett efter koantalet avvägt kontantbidrag för sådana jordbrukare, som icke kunde leverera mjölk till mejeri. Beträffande kontantbidraget underströks i propositionen, att avgörande vikt borde fästas vid brukningsdelens läge i förhållande till mejeriets körlinje och att bidrag sålunda borde beviljas endast om med hänsyn till avståndet till körlinjen leverans av praktiska skäl finge anses utesluten. Dock borde undantag kunna göras i det fall, att det förelåge ett rent lokalt behov av mjölk, vilket ej kunde täckas genom leverans från annan brukningsdel eller från mejeri. Vidare uttalades i propositionen, att med hänsyn till att producentbidrag icke föreslagits utgå för husbehovsförbrukning av mjölk, jordbrukare med endast en ko icke borde tilldelas kontantbidrag. — Såsom förut omtalats godkände riksdagen propositionen i här berörda delar.

Frågan, under vilka förutsättningar kontantbidrag skall kunna beviljas, har uppenbarligen berett lantbruksnämnderna vissa svårigheter. Att fastslå, vad som skall förstås med »godtagbart leveranshinder», kan erbjuda stora vanskligheter. Lantbruksnämnderna ha som regel godtagit ett avstånd från mjölktransportlinje av en kilometer som hinder för mejerileverans men till-

lämpat regeln med hänsynstagande jämväl till andra faktorer än vägsträckans längd. Även vid bedömningen av frågan, huruvida viss mjölkförsäljning direkt till konsument skulle kunna anses tillgodose ett lokalt behov, synas nämnderna ha sökt att i möjligaste mån beakta föreliggande speciella förhållanden.

Utredningen behandlar i det följande frågan, huruvida gällande bestämmelser om »godtagbart leveranshinder» kunna anses tillfredsställande eller om de, såsom blivit ifrågasatt, böra utsträckas att även omfatta andra fall av hinder för mejerileverans.

Vad först beträffar huvudregeln i nu gällande bestämmelser om rätten till kontantbidrag anser utredningen, i anslutning till uttalande i proposition nr 75/1947, att avgörande vikt bör fästas vid brukningsdelens läge i förhållande till mejeris körlinje. Även i fortsättningen bör enligt utredningens mening som huvudregel gälla, att kontantbidrag bör beviljas endast om mjölkleveranser till mejeri med hänsyn till avståndet till körlinje av praktiska skäl få anses uteslutna. Utredningen har icke funnit anledning till erinran beträffande avståndsregelns praktiska tillämpning.

Undantag från avståndsregeln kan enligt nuvarande bestämmelser endast göras i det fall, att det föreligger ett rent lokalt behov av mjölk, vilket ej kan täckas genom leverans från annan brukningsdel eller från mejeri. I ett flertal av de yttranden, som avgivits av lantbruksnämnder och mejeristyrelser, har framhållits, att man funnit nuvarande bestämmelser för restriktiva och därför ville ifrågasätta vissa uppmjukningar. Det har föreslagits, att som godtagbart leveranshinder skulle upptagas dels gödkalvsuppfödning, dels en förhållandevis stor konsumtion av mjölk i producenthushållet.

Vad angår den första frågan, alltså att godtaga gödkalvsuppfödning som leveranshinder, vill utredningen framhålla, att ganska starka skäl kunna anföras som motiv för en ändring i denna riktning. Det har i flera yttranden framhållits, att nuvarande bestämmelser särskilt i dagens försörjningsläge icke kunde betraktas som lyckliga. Man har hävdat, att jordbrukares gödkalvsuppfödning borde anses som lika värdefull för försörjningen som produktionen av mjölk. Ytterligare kan göras gällande rättvisesynpunkten. Den enskilde jordbrukaren borde icke bli lidande på att han inriktar sin produktion med hänsyn till marknadens krav. Utredningen är medveten om att det i dagens försörjningsläge kan synas mindre rationellt att tillämpa ett bidragssystem, som är ägnat att motverka en ur marknadssynpunkt önskvärd produktionsomläggning. Den vill dock framhålla, att försörjningsläget ånyo kan förändras. Av denna anledning skulle det kunna betecknas som mindre välbetänkt att på det sätt som ifrågasatts låta det vid tidpunkten för bestämmelsernas fastställande rådande läget vara avgörande för utformningen av desamma. Toges nu hänsyn till det aktuella försörjningsläget borde så också ske framdeles med kanske ofta återkommande ändringar i bestämmelserna som följd.

Beträffande den andra frågan, alltså att godtaga en mera betydande mjölk-

förbrukning i producentens hushåll som leveranshinder, vill utredningen till en början erinra om att bidrag principiellt icke ansetts böra utgå för hushållsmjölk. Såsom tidigare framhållits är detta anledningen till att kontantbidrag icke beviljas brukare med endast en ko. Det har förutsatts, att mjölken från en ko i allmänhet endast skall förslå för producentens hushåll, varför i dessa fall icke skulle bli fråga om mejerileveranser eller i varje fall blott små sådana. Utredningen är fullt medveten om att förbrukningen av mjölk hos producenterna kan växla beroende på hushållets storlek och hushållsvanorna. Det vill emellertid förefalla som om de extrema fall, som förekomma, tillagts en något för stor betydelse. I det alldeles övervägande antalet fall torde de variationer i leveransförmågan, som bero på växlingar i hemmaförbrukningen av mjölk, vara ganska små. Utredningen vill i detta sammanhang även erinra om att det allmänna tager hänsyn till familjestorleken genom barnbidragen.

Vid bedömningen av spörsmålet om en uppmjukning av nuvarande regler för erhållande av kontantbidrag har utredningen ansett viss hänsyn böra tagas till följande omständigheter. Nuvarande regler om beviljande av kontantbidrag (och detta gäller än mer de bestämmelser, som förut funnits i fråga om lantsmörsbidrag) ha tillkommit i ett försörjningsläge, då det ansetts önskvärt att mjölken i största möjliga utsträckning inlevererades till mejeri. Det allmänna försörjningsläget har numera stabiliserat sig — även om såsom förut framhållits förändringar beträffande olika produktslag snabbt kunna ske. Den försörjningsmässiga hänsynen torde numera icke böra tillmätas samma betydelse som tidigare, ett förhållande som enligt utredningens mening utgör skäl för en ändring eller uppmjukning av nuvarande bestämmelser. Utredningen anser, att undantag från avståndsregeln bör kunna göras icke blott när lokal mjölkförsäljning sker utan även när det föreligger omständigheter av annat slag, till vilka hänsyn skäligen borde kunna tagas.

En tänkbar utväg att komma ifrån de ojämnheter i bidragssystemet, som förut behandlats, skulle vara att låta de bidragsberättigade själva välja, om de föredroge producentbidrag eller kontantbidrag. En ändring av bidragsbestämmelserna i denna riktning kan måhända synas lösa vissa problem sammanhängande med nuvarande bidragssystem. Utredningen är dock av den uppfattningen, att en valfrihet skulle få olämpliga följder. Av betydelse i detta sammanhang synes vara, att en valfrihet skulle försvåra möjligheterna att i många fall upprätthålla eller starta en mjölktransportlinje, om nämligen en del producenter på viss ort skulle vilja ha kontantbidrag och därför bröte sig ur och minskade den grupp brukare, som utgjorde underlaget för körlinjens upprätthållande. En valfrihet torde därjämte såvitt utredningen kan se medföra en ur många synpunkter betänklig obeständighet och löslighet i bidragsförhållandena med åtföljande betydande administrativ belastning för lantbruksnämnderna. Med hänsyn till den kritik och det missnöje med nuvarande bestämmelser, som framförts till lantbruksnämnderna, hade det legat nära till

hands att förslag i anförd riktning framförts från detta håll. Så är emellertid icke fallet. Av angivna skäl anser utredningen sig icke kunna förorda en valfrihet mellan de båda bidragsformerna för bidragstagarna.

Utredningen behandlar i detta avsnitt till sist frågan, huruvida och efter vilka normer kontantbidrag bör utgå i det fall bidragstagaren reducerat eller helt avvecklat sitt kobestånd. Enligt nuvarande regler utgår kontantbidraget efter antalet kor 1944—1946, oavsett om någon förändring av koantalet sedan dess förekommit eller ej. Ett flertal lantbruksnämnder ha förordat, att kontantbidrag skulle få utgå på grundval av det aktuella antalet djur, varvid brukare, som övergått till kreaturslöst jordbruk, skulle gå förlustig bidragsrätten.

Beträffande de båda bidragsformerna föreligger med gällande regler den betydelsefulla skillnaden, att medan producentbidraget varierar med leveranserna av mjölk till mejeri, kontantbidraget kvarstår oförändrat även om koantalet förändrats sedan basperioden. Den inkonsekvens, som ligger häri, har som nyss nämnts påtalats från lantbruksnämnders sida. Även från andra håll ha anmärkningar framförts på ifrågavarande punkt. Kritiken avser framför allt det förhållandet, att innehavare av kreaturslösa jordbruk uppbära kontantbidrag. Utredningen är också av den uppfattningen, att det är principiellt oriktigt att kontantbidraget ej påverkas om förändringar ske i koantalet. Om man ser till bestämmelserna om producentbidrag fordrar konsekvensen, att hänsyn tages till förändringar av detta slag. En ändring av bestämmelserna torde emellertid icke böra göras så, att producenterna bli benägna att ändra koantalet för att komma i åtnjutande av maximalt bidrag. Utredningen anser, att bidragstagare bör åläggas skyldighet att anmäla förändringar i koantalet till lantbruksnämnden. Kommer det härigenom eller på annat sätt till nämndens kännedom, att för bidragstagare skett en väsentlig och bestående ändring av koantalet, bör nämnden äga anpassa bidraget efter de nya förhållandena.

Producentbidraget och bekämpningen av de smittsamma husdjurssjukdomarna

Genom remiss den 12 maj 1950 har utredningen anbefallts att avgiva yttrande över en skrivelse från veterinärstyrelsen den 22 april 1950 angående frågan om deltagande i kampen mot smittsamma husdjurssjukdomar såsom villkor för producentbidrag.

Veterinärstyrelsens skrivelse var föranledd av framställningar från distriktsveterinären I. Nihlén, Eslöv, och chefsveterinären S. Gussarsson, Skara, i vilka framhållits, att producentbidraget i många fall hade haft oförmånlig inverkan på bidragstagares anslutning till tuberkulosbekämpandet. Tilläggen eller avdragen å mjölkpriset enligt kungörelsen den 20 juni 1941 (nr 580) angående tilläggspris för mjölk från vissa nötkreatursbesättningar vore nämligen av ringa storleksordning jämfört med producentbidraget. Härigenom komme den åsyftade verkan att stimulera anslutningen till tuberkulosbekämpningen att utebliva.

I sin nyssnämnda skrivelse har veterinärstyrelsen anfört bl. a. följande. Enligt verkställda beräkningar vore den 1 januari 1950 över 96 % av landets besättningar att anse som fria från tuberkulos och föga mer än 1 % konstaterade kastsjukesmittade. Även om antalet tuberkulos- och kastsjukesmittade besättningar sålunda vore mycket ringa i jämförelse med totalantalet, utgjorde emellertid sådana enstaka besättningar en betydande fara icke endast för närbelägna besättningar utan även för ett betydande antal gårdar i övrigt genom risken för smitta via mejeri. Producent- och kontantbidragen skulle enligt styrelsens mening kunna bli ett verksamt medel för att påskynda saneringen, om såsom villkor för erhållande av bidrag föreskreves skyldighet för bidragstagare att ansluta sin nötkreatursbesättning till förekommande former av statsunderstött sjukdomsbekämpande.

Till vad veterinärstyrelsen sålunda anfört vill utredningen foga en erinran om att vissa mejeristyrelser i sina yttranden till utredningen varit inne på samma tankelinje.

Bekämpningen av de smittsamma husdjursjukdomarna såsom tbc och kastning är enligt utredningens uppfattning en angelägenhet av stor vikt för upprehållande av den svenska nötkreatursskötseln och produktionen av mjölk. Det är därför beklagligt, om tillkomsten av producentbidraget på sina håll medfört minskat intresse för deltagande i bekämpningen av dessa sjukdomar.

Emellertid hyser utredningen starka betänkligheter mot det framförda förslaget om att ställa deltagande i bekämpningen av de smittsamma husdjurssjukdomarna såsom villkor för bidragsrätten. För det första förefaller det utredningen mindre tilltalande, att staten såsom villkor för rätten till ett bidrag av producentbidragets karaktär ställer krav på deltagande i en eljest frivillig verksamhet, låt vara att denna verksamhet i och för sig är av angelägen art. Finna statsmakterna skäl föreligga att göra bekämpandet av de smittsamma sjukdomarna obligatoriskt torde detta enligt utredningens mening böra ske i annan ordning än den nu ifrågasatta. För det andra får utredningen framhålla, att det diskuterade förslaget skulle innebära, att man ställde särskilda krav på en viss kategori jordbrukare, nämligen dem med rätt till producent- eller kontantbidrag. Att på dylikt sätt särskilja en viss grupp jordbrukare skulle icke blott till stor del förtaga den åsyftade verkan av den ifrågasatta åtgärden utan även medföra en del svårigheter av administrativ art.

Vid sin prövning av frågan, huruvida deltagande i bekämpningen av de smittsamma husdjurssjukdomarna bör ställas som villkor för rätt till producent- och kontantbidrag, har utredningen sålunda funnit övervägande skäl tala för att så icke bör ske. Utredningen vill i detta sammanhang också nämna, att ett förverkligande av ett i föregående kapitel framfört förslag om reducering av producentbidraget från 12 till 8 öre per kilogram bör vara ägnat att i viss mån minska den berörda olägenheten med bidraget.

Producentbidrag för getmjölk

Utredningen har även till prövning upptagit frågan, huruvida icke producentbidrag borde utgå jämväl för getmjölk som levereras till mejeri. Frågan har väckts av Jämtlands läns mejeriförening i en skrivelse av den 27 januari 1950, vilken av chefen för jordbruksdepartementet remitterats till utredningen.

I sin skrivelse framhåller nämnda mejeriförening, att leverans av getmjölk skedde från en del mycket små jordbruk i fjälltrakterna. Innehavarna av dessa vore enligt föreningens uppfattning i mycket stort behov av att få ut det mesta möjliga för den mjölk de producerade.

Svenska mejeriernas riksförening har i ett yttrande i ämnet framhållit, bl. a., att en inom riksföreningen företagen undersökning givit vid handen, att inom de båda län, där nämnvärd produktion av getmjölk försigginge, nämligen Värmlands och Jämtlands län, till mejerierna under år 1948 levererats 90 000 resp. 60 000 kilogram dylik mjölk. Den totala kvantiteten getmjölk, som f. n. levererades till mejerierna, kunde uppskattas till högst 200 000 kilogram, alltså en jämförelsevis obetydlig mängd.

Riksföreningen uttalar vidare, att det beträffande den statliga mjölkprisregleringen icke gjordes någon skillnad mellan ko- och getmjölk, en omständighet som talade för att bidrag borde få utgå även å sistnämnda slag av mjölk. En företagen utredning rörande förhållandena inom Jämtlands län hade emellertid visat, att för de enskilda jordbrukare, som levererade getmjölk, införandet av producentbidrag för sådan mjölk i vissa fall skulle medföra en ökning av producentbidraget men i andra fall en minskning eller helt bortfall av detsamma på grund av att mjölkmängden genom tillägget av getmjölken komme upp till en ofördelaktigare punkt på bidragsskalan. Totalt bleve fördelen med att producentbidraget utginge å getmjölken ganska ringa, eftersom det sammanlagda beloppet producentbidrag till sådana jordbrukare, som levererade både ko- och getmjölk, år 1949 utgjorde 39 904 kronor, en summa som skulle stiga till 41 026 kronor om bidraget finge utgå jämväl för getmjölk. Förhållandena torde, framhåller riksföreningen slutligen, vara likartade inom övriga områden av landet, där getmjölk producerades.

Frågan om att i bidragshänseende jämställa getmjölk med mjölk från kor är, såsom redan torde ha framgått av sist anfört yttrande, av ringa betydelse. Den totala produktionen av getmjölk i landet torde f. n. uppgå till ca 4 miljoner kilogram, varav 0,2 miljoner kilogram eller 5 % såsom förut nämnts inlevereras till mejeri. Redan med hänsyn till frågans ringa vikt och då konsekvensen därtill skulle fordra, att även kontantbidrag finge utgå med åtföljande avsevärda administrativa svårigheter, har utredningen ansett sig icke vilja tillstyrka, att getmjölk jämställes med komjölk i bidragshänseende.

Kapitel 7. Sammanfattning och förslag

Genom beslut den 2 december 1949 uppdrog Kungl. Maj:t åt chefen för jordbruksdepartementet att tillkalla sakkunniga för att utreda frågan om behovet av ändringar i gällande regler beträffande producent- och kontantbidrag för mjölk till innehavare av mindre jordbruk. De med stöd härav utsedda sakkunniga, vilka antagit benämningen producentbidragsutredningen, ha efter slutförandet av sitt utredningsarbete framlagt resultatet härav i föreliggande betänkande.

I betänkandets 1 kapitel redogöres för utredningsdirektiven. I dessa angivas särskilt två frågor, som borde behandlas av utredningen. För det första borde övervägas, huruvida genom någon form av behovsprövning bidraget åtminstone i huvudsak kunde begränsas till sådana brukare, för vilka det egentligen vore avsett. För det andra borde prövas, huruvida med hänsyn till en anmärkt snedvridning av produktionen eller ur andra synpunkter någon ändring av bidragsskalan kunde anses påkallad. Utredningen har ägnat nu nämnda frågor särskild uppmärksamhet, även om den till prövning jämväl upptagit vissa andra spörsmål rörande producentbidraget. Utredningen understryker, att dess uppgift enligt direktiven begränsats till att utan omprövning av de principiella grunderna för bidraget i den mån så är möjligt söka avhjälpa brister i bidragssystemet.

Kapitel 2 innehåller en redogörelse för producentbidragets utveckling och nuvarande utformning. I kapitlet lämnas även uppgifter om antalet bidragstagare i olika län med fördelning på storleksgrupper efter arealen och efter taxerad nettoinkomst m. m.

För fullgörandet av sitt uppdrag har utredningen funnit det angeläget att taga del av de erfarenheter rörande tillämpningen av nuvarande bidragsbestämmelser, som samlats hos lantbruksnämnderna. Utredningen har därför från nämnderna införskaffat yttranden enligt ett särskilt frågeformulär. Även mejeristyrelserna ha beretts tillfälle att yttra sig i liknande ordning. Lantbruksnämndernas och mejeristyrelsernas yttranden redovisas i kapitel 3. I detta återges också det huvudsakliga innehållet i vissa vid 1949 års riksdag väckta motioner rörande producentbidraget samt i en av RLF hösten 1949 gjord framställning i ämnet. Slutligen lämnas i kapitlet en översikt över besvärsärenden rörande producentbidraget.

De allmänna villkoren för bidragsrätten behandlas i kapitel 4. I detta överväger utredningen möjligheterna att i den ena eller andra formen åtminstone i huvudsak begränsa bidragsrätten till dem, för vilka den ursprungligen varit

avsedd. Utredningen diskuterar härvid utförligt främst att utforma bestämmelserna om arealgräns med hänsyn icke blott till åker och äng utan även till skogen samt att draga en gräns efter taxerad inkomst eller förmögenhet.

Det främsta syftet med en begränsning av bidragsrätten har utredningen ansett vara att gallra bort den kategori bidragstagare, vars inkomst- och förmögenhetsförhållanden äro sådana, att ett socialt stöd av producentbidragets karaktär under inga förhållanden kan anses vara befogat. Utredningen har däremot funnit det mindre stötande, om småbrukare med en inkomst något över lantarbetarlön erhålla bidrag även i det fall inkomsten till viss del icke härrör från jordbruket utan från andra förvärvskällor. Mot bakgrunden av denna principiella inställning diskuterar utredningen olika former av begränsning av bidragsrätten. Utredningen har ansett, att såväl principiella som praktiska skäl tala mot att arealgränsen fastställes med beaktande av brukningsdelarnas skog. Med hänsyn till de praktiska svårigheter och olägenheter, som utredningen funnit vara förbundna med en gränsdragning efter taxerad inkomst, har den ansett sig icke vilja förorda en generell sådan. Utredningen har dock ansett, att lantbruksnämnderna borde få möjlighet att icke bevilja bidrag när detta med hänsyn till inkomstförhållandena skulle komma att stå i uppenbar strid med bidragets syfte. Denna möjlighet skulle dock endast böra tillgripas i fråga om brukare, vilken icke vore mantalsskriven å fastigheten och uppenbarligen besutte densamma av annan anledning än att bereda sig sin huvudsakliga utkomst av jordbruket, eller i fall av liknande slag. Härigenom skulle en utgallring kunna ske av vissa direkt stötande bidragsfall. Därjämte har utredningen förordat en generell gränsdragning efter förmögenhet, varigenom skulle i viss mån kunna uppnås samma syfte som med en gränsdragning för inkomst. Utredningen har ansett, att den praktiska tillämpningen av en förmögenhetsgräns skulle erbjuda vissa fördelar i jämförelse med en inkomstprövning. Med hänsyn till att vid beskattning av förmögenhet strecket går vid 30 000 kronor har ifrågasatts, om icke gränsen borde dragas vid lägst detta belopp. Utredningen har ansett det riktigast, att det finge anstå med det slutliga fastställandet av gränsen tills resultaten av 1952 års fastighetstaxering förelåge klara. Den har slutligen föreslagit, att lantbruksnämnderna skola äga företaga en jämkning i vissa ömmande fall, såsom då brukaren på grund av sjukdom eller ålderdom har låga inkomster.

Med hänsyn till direktiven har utredningen ansett sig icke kunna upptaga frågan om en generell höjning av den vid 10 hektar dragna arealgränsen till prövning. I anslutning till gällande bestämmelser har emellertid utredningen förordat, att större hänsyn än vad som hittills varit fallet borde tagas till skiftande förhållanden med avseende på arrondering och därmed förknippade avståndskostnader, jordens beskaffenhet och andra omständigheter av betydelse för bedömning av brukningsdels bärkraft. Utredningen har också ansett, att det borde ges möjlighet att för sammanhängande enhetliga områden med

förhållandevis låg areell avkastning generellt tillämpa en högre arealgräns än 10 hektar. Detta borde i så fall få ske endast med lantbruksstyrelsens medgivande.

Utredningen diskuterar i kapitel 4 även frågan om införandet av en undre arealgräns, men har icke funnit sig böra föreslå en dylik.

I kapitel 5 behandlar utredningen frågan om bidragsbeloppen och bidragsskalan. Utredningen har ansett många skäl tala för en ändring av bidragsskalan i den riktningen, att bidragsskalans topp skulle förskjutas till högre kvantiteter än f. n. samt att det nuvarande högsta beloppet per kilogram skulle sänkas. För en sådan ändring har utredningen ansett tala främst, att bidraget härigenom skulle i större utsträckning än f. n. komma dem till godo, för vilka det egentligen vore avsett. Utredningen har föreslagit följande ändringar av bidragsskalan. Bidraget per kilogram för till mejeri levererad mjölk före uppnådd undre gräns för maximibeloppet sänkes från 12 till 8 öre per kilogram. Maximalt bidragsbelopp, 480 kronor, får utgå vid mjölkleveranser av 6 000—11 000 kilogram mot f. n. 4 000—7 000 kilogram. Bidraget får efter uppnådd övre gräns för maximibeloppet minska med 4 mot f. n. 3 öre per kilogram. Bidrag upphör därmed att utgå vid 23 000 kilogram, d. v. s. vid samma kvantitet som f. n. De föreslagna ändringarna av bidragsskalan komma att medföra en förbättrad inbördes relation mellan producent- och kontantbidraget.

I kapitel 6 behandlar utredningen några särskilda spörsmål rörande bidragsrätten. Den uppehåller sig därvid vid frågan, huruvida bidrag skall kunna lämnas till nytillträdande brukare, där brukningsdelen visserligen betraktas som ej bärkraftig men yttre rationalisering icke kan komma till stånd eller i varje fall icke kan genomföras inom överskådlig framtid. Utredningen har ansett, att bidrag i dylika fall borde vägras endast där det stode fullständigt klart, att yttre rationalisering icke kunde komma till stånd. Vad utredningen sålunda föreslagit innebär viss uppmjukning av f. n. gällande regler. Utredningen har vidare ansett, att bidrag till nytillträdande brukare borde kunna beviljas även där rationalisering kunde komma till stånd men ägaren (exempelvis skogsbolag) motsatte sig den bidragssökande arrendatorns önskemål om rationalisering, eller i liknande fall.

I samma kapitel prövas också frågan, huruvida i vissa fall producent- eller kontantbidrag bör utgå. Bl. a. överväges, om icke gödkalvsuppfödning och en förhållandevis stor hemmaförbrukning av mjölk, i likhet med vad nu är fallet med lokal mjölkförsäljning, skulle kunna godtagas som hinder för leverans av mjölk till mejeri och brukaren alltså kunna beviljas kontantbidrag fastän avståndsförhållandena icke lade hinder i vägen för dylika leveranser. Utredningen har ansett viss uppmjukning i nuvarande bestämmelser böra ske. Undantag från avståndsregeln borde sålunda kunna göras icke blott när lokal mjölkförsäljning ägde rum utan även när det förelåge omständigheter av annat slag, till vilka hänsyn skäligen borde kunna tagas.

Utredningen uppehåller sig i kapitlet även vid frågan, huruvida kontantbidraget bör ändras när koantalet undergår förändringar. Den har föreslagit, att lantbruksnämnd borde äga anpassa bidraget efter de nya förhållandena, när för bidragstagare skett en väsentlig och bestående ändring av koantalet.

Slutligen behandlas i kapitel 6 till utredningen framförda förslag om att deltagande i bekämpningen av de smittsamma husdjurssjukdomarna ställes som villkor för bidragsrätt samt att getmjölk jämställes med komjölk i bidragshänseende. Utredningen har funnit övervägande skäl tala mot förverkligande av dessa förslag.

Reservationer av herr Haeggblom

1. Beträffande gränsdragning efter inkomst

I den kritik mot producentbidragen, som föranlett tillsättande av producentbidragsutredningen, har särskilt starkt framhållits det förhållandet, att bidrag utgått till personer, som icke hade jordbruk till huvudsakligt yrke. Detta har framförts i riksdagsmotioner, och i RLF:s skrivelse av den 17 oktober 1949 framhålles som främsta skäl för förbundets framställning, att bidrag i stor utsträckning tilldelades personer, vilka hade sin huvudsakliga inkomst av förvärvskällor utanför jordbruket och icke hade behov av bidrag. Genom utredningens hänvändelser till lantbruksnämnder och mejeristyrelser med förfrågan om missnöjesanledningar har också i flera fall konstaterats förekomsten av missnöje med att bidrag utgått till personer, som ha sitt egentliga förvärvsarbete utanför jordbruket och som därtill genomgående leverera så blygsamma mängder mjölk, att de bliva berättigade till högsta bidrag per kilogram.

Det förhållandet, att mjölkproducenternas inkomster av producentbidragen i sin helhet inräknas i jordbrukskalkylens inkomster och alltså påverka prissättningen på jordbrukets produkter, gör det ur jordbrukarnas synpunkt angeläget, att de belopp, som utbetalas som producentbidrag, endast komma verkliga jordbrukare till del. Ur allmänna synpunkter kan det icke heller vara önskvärt att en social hjälp, som tillkommit som en åtgärd i samband med genomförandet av jordbrukets rationalisering, skall föra med sig att subventioner av statsmedel tilldelas personer, som ej äro beroende av jordbrukets rationalisering eller i behov av social hjälp.

I samband med överväganden om behovsprövning efter taxerad inkomst har utredningen även tagit ställning till detta spörsmål. Den har därvid förklarat, att det icke vore förenligt med producentbidragets syfte, att det tilldelas personer med förhållandevis höga inkomster och stor förmögenhet och angivit att det främsta ändamålet med en gränsdragning vore att gallra bort den kategori bidragsmottagare, till vilka ett socialt stöd av producentbidragets karaktär under inga förhållanden kunde anses vara befogat. Utredningens majoritet har i sådant syfte förordat en förmögenhetsgräns, vilken även jag godkänner, dock utan att anse den tillfyllest.

I fråga om en generell inkomstgräns avböjes en sådan av utredningen även i fråga om personer med sin huvudsakliga inkomst från annan förvärvskälla än jordbruk. Jag kan i fråga om småbrukare med inkomster även utanför jordbruket instämma med utredningens uttalande, att det är mindre stötande, om småbrukare med en inkomst något över lantarbetarelön erhålla bidrag, även

om deras inkomster till viss del icke härröra från jordbruket. En sådan formulering inrymmer icke personer med *huvudsaklig* inkomst från annat yrke och inkomst från mjölkproduktion som biinkomst, men det är producentbidragen till sådana, som utgjort missnöjesanledning och som med här förut anförd motivering icke böra utgå.

Utredningen stannar för att föreslå, att lantbruksnämnderna böra få möjlighet att icke bevilja bidrag om inkomstförhållandena skulle stå i uppenbar strid med bidragets syfte. Denna formulering, som skulle kunnat möjliggöra en viss frihet för lantbruksnämnderna att från bidragstagarna avskilja dem, som hade sin försörjning tryggad utan bidrag från deras sysslande med mjölkproduktion, får dock sin räckvidd i mycket hög grad begränsad genom utredningens uttalande, att lantbruksnämnderna får med hänsyn till inkomstförhållandena vägra bidrag *endast* när det är fråga om brukare, vilken icke är mantalsskriven på fastigheten och uppenbarligen besitter densamma av annan anledning än att bereda sig sin huvudsakliga utkomst av jordbruket eller i fall av liknande slag. Enligt denna efter min mening olyckligt negativa och inskränkande formulering räcker det icke med att en person uppenbarligen besitter jordbruket av annan anledning än att bereda sig sin huvudsakliga inkomst, utan han skall dessutom icke vara mantalsskriven å detsamma för att av lantbruksnämnderna kunna uteslutas från producentbidrag. Efter så stränga anvisningar torde tillägget om »fall av liknande slag» sakna praktisk betydelse. Av oförklarlig anledning har utredningens majoritet ansett det nödvändigt att här följa en av de kvalifikationer, som i jordabalken angivits för att en fastighet skall falla under sociala arrendelagen, fast något samband i övrigt uppenbarligen icke existerar mellan denna lag och producentbidragen.

De skäl, som föranlett utredningen att på den punkt, där den starkaste kritiken mot producentbidragen förekommit, föreslå så starkt begränsade åtgärder anges vara önskemålet att ej drabba småbrukare och svårigheten att skilja inkomster från jordbruk och inkomst från andra förvärvskällor. Vad utredningen anför om skogskörslor antyder visserligen förekomsten av dylika svårigheter, men en småbrukare, som har biinkomster av skogskörslor, torde väl utan undantag deklarera dessa på deklarationsformulärens jordbruksbilaga, och skulle så icke varit fallet torde det utan svårighet kunna klargöras. Det är som utredningen framhållit icke de egentliga småbrukarnas biinkomster som verka stötande. När det gäller personer tillhörande annan yrkesgrupp och med sin fulla försörjning därifrån, men med mjölkproduktion som biinkomst, torde icke föreligga någon oöverkomlig svårighet att vid en individuell prövning konstatera, varifrån inkomsterna härleda sig, då inkomster från andra yrken icke kunna inskrivas på jordbruksbilagan. Utredningen påpekar, att om man droge en gräns vid en inkomst utgörande summan av lantarbetarelön och inkomsten från jordbruket, kunde göras anmärkning mot att denna kombination medförde rätt till bidrag, men att den som uppbure lant-

arbetarelön icke komme i åtnjutande av bidrag. Vill man undvika en sådan anmärkning, är väl det enda riktiga, att dra gräns, där inkomsten från annan förvärvskälla än jordbruket ligger uppe vid lantarbetarelönens nivå. Följer man utredningens förslag, kvarstår den anmärkningen, att en person med lantarbetarelön erhåller inga subventioner, men personer som ha lika stor eller obegränsat större inkomst kunna få producentbidrag, blott de äro mantalsskrivna på fastigheten och bedriva litet mjölkproduktion som hobby, så att de kunna leverera mjölk till mejeri.

Jag vill för min del förorda, att personer, som ha sin *fulla försörjning* av förvärvskälla utanför jordbruket, generellt skola uteslutas från att erhålla producentbidrag eller kontantbidrag. Vilken inkomstgräns, som skall anses trygga full försörjning, kan naturligtvis diskuteras och vara svår att fastställa, och den måste naturligtvis ändras efter lönenivåns förskjutning. F. n. torde lantarbetarlönen motivera en gräns vid 6 000 kronors inkomst från förvärvskälla utanför jordbruket. Då därtill kommer den inkomst mjölkproduktionen eventuellt kan ge i varje fall i form av någon arbetsersättning, drabbar en sådan gränsdragning näppeligen personer, som ha något behov av att åtnjuta subventioner, även om de i tre år blivit vanda vid sådana. Genom en sådan regel skulle lantbruksnämnderna kunna förhindra, att personer med goda inkomster från andra yrken dra fördel av en hjälp som är avsedd för jordbrukare, som bedriva sitt yrke under så dåliga betingelser att allmänna rationaliserings- och prisregleringsåtgärder icke ansetts vara tillfyllest.

Uteslutandet av här föreslagen grupp inkomsttagare bör dock i varje fall ske efter individuell prövning, varvid också bör förefinnas möjlighet för undantag från regeln. Sådant undantag bör t. ex. göras, om vederbörandes mjölkproduktion är av betydelse för att tillgodose ett lokalt behov av mjölk på avsides liggande platser. Ett sådant förhållande kan motivera bibehållande av kontantbidrag eller utbetalande av producentbidrag för det överskott av mjölk, som kan behöva levereras till mejeri.

Naturligtvis vållar här föreslagen gränsdragning vissa besvär genom behovet av omprövningar. Mejeristyrelserna torde dock utan svårighet kunna lämna uppgifter på vilka personer, som över huvud taget böra bli föremål för prövning. Det kan förutsättas att dessa fall, även om de väcka stor uppmärksamhet, icke bli alltför överväldigande många. Då det gäller ett socialt stöd, torde lantbruksnämnderna ha rätt av vederbörande fordra att de själva styrka sin behörighet att erhålla stödet i fråga, och sedan lantbruksnämnderna gjort en första gallring, torde de blott ha anledning hålla uppsikt med de fall, där inkomsten legat så nära gränsen att ett borttagande i framtiden kan vara påkallat. Personer som icke erhållit bidrag på grund av denna gränsdragning torde vid försämrat inkomstläge icke underlåta att själva påkalla omprövning.

Här föreslagen behovsprövning för personer med sin huvudsakliga inkomst från förvärvskällor utanför jordbruket torde i varje fall icke medföra på långa

vägar så stora besvär som den allmänna inkomstprövning, som ansågs möjlig att genomföra såväl av 1942 års jordbrukskommitté som i proposition nr 75/1947.

2. Rörande fasta bidragsbelopp oberoende av mjölkproduktionens variationer

I RLF:s skrivelse den 17 oktober 1949 understrykes mycket starkt nödvändigheten av att vid en översyn av producentbidragens utformning beaktas, att bidragen icke, såsom nu vore fallet, föranledde en eljest omotiverad begränsning eller ökning av mjölkproduktionen. Departementschefen omnämner i sina direktiv för utredningen den risk för snedvridning av produktionen, som de nuvarande bidragsbestämmelserna ansetts vara ägnade att åstadkomma, och utredningen anbefalles söka konstatera, huruvida den faktiska produktionsutvecklingen givit något belägg för riktigheten av denna anmärkning.

I det frågeformulär, som utredningen utsänt till lantbruksnämnder och mejeristyrelser, upptogs detta spörsmål i form av en fråga, om producentbidraget föranlett jordbrukarna till sådan ändring eller minskning av sina mjölkleveranser, som annars icke skulle kommit till stånd. Svaren, som återfinnas sammanställda i kapitel 3, ge belägg för att anmärkningen icke saknat fog för sig.

Sedan utredningens frågor gjordes, har hela frågan om mjölkproduktionen kommit i ett nytt läge genom det produktionsöverskott på mejeriprodukter, som trots ökningen av antalet kreaturslösa jordbruk framkommit under de två sista åren, och som speciellt i år förorsakat stora bekymmer på grund av betydande svårigheter med avsättningen. I det avtal för produktionsåret 1951/52, som träffats mellan jordbruksnämnden och jordbrukets organisationer, har man förklarat sig ense om att en viss omläggning av jordbruksproduktionen är påkallad på grund av försämrade avsättningsmöjligheter för bl. a. mejeriprodukter. Jordbrukets organisationer ha påtagit sig att på allt sätt verka för att den önskade produktionsomläggningen åstadkommes, medan de statliga myndigheterna lovat att på allt sätt verka för att den produktion av mejeriprodukter, som uppkommer under produktionsåret, skall vinna avsättning. Därmed har den situation inträtt, som redan vid producentbidragets införande förespåddes skola komma att göra det omöjligt att fortsätta med att ge övergångsjordbruken stöd i form av ett produktionsstimulerande mjölkpristillägg, samtidigt med att staten eller jordbruket i sin helhet måste ta på sig kostnader för att få detta produktionsöverskott avsatt. Då man för att minska på dessa avsättningssvårigheter föreslagit en omläggning av jordbrukets produktion till minskad mjölk- och ökad köttproduktion, kan man icke gärna förbigå, att en sådan omläggning i hög grad kommer att motverkas av ett producentbidrag, som är knutet vid mängden till mejeri levererad mjölk och av avsevärd storlek per kilogram mjölk.

Uppfödningen av gödkalvar med användning av oskummad mjölk borde för avsides liggande, mindre jordbruk vara en lämplig produktionsgren. Men om gödkalvspriset svarar mot produktmjölkspriset vid mejeri — och nämnvärt högre torde gödkalvspriset icke bli — motverkas intresset för gödkalvsuppfödning i betydande grad hos de jordbrukare, som om mjölken levereras till mejeri, erhålla ett extra pristillägg i form av producentbidrag på upptill 8 öre per kilogram enligt utredningens förslag till ny bidragsskala. På så vis motverkar producentbidragets anknytning till mejerileveranserna såväl önskemålet om ökad köttproduktion som mejeriernas önskemål att komma ifrån de dyra mjölktransporterna från avsides belägna jordbruk.

Vidare är det klart, att kraftfoderanvändningens lönsamhet i hög grad är beroende av förhållandet mellan mjölkpris och kraftfoderpris. En kraftfoderanvändning, som icke är lönsam, om mjölken betalas med ett pris som svarar mot vad mejerierna utvinna vid mejeriprodukternas försäljning — och det är endast en sådan kraftfoderanvändning som är försvarlig — kan bli lockande och lönsam för den som får mjölkpriset höjt genom producentbidraget. De jordbrukare, som utfå producentbidrag med de högre beloppen per kilogram, påverkas därför icke till den minskning av mjölkproduktionen, som höjningen av kraftfoderpriset avsett att åstadkomma. Överhuvudtaget kommer producentbidragets anknytning till mejerileveranserna att motverka mjölkproduktionens ersättande med annan produktion, som skulle vara ur såväl avsättningssynpunkt som försörjningssynpunkt mera önskvärd och för producenterna lika lönsam som mjölkproduktionen, om icke producentbidragets extra pristillägg inverkade.

Det synes mig därför att utredningen icke tillräckligt beaktat direktivens understrykande av att bidragsbestämmelserna borde utformas så, att de icke åstadkomma en ej önskvärd snedvridning av produktionen. Föreslaget införande av ett förmögenhetsstreck torde icke ha nämnvärd förbättring i detta hänseende med sig, och skulle en sådan snedvridning motverkas genom bidragsskalans ändring, behövde ändringen göras på ett mycket radikalare sätt med ett betydligt lägre maximum än de 8 ören utredningen föreslagit. Men då skulle bidraget icke i tillräcklig grad komma de jordbrukare främst till godo, för vilka det är avsett.

En annan utväg står emellertid öppen för att hindra producentbidraget från att motverka den nu av statsmakterna förordade och av jordbrukets organisationer accepterade omläggningen av jordbrukets produktion. Närmast till hands torde ligga att avkoppla producentbidragen från de årliga leveranserna av mjölk och i stället beräkna dem på tidigare erhållna leveransmedeltal.

Producentbidragen ha den 30 juni i år utbetalats under tre år. För varje bidragstagare kan därför lätt uträknas medeltalet för de tre sista årens mjölkleveranser. Utan större svårighet än vad uträknande av ett års producentbidrag annars kräver, kan uträknas ett bidrag baserat på detta medeltal med

tillämpande av de ändrade regler i fråga om bidragsskala, förmögenhetsgräns och inkomstgräns, som av utredningens majoritet eller mig föreslagits. Om sedan dessa på tre års medeltal beräknade bidrag finge gälla som det för framtiden utgående stödet till varje övergångsjordbruk enligt i övrigt oförändrade grunder, där ej omprövning på grund av förändrade förmögenhets- eller inkomstförhållanden påkalla ändring, skulle två betydande fördelar vinnas. Dels skulle producentbidraget upphöra att inrikta produktionen mot ökade eller oförändrade mjölkleveranser till mejeri oavsett önskvärdheten av annan produktion. Dels skulle lantbruksnämndernas besvär med uträkning och kontroll av årligen varierande bidragsbelopp bortfalla.

Jag anser icke att en sådan ändring innebär någon förändring i de principiella grunderna, som år 1947 antogos för stödet åt innehavare av mindre jordbruk. Inga innehavare av mindre jordbruk, som nu erhålla producentbidrag, komma att genom denna anordning uteslutas. Skillnaden i bidragsbeloppen torde icke heller bli av nämnvärd storlek eller för bidragstagaren vara av praktisk betydelse. Då bidragens storlek blir beroende av under tre år fullgjorda mjölkleveranser under den tid, då mjölkproduktionens uppehållande var önskvärd, äro bidragen icke att betrakta som »fattighjälp». Jämfört med 1942 års jordbrukskommittés förslag om bidragsbelopp på antingen 500 eller 250 kronor, bli bidragen enligt här föreslagna grunder betydligt mera differentierade, vilket enbart torde kunna räknas som fördelaktigt.

I den här föreslagna formen ha producentbidragen det gemensamt med av 1942 års jordbrukskommitté föreslaget stöd, att beloppen bli år för år lika. Mot att bidragsbeloppen vore fixerade vände sig icke den mot kommitténs förslag riktade kritiken. Då riksdagen i fråga om kontantbidragen accepterat deras oberoende av koantalets förändring, sedan de en gång fastställts, kan förslaget icke anses innebära någon principiell förändring av grunderna för stödet åt det mindre jordbruket, blott en nödvändig anpassning till ett förändrat tidsläge.

Utan hänsynstagande till detta ändrade läge har utredningen i fråga om kontantbidragen föreslagit, att kontantbidraget bör anpassas efter väsentliga och bestående förändringar i koantalet. Den som lyder statsmakternas och jordbruksorganisationernas råd om produktionsomläggning kommer enligt detta förslag att straffas, därest han uppbär kontantbidrag. Med hänsyn till vad jag anfört rörande producentbidragens fastställande till av mejerileveransernas variationer oberoende belopp kan jag icke ansluta mig till utredningens förslag i fråga om anpassning av kontantbidragen.

Om nu utgående årligen varierande producentbidrag ersättas av fasta bidragsbelopp, torde anledning föreligga att ändra det missvisande namnet producentbidrag till benämningen »bidrag till mindre, ofullständiga jordbruk» och låta denna benämning omfatta såväl nuvarande kontant- som producentbidrag.

Särskilt yttrande av herr Jönsson

Enligt utredningens förslag ifråga om de allmänna villkoren för erhållande av producentbidrag (kapitel 4) har det från olika håll framförda önskemålet om en generell höjning av den nu fastställda spärrgränsen av 10 hektar för erhållande av producentbidrag avvisats under åberopande av att de för utredningens arbete gällande direktiven icke skulle medge densamma att avlämna förslag som skulle innebära ett frångående av de grundläggande principerna för bidraget.

Enär jag icke kan dela utredningsmajoritetens uppfattning att frågan om en justering av jämväl arealgränsen skulle ligga utanför utredningens uppdrag och då jag för övrigt av flera skäl anser att en höjning av denna arealgräns vara välmotiverad får jag härmed anföra mina synpunkter i frågan.

Utredningen erinrar i sitt avvisande av ifrågasatt höjning av 10 hektargränsen om att statsmakterna fastslagit, att bidraget icke skall utgå till bärkraftiga jordbruk, samt att jordbruk om 10—20 hektar enligt vedertagen nomenklatur äro att hänföra till basjordbruk, som enligt statsmakternas beslut skola tillförsäkras full lönsamhet.

Även om man gärna vill förutsätta att detta statsmakternas beslut skall respekteras, och väl även så småningom kunna infrias, så kommer det väl under alla förhållanden att ligga så till, att den utfästa fulla lönsamheten endast kan komma att baseras på ett medelresultat av jordbruken i nämnda storleksgrupper, varav måste följa att de jordbruk, som ligga under det antingen vägda eller aritmetiska medeltalet, ändock komma att bli minusvarianter ifråga om lönsamhet. Detta gäller naturligtvis i stort sett, men i full överensstämmelse med de statistiska resultaten, som ju utvisa att lönsamheten förbättras allt efter jordbrukens större areal — i varje fall långt utöver de arealgränser varom för basjordbruken är fråga. Jordbruk med en åkerareal av 11 till 14 hektar odlad jord komma sålunda även efter det basjordbruken möjligen kunnat uppnå full lönsamhet att alltjämt i varierande grad kunna betraktas som ej fullt bärkraftiga, varför en höjning av spärrgränsen för bidrags erhållande från 10 till 14 à 15 hektar, på de skäl utredningsmajoriteten anfört icke borde avvisas.

Utredningen är enig därom, att en allt för generell tillämpning av 10-hektargränsen som spärr för bidragets erhållande icke är påkallad vare sig enligt förarbetena för lagens tillkomst, statsmakternas beslut, eller enligt bidragskungörelsen.

Utredningen har emellertid kunnat konstatera, att lantbruksnämnderna endast i undantagsfall beviljat bidrag för brukningsdelar över 10 hektar, och att sålunda hänsyn till brukningsdelarnas mycket olika förhållanden ifråga om läge, jordmån, arrondering o. s. v. och därmed förknippade ekonomiska betingelser i allmänhet icke kunnat tagas. Den egentliga anledningen till att 10-hektargränsen kommit att bli i alltför hög grad generell torde vara, icke att nämnderna haft bristande förståelse för de faktiskt föreliggande olika förhållandena, utan fastmera att en prövning av fastigheternas ekonomiska bärkraft skulle medföra ett mycket stort administrativt merarbete.

Enligt såväl nu gällande normer för bidragets storlek som de av utredningen föreslagna torde det väl näppeligen inträffa att bidrag skulle komma att utgå till något jordbruk över 10 hektar med goda driftsekonomiska betingelser och en normal djurhållning. Mjölkproduktionen per år skulle nämligen där vanligtvis överstiga den bidragsberättigade volymen.

En antydd höjning av arealgränsen skulle däremot möjliggöra att de i driftsekonomiskt hänseende sämre lottade jordbruken kunde få ett visst bidrag. Därigenom skulle det av utredningen gjorda uttalande att »större hänsyn än vad hittills varit fallet borde tagas till skiftande förhållanden med avseende på arronderingen och därmed förknippade avståndskostnader, jordens beskaffenhet o. s. v.», sålunda automatiskt förverkligas utan en dyrbar och besvärlig administrativ prövning.

De faktiska kostnaderna för dessa bidrag skulle med hänsyn till antydda omständigheter knappast bliva nämnvärt större genom att den s. k. »spärrgränsen» 10 hektar ändrades till 14 hektar.

Särskilt yttrande och reservation av herr Svensson

Särskilt yttrande

När frågan om producentbidragets utformning avgjordes vid 1947 års riksdag biträdde jag en reservation, i vilken bl. a. anfördes följande principiella synpunkter.

Enligt utskottets mening är det ej nödvändigt att göra ett visst stöd åt det mindre jordbruket till ett individuellt påtryckningsmedel för en fortsatt yttre rationalisering. I den mån ett allmänt stöd åt mindre jordbrukare hålles inom sådana gränser, att ett stort antal innehavare av de svagare brukningsdelarna förbliva minusvarianter i inkomstavseende — och något annat har icke från något håll satts i fråga — så föreligger från den enskildes synpunkt ett mycket starkt motiv för omdaning av *dessa* mindre brukningsdelar, som ej kunna giva sina brukare nöjaktig inkomst. Då den yttre rationaliseringen i första hand bör inriktas på en omdaning av de svagaste brukningsdelarna kan ett för varje tid lämpligt avvägt stöd av allmän karaktär åt det mindre jordbruket på ett friare och mera harmoniskt sätt bringas att samverka med statsmakternas verksamhet för främjandet av yttre rationalisering än ett temporärt stöd, som i vissa situationer får karaktären av personligt påtryckningsmedel. Lagarna om förköpsrätt och expropriation samt möjligheten att giva eller vägra bidrag för inre rationalisering torde i förening med en allmän upplysningsverksamhet och de ekonomiska förhållandenas tryck driva fram en yttre rationalisering i all den utsträckning, som är önskvärd. — — —

Då mera än hälften av den svenska jordbruksbefolkningen är knuten till brukningsdelar med mindre än 10 hektar åker och då äganderätten till jorden visat sig vara den starkast återhållande faktorn, när det gäller jordbruksbygdernas avfolkning, bör man enligt utskottets mening akta sig för åtgärder, som kunna öka denna stora folkgrupps känsla av osäkerhet såväl i ekonomiskt som psykologiskt avseende. Ett stöd åt det mindre jordbruket, som helt stämplas som »social hjälp», som principiellt förklaras vara av »tillfällig karaktär» och som sättes in som ett påtryckningsmedel för ökad sammanslagning av jordbruk, kan befaras komma att skärpa den katastrofala folkvandring från landsbygden, som vi nu äro inne i.

Enligt utskottets mening bör därför stödet åt det mindre jordbruket givas samma motivering och samma allmänna karaktär som prisstödet för jordbruksnäringen i övrigt. Det bör vara en integrerande del i vår jordbrukspolitik, f. n. lika nödvändig som dess övriga delar för att komma tillrätta med de landsbygdsproblem, som i hela folkets intresse måste lösas. Småbrukarhjälpens bestånd och dess utformning och omfattning bör som jordbruksstödet i övrigt vid olika tidpunkter underkastas den omprövning, som den ekonomiska utvecklingen motiverar.

Undertecknad vidhåller den uppfattning, som framgår av ovan återgivna citat.

Därtill kan läggas, att man under de gångna fyra åren inte lyckats genomföra en prissättning, som i första hand anpassats efter basjordbrukens ekono-

miska förhållanden och att det även i bästa fall synes dröja länge innan så kan ske. I stället har de inbördes prisrelationerna på jordbrukets produkter blivit sådana, att inte bara det egentliga småbruket utan även basjordbruken missgynnas särskilt i förhållande till de större jordbruken på slättbygderna. I detta läge finnes det enligt min mening ännu större anledning än för fyra år sedan att principiellt frikoppla producentbidraget från rationaliseringsverksamheten. I stället bör en prisdifferentiering på mjölk användas för att skapa ökad rättvisa i inkomstfördelningen emellan det mindre jordbruket i allmänhet — d. v. s. både egentliga småbruk och basjordbruk — och de större jordbruken, som kunna utnyttja både de höga priserna på vegetabilieprodukterna och de större möjligheter till förbilligad produktion som den maskinella driften ger.

Jag har emellertid, trots denna principiellt avvikande mening, ansett mig oförhindrad att söka medverka till de förbättringar, som kunna genomföras inom ramen för de givna direktiven. Självfallet känner jag mig därför inte bunden av sådana uttalanden i motiveringen, som stå i strid med min principiella uppfattning.

Reservation

I kapitel 4 föreslår utredningen, att som villkor för producentbidrag skall införas en förmögenhetsgräns. Förslagsvis nämnes att den som har över 30 000 kronors förmögenhet inte bör erhålla bidrag. Kommittén förutsätter dock att själva gränsdragningen skall omprövas efter den nu förestående fastighetstaxeringen.

Kommittén har, enligt min mening med all rätt, avstått från en *verklig* behovsprövning. När så är fallet blir emellertid en gränsdragning av det slag som i detta fall ifrågasättes tämligen godtycklig. De verkliga värden, som finnas bakom en taxerad förmögenhet av viss storlek, äro mycket varierande beroende på förmögenhetens sammansättning. Den ekonomiska bärkraft, som förmögenheten ger, växlar emellertid inte bara med dess reella värde utan även med hänsyn till familjens storlek, åldersfördelning och inkomstförhållanden m. m. Vidare kan en familjs förmögenhet i vissa fall vara delad på flera av dess medlemmar. Högsta producentbidrag 480 kronor motsvarar, om det kapitaliseras efter 3 %, ett belopp av 16 000 kronor. Om detta skall falla bort vid en formellt bestämd, men i realiteten slumpartad gräns, så skapas både ett tröskelproblem och andra orättvisor, som måste väcka berättigat missnöje.

Härtill kommer, att det säkerligen blir stora svårigheter att tillämpa förslaget. Då längden över taxerad förmögenhet jämlikt lag om inskränkning i rätten att utbekomma allmänna handlingar åtnjuter sekretesskydd måste antingen alla deklarera sin förmögenhet eller också måste Kungl. Maj:t medgiva lantbruksnämnderna generell tillåtelse att taga del av dessa längder. Om jämkning såsom utredningen föreslår skall ske i »ömmande fall» så räcker det dess-

utom inte med att lantbruksnämnderna få kännedom om huruvida vederbörande har beskattningsbar förmögenhet utan en realprövning krävs såväl av dennas storlek och sammansättning som av familjens övriga ekonomiska förhållanden. Det kan väl inte vara rimligt att lantbruksnämndernas verksamhet kopplas in på dylika arbetsuppgifter i större grad än som redan skett. Resultatet blir inte bara att nämndernas arbetskraft bindes vid uppgifter som ej avsetts utan även att de psykologiska förutsättningarna för ett gott samarbete med jordbrukarna försvagas. Av de skäl som här anförts har jag inte kunnat biträda utredningens förslag om införandet av förmögenhetsgräns som villkor för producentbidrag.

Statens offentliga utredningar 1951

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvård.

Förslag till naturskyddslag m. m. [5]
Betänkande med förslag till ny ägofredslagstiftning. [20]
Förslag till sjömanslag m. m. [22]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Principer för dyrortsgrupperingen. [7]
Promemoria med förslag till allmän verksstadga. [12]
Betänkande med förslag till förordning angående upphandling och arbeten för statens behov m. m. [18]

Kommunalförvaltning.

Statens och kommunernas finansväsen.

1944 års allmänna skattekommitté. 5. Betänkande angående studiekostnaders behandling i beskattningshänseende. [13]
Betänkande med förslag rörande utformningen av åtgärder för ökad skattefinansiering av kommunala investeringar. [24]

Politi.

Betänkande angående polis- och åklagarväsendets organisation. [8]
SOS. Samhällets olycksfalls- och säkerhetstjänst. [19]
Kejnekommissionens utredning. [21]
Den utomprocessuella rättshjälpen åt mindre bemedlade. [31]

Nationalekonomi och socialpolitik.

Statsmakterna och folkhushållningen under den till följd av stormaktskriget 1939 inträdda krisen. Del 10. Tiden juli 1948—juni 1950 jämte sakregister till delarna 1—10. [11]
Daghem och förskolor. Betänkande om barnstugor och barntillsyn. [15]
Statens sjukhusutredning av år 1943. Betänkande 6. Redogörelse för arbetsstudier vid kroppssjukhusens vårdavdelningar m. m. [17]
Socialvårdskommitténs betänkande. 18. Utredning och förslag angående begravningshjälpsförsäkring. [23] 19. Utredning och förslag angående yrkesskadeförsäkringslag. [25]
Ekonomiskt långtidsprogram 1951—1955. [30]

Hälso- och sjukvård.

Vatten- och avloppsfrågan. [26]
Betänkande angående omorganisation av apoteksväsendet i riket m. m. [34]

Allmänt näringsväsen.

Näringslivets lokalisering. [6]
Landsbygdselektrifieringens utbredning år 1950. [14]
Konkurrensbegränsning. Betänkande med förslag till lag om skydd mot samhällsskadlig konkurrensbegränsning. Del 1. [27] Del 2. Bilagor. [28]
Bränsle och kraft. Orientering rörande Sveriges energiförsörjning. [32]

Fast egendom. Jordbruk med binäringar.

Betänkande angående producent- och kontantbidrag till vissa innehavare av mindre jordbruk. [39]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Industri.

Den svenska byggnadsmaterialmarknaden. Produktion, distribution och prissättning av jord- och stenindustriens material. [35]
Skor. [38]

Handel och sjöfart.

Kommunikationsväsen.

Förhållandet mellan arbetsuppgifter och löneställning vid statens järnvägar. [3]
Sjöfartsförbindelserna mellan Gotland och fastlandet. [10]

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.

Statligt stöd åt svensk filmproduktion. [1]
Antagningen av medicine studerande m. fl. [4]
1945 års universitetsberedning. 6. Den vetenskapliga publiceringsverksamheten, personal-, institutions- och stipendiefrågor m. m., det akademiska befordringsväsendet. [9]
Filmcensuren. Betänkande 1. [16]
Skolöverstyrelsens organisation. [29]
1946 års kommitté för sjuksköterskeutbildningen. 2. Högre utbildning av sjuksköterskor m. m. 3. Specialutbildning av sjuksköterskor. [33]
Arkiv- och biblioteksfilmning. [36]
Universitetskanslersämbetets uppgifter och organisation m. m. [37]

Försvarsväsen.

Försvarets personaltjänst. 1. [2]

Utrikes ärenden. Internationell rätt.

Stockholm 1951. K. L. Beckmans Boktryckeri.
1391 51